

En udenrigspolitisk strategi der nødlandede

Marcussen, Martin

Published in:
Udenrigs

Publication date:
2017

Document version
Også kaldet Forlagets PDF

Citation for published version (APA):
Marcussen, M. (2017). En udenrigspolitisk strategi der nødlandede. *Udenrigs*, November(2), 66-71.

UDENRIGS

Tema: Mellemøsten efter 'foråret'

Danmarks ny udenrigs- og sikkerhedspolitiske strategi

Anmeldelser: Gaddafis diktatur, Mellemøstens og arabernes historie, kampen for at slutte Vietnamkrigen mm.

FOTO: Brita Vibeke Andersen

DET UDENRIGSPOLITISKE SELSKAB
THE DANISH FOREIGN POLICY SOCIETY

INDHOLD

Fra redaktionen	1
Klumme: Politisk ledelse må opjusteres	2

TEMA

De arabiske stater er kommet for at blive, Peter Seeberg	4
Den store strid om islam, Martin Krasnik og Jakob Skovgaard-Petersen	14
Tunesiens unge: Arbejdsløshed og uforløste håb, Rikke Hostrup Haugbølle	26
Egyptens kontrarevolution, Rasmus Alenius Boserup	35
Jordan: Variationer over velkendte temaer, Morten Valbjørn	45
Krisen om Qatar og regional sikkerhed, Lars Erslev Andersen	55

BAGGRUND

En udenrigspolitisk strategi der nødlandede, Martin Marcussen	64
Kunsten at tabe et valg, Mads Qvortrup	70
Kinas nye eksportfremstød i Afrika: vedvarende energi, Martin Kaae Riis & Mette Skak	79
Anvendt historie: Fra München- til Vietnam-syndromet, Niels Bjerre-Poulsen	86

LITTERATUR

Bag Gaddafi-diktaturets kulisser, Henrik Døcker	95
Slagmarker mod syd, Birthe Hansen	100
Nederlagets troldmænd, Erik Beukel	105
Diplomati i praksis og på trods, Louise Riis Andersen	109
Monopoltilsynet svigter på Idéernes Markedsplads, Peter Wivel	113
Bognoter	117

FORSIDEFOTO:

Sidi Bouzid, Tunesien april 2012: Mindesmærket for Mohamed Bouazizi, hvis selvmord startede det 'arabiske forår'.

Fra redaktionen

Da den unge tunesiske grønthandler Mohamed Bouazizi i december 2010 satte ild til sig selv i provinsbyen Sidi Bouzid i det centrale Tunesien, antændte det en brand i store dele af Mellemøsten. ‘Den arabiske gade’ krævede mere demokrati, flere rettigheder og bedre levevilkår, og en kort tid levede håbet om, at Mellemøsten endelig ville opleve sit demokratiske forår.

Sådan gik det som bekendt ikke. Ifølge Freedom House’s demokratiindeks for 2017 er Tunesien det eneste land, der har oplevet markante forbedringer, og som fik prædikatet ‘frit’ mod ‘ikke-frit’ tilbage i 2010. Situationen i de øvrige lande, hvoraf kun Marokko, Libanon, Jordan og Kuwait faldt ind under betegnelsen ‘delvist’ frie, er i samme periode stort set forblevet uændret eller er gået fra slem til værre. Undtagelsen er Jordan, der i 2017 lige akkurat har ændret status fra ikke-frit til delvist frit.

Her hvor vi nærmer os 7-året for Mohamed Bouazizis selvaftænding har *Udenrigs* valgt at se nærmere på udviklingen i Mellemøsten – eller manglen på samme – i den forløbne periode. Vi går i dybden med fire lande: Tunesien, Egypten, Jordan og Qatar. Men først forsøger vi i to indledende artikler at få svar på spørgsmålene: 1) Om det arabiske statssystem, skabt i kølvandet på Osmannerrigets sammenbrud, på sigt er levedygtigt? 2) Om islam – regionens dominerende religion – i sig selv er et problem i forhold til at skabe fred og demokrati i Mellemøsten? Sidstnævnte spørgsmål behandles i en debat mellem *Weekendavisens* chefredaktør Martin Krasnik og professor ved Københavns Universitet Jakob Skovgaard-Petersen.

I baggrundssektionen kommer vi vidt omkring: Martin Marcussen skriver om ‘Danmarks ny udenrigspolitiske og sikkerhedspolitiske strategi’, Mads Qvortrup fortæller historien om ‘Theresa May og kunsten at tabe et valg’, Martin Kaae Riis & Mette Skak om ‘Kinas nye eksportfremstød i Afrika’, og endelig skriver Niels Bjerre-Poulsen om betydningen af ‘anvendt historie’.

I litteratursektionen bringer vi anmeldelser af bøger om Gaddafi, om Mellemøsten og arabernes historie, om USA’s kamp for at afslutte Vietnam-krigen, om hverdagens diplomati og endelig om ideindustrien og ideernes markedsplads.

God læselyst!
Redaktionen

Klumme: Politisk ledelse må opjusteres

Af Hugo Gaarden

Politisk ledelse må opjusteres. Der er behov for, at toppen af erhvervslivet engagerer sig langt stærkere i politik – også globalt – for at få stærkere beslutningskraft og mere langsigtede beslutninger.

Bortset fra i Kina findes den mest erfarne og veludviklede ledelseskraft i erhvervslivets top og ikke i magtens centrum – politik. Det er blevet et problem i den vestlige verden, hvor både populisme og hæsbælende forandring skaber behov for at opjustere den politiske ledelse.

En stærkere inddragelse af dygtige erhvervsledere i politik kan blive et afgørende skridt. Verden er kommet i en paradoksal situation, fordi menneskets overlevelse kan afhænge af, at ikke-valgte militære ledere forhindrer den valgte politiske leder i verdens største nation, USA, i at træffe den beslutning, han ønsker. De militære ledere kan i givet fald spænde ben for præsidentens forsøg på at bruge atomvåben eller at gennemføre et militært angreb på Nordkorea. Stabschefen, den nationale sikkerhedschef og forsvarsministeren kan gå til offentligheden og Kongressen og dermed tvinge

præsidenten til at ændre kurs. Men problemet er i virkeligheden langt mere omfattende. Den tyske ugeavis *Die Zeit* havde for nylig en tankevækkende artikel, skrevet af René Obermann, der er direktør i London i det amerikanske globale investeringsselskab Warburg Pincus, som har den tidligere amerikanske finansminister Timothy Geithner som bestyrelsesformand.

Obermann er dybt bekymret over splittelsestendenser i Europa med negative sociale konsekvenser, voksende ulighed, skandaler i erhvervslivet som dieselskandalen, manglende politisk vilje til at tvinge koncerner til at betale skat og manglende investeringer i uddannelse.

Han hæfter sig ved, at Europa reelt er en supermagt på grund af sin økonomiske størrelse og på grund af de værdier, Europa bygger på. De skal blot samles og gøres til en langt stærkere og mere synlig faktor, end det sker i dag, ellers kan Europa ikke komme på omgangshøjde med USA og Kina, og heller ikke løse de interne problemer. Da der er en voksende erkendelse af, at vi har et ledelsesproblem i de vestlige demokratier, er det derfor værd at overveje, om ikke virk-

---

Hugo Gaarden er freelance journalist.

---

somhedsledere skal inddrages langt mere i den politiske beslutningsproces, ligesom de fx inddrages i arbejdsmarkedsforhandlinger i de nordeuropæiske lande. En debat om det vil svare til dén som en gruppe tidligere ambassadører rejste i bogen Danmark og Verden. Den tidligere EU-ambassadør, Poul Skytte Christoffersen, kritiserede politikerne for konstant at udsætte afgørelsen om et fuldt EU-medlemskab, for derved får man ingen indflydelse på, hvor Europa går hen. Tidligere ambassadør i Moskva, Per Carlsen, hæftede sig ved, at vi er ved at glemme de baltiske lande, hvor Danmark gik helt i front for at hjælpe dem ind i friheden.

Netop nu står Europa over for gennemgribende forandringer, begyndende med reformer af eurozonen, og derfor er ambassadørernes opråb mere aktuelle end nogensinde. Som en højtstående diplomat sagde det på Udenrigsministeriets årlige møde med offentligheden i august, så er der stort set ingen debat i Danmark om europæiske udfordringer og visioner. Problemet er, at det gælder i mange af de europæiske lande.

Dermed er vi tilbage ved problemet med den politiske ledelses kvalitet. Det illustreres i denne tid i både Storbritannien og Spanien. Briterne stemte sig ud af EU, men for hver uge vokser frustrationerne over beslutningen i takt med, at de barske konsekvenser går op for briterne. Premierminister Theresa May forsøger at være kompromisvillig, men har også en plan-B for en udtræden uden en aftale. Er det stærk ledelse?

Hverken den spanske regering eller EU har tydeligt sagt til Cataloniens befolkning, at et løsevet Catalonien ikke

kan blive medlem af EU. Politikerne har svært ved at forklare forskellen på Brexit, Skotland, Catalonien og Kosovo. EU-landene, herunder Danmark, var hurtige til at støtte de nye selvstændige lande i det tidligere Jugoslavien, men regioners løsrivelsesforsøg og brud på gængse EU-regler som i Ungarn kan kaste EU ud i nye kriser.

USA har et ledelsesproblem omkring Nordkorea og Iran. Det er aldrig før sket, at en vestlig leder har truet et land med 'total ødelæggelse', som Trump har udtrykt sig over for Nordkorea. Det er aldrig tidligere set, at en amerikanske præsident har sagt til sin udenrigsminister, at dialog er spild af tid.

Problemet for verden er, at Nordkorea med sikkerhed vil udvikle et fuldt fungerende atomvåben, der kan true USA. Hvad gør USA og det internationale samfund ved den kendsgerning? Trump vil gerne bryde atomaftalen med Iran, men han tør formentlig ikke tage skridtet, for så ventes Iran at genoptage sit atomvåbenprogram, og det vil uvægerligt føre til nye konflikter i Mellemøsten. Men han kan forsøge at presse Iran og tvinge europæiske virksomheder til at holde sig fra Iran. Spørgsmålet bliver, om EU-landene tør fastholde åbningen over for Iran og tør tage konfrontationen med Trump, som det er sket med klima-aftalen.

Europæiske erhvervsledere erkender, at de må kunne fungere rimeligt gnidningsløst i hele verden trods politiske stridigheder. De erkender også, at de må løse globaliseringens og ulighedens problemer. Hvis det sker i samspil med en revitaliseret politisk ledelse, kan den europæiske ledelses- og samfundsmodel

De arabiske stater er kommet for at blive

Af Peter Seeberg

Det arabiske forår, som tog sin begyndelse i Tunesien i december 2010, synes at have nærmest revolutionær karakter. Ikke bare bragte demonstrationer og opstande i løbet af få måneder tilsyneladende urørlige diktatorer i Tunesien og Egypten til fald, men i takt med at oprøret bredte sig til andre stater og nogle steder udviklede sig til væbnede konflikter og borgerkrig, forekom det relevant at stille spørgsmålet, om selve det arabiske statssystem – skabt i forbindelse med Osmannerrigets sammenbrud og afslutningen af Første Verdenskrig – var under forandring.

Diskussioner om hvad der er blevet benævnt Mellemøstens kunstige grænser og/eller stater, som i næsten et helt århundrede har været et centralt tema i mellemøstforskningen, dukkede igen op til overfladen. Var der en sammenhæng mellem de særlige forhold, under hvilke de moderne mellemøstlige stater blev skabt, og de arabiske opstande? Og i videre forstand: ville de voldsomme konflikter i lande som Bahrain, Egypten, Libyen, Irak, Yemen og i særdeleshed borgerkrigen i Syrien føre til ændringer af Mellemøstens grænser og

måske endda til nye statsdannelse?

Der er god grund til at modificere alt for forenklede forestillinger om den kunstige karakter af de arabiske grænser og stater og synspunktet om, at de mange problemer i den arabiske verden skyldes gennemførelsen af den hemmelige Sykes-Picot-aftale, der blev indgået i 1916, og som i mellemkrigstiden dannede baggrund for mandatstyret i Irak, Jordan, Libanon, Palæstina og Syrien. For det første opstod de nye staters grænser ikke ud af den blå luft, men var delvist baseret på historiske transformationsprocesser, der fandt sted i de arabiske territorier før det 20. århundrede. For det andet befandt nogle af de arabiske stater sig uden for Sykes-Picot-aftalens rækkevidde. Det var fx tilfældet for Yemen og Libyens vedkommende, begge aktuelt karakteriseret ved intern politisk splittelse.

For det tredje kan det i høj grad diskuteres, om det giver mening at tale om kunstige grænser og stater i Mellemøsten skabt som produkt af udefrakommende stormagters diktat efter krigens afslutning. De arabiske stater er resultatet af konflikter og krige, hvor også lokale aktører har spillet en central rolle, som det fx er til-

---

Peter Seeberg er ph.d. og lektor ved Syddansk Universitet. Hans primære forskningsområde er EU og Mellemøsten: Udviklingen i relationerne mellem EU og Mellemøsten med særlig henblik på det euro-mediterrane samarbejde og EU som aktør.

ILLUSTRATION: Udsnit af kort fra CIA World Fact Book

Maghreb og Mellemøsten

fældet med Egypten i første halvdel af det 19. århundrede. Landet var ikke bare reelt uafhængigt af Osmannerriget, men var endda i stand til at true dets dominans i Levanten. Disse realiteter ufortalt er myten om de kunstige stater og grænser dog særdeles livskraftig, ikke mindst i Mellemøsten, hvor en væsentlig del af kritikken af den vestlige indflydelse i regionen netop er bundet op på denne forestilling.

Intakte mellemøstlige stater?

En række mellemøstkendere konkluderer i tidsskriftet *International Affairs* (Nr. 93, 2017: 'Contentious borders: the Middle East and North Africa post-2011'), at uanset de senere års uro og ustabilitet er det sandsynligt, at de mellemøstlige stater og grænser vil forblive intakte. Ikke desto mindre er der i løbet af de senere år opstået lokale politiske magtcentre, som kan udvikle sig til egentlige stater eller få eksisterende stater til at udvikle sig til fejlslagne stater. Sådanne tendenser kan ses i fx Irakisk Kurdistan i det nordlige Irak, den såkaldte Rojava-region i det nordlige Syrien og i politisk splittede Libyen og Yemen.

Uanset om de lokale enheder forbliver en del af de eksisterende statsdannelse, eller om enkeltstater for en tid befinder

sig i en tilstand af indre opløsning, udfordrer dette selvsagt de siddende regeringer og de nuværende grænser. Disse har stort set ikke ændret sig, siden de blev etableret i forlængelse af Første Verdenskrigs afslutning, og udråbelsen af Islamisk Stat (IS) i juni 2014 i de områder af Irak og Syrien, som bevægelsen kontrollerede, kan tilsyneladende ikke fastholdes. IS' succes som statsbygger synes afgørende på retur, men det ændrer ikke ved, at krisen i Syrien fortsat bidrager til at skabe ustabilitet i særdeleshed i Levant-regionen, hvor meget store flygtningestrømme fører til sociale og politiske modsætninger.

Flygtningekrisen har udviklet sig til et af de senere års mest markante politiske fænomener med vidtrækkende konsekvenser for forholdet mellem Europa og Mellemøsten. Aftalen af marts 2016 mellem Tyrkiet og EU har sat en stopper for flygtningestrømmen i Det Ægæiske Hav, men i lande som Jordan, Libanon og Tyrkiet giver flygtningene anledning til lokale konflikter mellem disse og landenes befolkninger. I et videre perspektiv har flygtningespørgsmålet betragtelige sikkerhedsmæssige konsekvenser, som medvirker til at fastholde og udbygge autoritære træk ved staterne. Potentielt kan en fort-

sat voksende tilstedeværelse af meget store antal flygtninge have destabiliserende konsekvenser for de mest berørte stater.

De mellemøstlige stater har altid været kendetegnet ved et fravær af indbyrdes samarbejde og dårligt fungerende mellemstatslige relationer. Dette skyldes ikke bare en ineffektiv Arabisk Liga, staternes autoritære karakter, fraværet af demokrati og et lavt niveau af politisk legitimitet. Problemerne skyldes også kolossale indkomstforskelle mellem staterne, betydelig økonomisk ulighed internt i de enkelte lande, mangel på økonomisk komplementaritet, der vanskeliggør samhandel i regionen, og store bureaukratiske, ofte korrupte offentlige institutioner. Endelig har interne væbnede konflikter og i nogle tilfælde krige staterne imellem (som fx Kuwaitkrigen i 1990-91, hvor Irak besatte Kuwait) polariseret den arabiske verden.

De mellemøstlige stater har altid været kendetegnet ved et fravær af indbyrdes samarbejde og dårligt fungerende mellemstatslige relationer. Dette skyldes ikke bare en ineffektiv Arabisk Liga, staternes autoritære karakter, fraværet af demokrati og et lavt niveau af politisk legitimitet.

Disse forhold har i udgangspunktet haft konsekvenser for, hvordan de enkelte stater har tacklet udfordringerne relateret til det arabiske forår. De senere års ustabilitet i Mellemøsten har svækket staterne, og det forekommer sandsynligt, at netop staternes forskellighed vil komme til udtryk i forbindelse med kommende kriser. I nogle tilfælde vil der være tale om indre opløsningstendenser, i andre økonomi-

ske sammenbrud, i andre igen vil ændrede regionale alliancer have betydning for staternes evne til at klare sig. Denne artikel har til formål at præsentere en oversigt over tiden efter det arabiske forår og diskutere, om de aktuelt mest belastede stater i Mellemøsten i al deres skrøbelighed er i stand til at fastholde status som nationalstater med de eksisterende grænser.

Permanent syrisk krise

Protester og demonstrationer i Syrien i det tidlige forår 2011 blev mødt med en selv for den syriske stats standarder voldsom brutalitet. Konflikten eskalerede til en omfattende militær konfrontation, hvor Bashar al-Assads styre kæmpede mod sin egen befolkning, der var organiseret i lokale militser og modstandsgrupper. Internationale ledere fordømte regimets adfærd over for det syriske folk og lod forstå, at man gjorde al-Assad ansvarlig for optrapningen af den syriske borgerkrig – og at den syriske leder måtte betragtes som siddende på lånt tid i Damaskus. EU-landene krævede første gang al-Assads tilbagetræden i august 2011, og i januar 2013 påpegede den europæiske udenrigspolitiske chef, Catherine Ashton, 'Assads fuldstændige tab af legitimitet i den syriske befolknings øjne', og at hans afgang var nødvendig.

De syriske grænser blev trukket efter Første Verdenskrig og er siden blevet justeret en enkelt gang, nemlig da den franske mandatmagt i 1939 forærede Hatay-provinsen i det nordvestlige Syrien til Tyrkiet. Officielle syriske landkort viser fremdeles provinsen som en del af Syrien. Der har imidlertid ikke siden været tegn på (eller krav om) ændringer af den syriske grænsedragning. I de første år efter 2011 anfægtede oprøret mod regimet ikke Syriens enhed som stat, men gradvist

udviklede den syriske krise tegn på indre opløsning, først og fremmest ved de omfattende kampe over det meste af landet. Dertil kom dramatisk voksende flygtningestrømme, hvor især nabolandene Jordan, Libanon og Tyrkiet holdt for som modtagerlande. Samlet havde UNHCR i august 2017 registreret 5.165.317 syriske flygtninge i lande uden for Syrien, men internt i Syrien var et endnu større antal personer fordrevet fra deres hjem – med over 6,5 mio. mennesker det største antal internt fordrevne i noget land i verden.

Selvom al-Assad i juni 2016 i det syriske parlament erklærede, at han ville 'befri hver eneste tomme af vort territorium', er dette mere end et år senere langt fra opnået. Syrien er således de facto ikke i besiddelse af hele statens territorium. Islamisk Stat kontrollerer fortsat dele af det østlige Syrien, om end kalifatet er under stærkt pres. Jabhat Fatah al-Sham og en lang række anti-Assad-grupperinger dominerer i andre dele af Syrien. I det nordlige og nordøstlige Syrien har kurdiske styrker magten i betydelige områder. Kurdiske grupperinger har anvendt betegnelsen Rojava (det vestlige Kurdistan) om det landområde, de dominerer. Ifølge geograf og Syrien-kender Leila Vignal har de imidlertid fra marts 2016 besluttet at anvende betegnelsen Nordsyrien om dette. Vignals vurdering er, at situationen i Syrien på kort og mellemlangt sigt repræsenterer en kaotisk situation kendetegnet ved permanent militær konflikt snarere end foregribelsen af nye politiske enheder.

Den siddende regering i Damaskus har siden 2011 overlevet mere end seks års krise og borgerkrig, intern og ekstern fordriivelse af mere end halvdelen af den syriske befolkning og langvarig etablering af enklaver og magtcentre i dele af Syrien. Det syriske Ba'athparti er meget langt fra tid-

ligere tiders styrke og fremstår på ingen måde som fremtidens magtbase for den syriske stat. IS er ikke slået, men repræsenterer næppe længere en trussel for den syriske stat. IS har ikke formået at skaffe sig folkelig opbakning til kalifatet, og dette har uden tvivl bidraget til det nederlag, der synes på vej. Det kurdiske projekt i det nordlige Syrien mangler ikke lokal legitimitet, men det har vanskelige odds at slås imod i form af tyrkisk modstand og mangel på regional og international anerkendelse.

En forsigtig sammenfatning peger derfor i retning af en fortsat eksistens af en (omend i markant grad svækket) syrisk stat, formentlig med et delvist regionaliseret politisk system.

Libanon – overlevelse på trods

En så dyb og langvarig krise som den syriske har naturligvis haft stor indflydelse på nabolandene, i særdeleshed Libanon og Jordan. I modsætning til de fleste andre arabiske stater var det libanesiske styre stort set ikke udsat for et folkeligt pres i forbindelse med det arabiske forår.

Det konfessionelt baserede politiske system har ikke en autokratisk diktator i spidsen, men en kompleks politisk ledelse, der repræsenterer de væsentligste etnisk-religiøse mindretal. Systemets mest iøjnefaldende uretfærdighed er, at den shiamuslimske befolkningsgruppe ifølge forfatningen er tildelt 22,5 pct. af mandaterne i parlamentet, mens gruppens andel af den libanesiske befolkning er vokset til formentlig 40 pct. Politisk rummer disse 40 pct. bl.a. Amal-bevægelsen og magtfulde Hizbollah, der er dominerende i Libanon via sin politiske, militære og mediemæssige slagkraft.

Hizbollah har, stærkt støttet af Iran, taget aktivt del i krigen i Syrien på regimets side, hvilket selvsagt er stærkt kontrover-

sielt i Libanon. Landet er desuden præget af at have modtaget over en million syriske flygtninge, som i betydelig grad har belastet den libanesiske stat.

Staten har fulgt en erklæret non-encampment politik, og det er interessant, at et flertal af flygtningene, som vist af den engelske migrationsforsker Lewis Turner, er i beskæftigelse. Arbejdet foregår typisk inden for det ufaglærte område – som i 1990'ernes Libanon, hvor syriske migrantarbejdere påtog sig det meste af det hårde og beskidte arbejde i forbindelse med rekonstruktionen af Beirut efter borgerkrigen.

Selvom det kan forekomme nærmest ubegribeligt, har Libanon været i stand til at overleve krige og kriser i landet, en overvældende politisk dominans fra syrisk side og senest en dyb politisk krise, hvor landet i lang tid var uden såvel præsident som fungerende regering.

Mellemøstkender og nationalismeforsker Theodor Hanf har i flere undersøgelser af libanesernes holdninger til deres nation, både under og efter borgerkrigen, påvist en stærk identifikation med Libanon på trods af etnisk-religiøse skel, sociale forskelle mv.

Selvom det kan forekomme nærmest ubegribeligt, har Libanon været i stand til at overleve krige og kriser i landet, en overvældende politisk dominans fra syrisk side og senest en dyb politisk krise, hvor landet i lang tid var uden såvel præsident som fungerende regering. Den politiske krise er (for en tid) overstået, men situationen i Libanon forekommer langt fra stabil. Dette synes imidlertid at være et kronisk vilkår for den libanesiske stat, hvis

status som en af Mellemøstens nationalstater næppe for alvor er anfægtet af den regionale uro.

Pragmatisk støtte til kong Abdullah

En lignende konklusion er relevant i Jordans tilfælde, men på helt andre betingelser.

I modsætning til Libanon var Jordan berørt af det arabiske forår. Allerede før oprørene i Tunesien og Egypten var der protestdemonstrationer i flere jordanske byer efter parlamentsvalget den 9. november 2010. Protesterne skyldtes, at valget på baggrund af stærkt favoriserende valglove endnu engang havde resulteret i en regimeloyal majoritet.

Den jordanske befolkning var derfor meget optaget af det arabiske forår, og i 2011-12 var der forholdsvis mange, omend oftest mindre og overvejende fredelige, demonstrationer i Jordan. Desuden foregik en helt utypisk kritisk offentlig diskussion, som da den kendte jordanske politolog Hassan Barari ved et offentligt arrangement i Amman i december 2012 hævdede, at kongen udskiftede sine regeringer, som han skiftede underbukser, og forudså stigende kritik af regimet.

Det var udviklingen i Syrien, der gradvist vendte billedet. Intensiveringen af de væbnede kampe mellem den syriske opposition og al-Assads hær og det voksende antal syriske flygtninge, der passerede grænsen til Jordan, gjorde jordanerne nervøse og fik dem til pragmatisk at moderere kritikken af kongedømmet. Og med IS' bestialske henrettelse ved levende afbrænding af den jordanske pilot Muath Safi Yousef Al-Kasasbeh i januar 2015 fulgte yderligere opbakning til kong Abdullahs styre.

Kongen har over for internationale donorer med held forsøgt at slå sig op som fredens fortaler i en urolig region, og med

deltagelse i anti-IS koalitionen og modtagelsen af omkring 1,5 million syrere (heraf 660.000 UNHCR-registrerede flygtninge) er forsøget lykkedes. London-konferencen i februar 2016, hvor løfter fra bl.a. EU og Verdensbanken om betydelig økonomisk støtte blev givet, lancerede også en interessant ny plan (Jordan Compact), der skulle resultere i øget beskæftigelse blandt arbejdsløse jordanere, men også af et stort antal syriske flygtninge i Jordan – og føre til øget samhandel med EU-landene, bl.a. gennem lempelse af reglerne for jordansk eksport.

Jordan har været god til at udnytte den ustabile situation i regionen til egen fordel. Den jordanske stat har desuden en af Mellemøstens mest velfungerende efterretningstjenester at støtte sig til, som arbejder tæt sammen med Mossad, CIA og andre landes sikkerhedstjenester. Det handler både om at forhindre spredningen af radikal jihadisme i regionen, men også i Jordan internt. Ydermere er arbejdet knyttet til de syriske flygtninge også med til at sikre tætte alliancer til regionale aktører herunder GCC-staterne, som har inviteret Jordan med i GCC, og til internationale aktører, i særdeleshed USA og EU, for hvem Jordan fremstår som et stabilt og loyalt regime, som det gælder om at sikre overlevelse i et kaotisk Mellemøsten.

Egypten under permanent pres

Af indlysende demografiske og geostrategiske årsager er Egypten en væsentlig aktør både i den arabiske verden og på den internationale scene. Egyptens hovedstad Cairo er hjemsted for Den Arabiske Liga og var under Nasser et centrum for arabisk nationalisme.

Statens grænser ændrede sig i forbindelse med juni-krigen mod Israel i 1967, men med Camp David-aftalen af 1979 fik

Egypten Sinai tilbage. Egyptens revolution i januar 2011 står som et af det arabiske forårs mest signifikante momenter, men også som et monument over en udvikling, som ikke var i stand til at bære igennem. Egypten har siden Mubaraks fald i februar 2011 gennemlevet en dramatisk periode, hvor et demokratisk valgt, men fejlslagent regeringsprojekt baseret på Det Muslimske Broderskab (MB) for en tid udfordrede den væsentligste magtbase i landet, det egyptiske militær.

Det var formentlig militærets hensigt at tillade en demokratisk proces at udfolde sig og i forlængelse af valget af Muhammad Morsi som præsident og indsættelsen af en regering domineret af MB at lade Egypten gennemgå en udvikling, hvor en magtdeling lod militæret styre bag kulisserne. Strategien slog fejl, i høj grad fordi MB-regeringen viste sig inkompetent. Voksende økonomiske problemer og stigende afhængighed af internationale donorer og långivere skabte en usikker og ustabil situation politisk såvel som økonomisk. Det var afgørende for militæret både at sikre sin politiske autonomi og sine erhvervsinteresser, og derfor var landets stabilitet afgørende. Med en elegant formulering af den tyske Egypten-ekspert Stephan Roll indså militæret, at en stat i staten ikke kan eksistere, hvis der ikke er en stat.

Derfor gennemførte militæret i juli 2013 et kup mod regeringen og Morsi, og i forlængelse heraf blev der indsat et militærstyre, som siden har haft magten i Egypten. Regimet er anført af Abdel-Fattah el-Sisi, forsvarsminister under Morsi og siden kuppet ubestridt leder af militærstyret. I marts 2014 trak al-Sisi sig fra sine militære poster, og i maj blev han med 97 pct. af stemmerne valgt som Egyptens præsident i spidsen for et brutalt regime,

der i de efterfølgende år har undertrykt enhver opposition.

Styret har dog ikke været i stand til at løse Egyptens problemer. Økonomien er svag, bl.a. fordi turismen svigter. Aftaler med IMF om reformer skaber fortsat økonomiske trængsler for Egyptens fattige befolkningsgrupper, og devalueringer og nedskæringer bidrager yderligere hertil. Den egyptiske stat står således over for potentielle trusler i form af social uro og radikalisering.

Irak og Irakisk Kurdistan?

I modsætning til Egypten oplevede Irak kun i begrænset omfang et arabisk forår. Mens demonstrationer og oprør fandt sted i Egypten og Tunesien i de første måneder af 2011, befandt Irak sig midt i en vanskelig proces, som bl.a. handlede om den amerikanske tilbagetrækning af tropper fra det etnisk opsplittede land.

Et rodet forløb endte med, at de sidste militære enheder forlod Irak i december 2011, i bagklogskabens lys formentlig for tidligt. Det var imidlertid ikke indlysende i 2011, hvor sikkerhedssituationen i Irak forekom acceptabel og olieproduktionen nogenlunde stabil – og det er næppe heller givet, at en mindre amerikansk tilstedeværelse ville have forhindret IS' senere militære fremskridt. Den nuværende regering under Haider Al-Abadi er under stærkt internt pres, mest markant da parlaments- og regeringsbygninger i april 2016 blev angrebet af den shiamuslimske Mahdi-milits.

I sommeren 2014 blev det anslået, at IS var ansvarlig for mere end 75 pct. af alle terrorangreb i Irak. Bevægelsen erobrede storbyen Mosul, Tikrit og dele af Anbar, Nineveh, Kirkuk, Salah al-Din og Diyala-provinserne – samlet op mod en tredjedel af Iraks territorium. Modan-

greb blev sat ind allerede fra marts 2015, men det tog mere end tre år, før hovedbyen Mosul i juli 2017 igen var tilbage på regeringshænder, og truslerne fra IS mod Iraks territorium var afværget. Forsøg på at destabilisere det irakiske regime ved terrorangreb og gengældelsesaktioner forekommer fortsat fra IS' side, der med positioner vest og syd for Mosul ikke er definitivt slået.

Irak- og Kurdistanekspert Johannes Jüde gør i en analyse af situationen i Irakisk Kurdistan gældende, at den nordirakiske region er i besiddelse af de ifølge Montevideo-konventionen nødvendige kendetegn ved en stat: en permanent befolkning, et afgrænset territorium, en regering og evnen til at indgå forbindelser med andre stater. I ly af en no-fly zone etableret i 1991 har Irakisk Kurdistan udviklet sig til en på mange måder velfungerende region, som kan blive den næste stat i verden. Dette kræver imidlertid anerkendelse fra det internationale samfund, hvilket lige nu forekommer mindre sandsynligt.

De regionale magter er med undtagelse af Israel imod en kurdisk statsdannelse, idet Tyrkiet dog har så væsentlige interesser i samhandel (herunder olieimport), at man under pres måske ville overveje at ændre signaler. Sammenfattende er et samlet Irak dog langt fra en til evig tid givne realitet. Tidligere tiders enhed baseret på rå undertrykkelse under Ba'ath-styret er historie, og den kurdiske region kan, med to årtiers velfungerende samarbejde mellem de to kurdiske partier PUK og KDP som statsbyggende faktor, være tæt på reel løsrivelse.

Maghrebstaterne: top og bund

Maghrebstaternes politiske og rettmæssige formåen blev af det ame-

rikanske analyseinstitut Freedom House i 2017, med anvendelse af dets kendte skala fra 0 til 100, bedømt således: Algeriet og Marokko scorede med hhv. 35 og 41 forholdsvis lavt, mens Libyen med 17 var nær den absolutte bund. Bedømmelsen af Tunesien lå på et helt andet niveau, 78 (til sammenligning en anelse over Ungarns score på 76). Siden Zine El Abidine Ben Ali 14. januar 2011 i hast forlod Tunesien, har landet udviklet sig til en relativt velfungerende demokratisk stat, som dog er under pres indefra. For det første er sikkerhedssituationen i landet problematisk. Især i 2015 blev Tunesien ramt af flere terrorangreb rettet mod både turister og regeringsstyrker med samlet over 70 dræbte, men også 2016 og 17 har set mindre angreb og forsøg på angreb, som blev standset i tide. Op mod 3.000 tunesere kæmper eller har kæmpet for IS, en del af dem er vendt hjem og udgør en alvorlig sikkerhedstrussel.

Valgene i 2011 og 2014 har været velgennemførte og regeringsskiftet fra det moderat islamistiske al-Nahdah til det konservative, overvejende sekulære Nidaa Tounes foregik forholdsvis gnidningsfrit. Siden har især indre stridigheder i Nidaa Tounes skabt flere regeringskriser og politisk uro. Det er afgørende, at regeringen får gjort noget ved en svag økonomi med over 15 pct. arbejdsløshed, lav økonomisk vækst og levestandard og krise i turismesektoren. Støtten fra bl.a. EU er blevet forstærket de senere år og bidrager til Tunesiens stabilitet, som dog ikke skal overvurderes.

I et års tid efter Muammar Gaddafis fald i oktober 2011 var der i Libyen en vis moderat optimisme med hensyn til fremtiden, som også deltes af udenlandske iagttagere. Valget af en overgangsregering i juli 2012 blev positivt bedømt af uden-

landske observatører og syntes at pege fremad mod yderligere politiske fremskridt, men allerede i løbet af 2012 blev det klart, at der havde udviklet sig en art dobbeltmagtssituation, hvor de valgte ledere blev udfordret af selvbestalte militsledere. I de efterfølgende år var der voksende ustabilitet i landet, og ikke mindst hovedstaden, Tripoli, udviklede sig til en by, hvor sikkerhedssituationen var mere end usikker, og hvor udenlandske repræsentationer og organisationskontorer blev lukket ned.

Valget i juni 2014, der skulle lede frem mod etableringen af et egentligt parlament, viste lav valgdeltagelse (18 pct.), og efter valget gennemførte islamistiske militser et kup i Tripoli ved at udnævne sig selv til regering og fordrive den valgte regering, der tog ophold ved Tobruk i det østlige Libyen. Bestræbelser i FN-regi på at etablere en samlingsregering har endnu ikke vist varige resultater, og Libyen befinder sig aktuelt i en dyb politisk krise. Mens Tunesien således giver håb for demokratiets muligheder i Mellemøsten, udgør Libyen en noget nær katastrofe.

I modsætning til Tunesien og Libyen syntes Algeriet og Marokko i det væsentlige at styre uden om det arabiske forår. Mindre demonstrationer i Algeriet, bl.a. med fokus på boligmangel, blev mødt med usædvanlig tolerance fra den algeriske regerings side, og dette blev fulgt op af en række statslige initiativer, der skulle inddæmme mulige protester inspireret af begivenhederne i Tunesien og Egypten. Betragtelige lønstigninger for offentligt ansatte blev fulgt af forhøjelser af subsidier på basisfødevarer. Et forbud mod demonstrationer blev afskaffet, samtidig med at mediekampagner, der beskrev udviklingen i Libyen, herunder truslerne fra radikale bevægelser, kunne ses i det stats-

kontrollerede tv. Flere iagttagere har endvidere gjort gældende, at der var en frygt i den algeriske befolkning for, at 1990'ernes tragiske borgerkrig i Algeriet skulle dukke op igen i nye ikklædninger. Den algeriske stat synes aktuelt i gang med en vis moderat åbning mod resten af verden. Det dybt autoritære regime under ledelse af Abdelaziz Bouteflika er ikke under alvorligt internt pres, og der er betydelige ressourcer til rådighed, som kan anvendes til om nødvendigt at købe sig til loyalitet i befolkningen.

En række demonstrationer fandt sted i nabostaten Marokko i det første halvår af 2011. Protesterne krævede en ny demokratisk grundlov, en ny regering og et opgør med udbredt korrupsion. I en tv-transmitteret tale til befolkningen i marts lovede Kong Mohammed reformer; løfter, som blev gentaget og udbygget i en ny tale i juli.

Kongen har godt hjulpet af en teknokratisk, men kompetent statsadministration været god til at levere, hvad han stillede i udsigt, og har bl.a. derfor formået at sikre sig en vis opbakning i befolkningen. Kritikere har dog hævdet, at reformpolitikken er blevet gennemført med en top-down tilgang snarere end via demokratiske processer. Marokko kan betegnes som et blødt autokrati, der har sikret sig mod en kritisk opposition ved at tillade forholdsvis liberale medier, et aktivt civilsamfund og lokal selvbestemmelse. Algeriet og Marokko står således, omend på vidt forskellige betingelser, som to relativt stabile nordafrikanske stater.

Golfstaterne og Yemen

Det arabiske forår fik vidt forskellige forløb i Den Arabiske Golf. Oliestaterne i GCC klarede sig igennem udfordringerne bl.a. ved som rige rentier-stater at udnytte

deres muligheder for at lægge låg på protester og demonstrationer gennem økonomiske foranstaltninger, subsidier mv.

Endvidere blev befolkningen, som beskrevet bl.a. af Golf-forsker Kristian Coates Ulrichsen, udsat for et ideologisk bombardement, hvor det blev gjort gældende, at urolighederne var resultatet af iransk påvirkning. Derved blev den shiitiske opposition i Saudi-Arabien og Bahrain delvist udmanøvreret, og ved at karakterisere demonstranterne som illoyale og/eller ekstremister styret fra Teheran lykkedes det at undgå etableringen af en opposition på tværs af religiøse grupperinger i GCC-staterne.

Endelig blev der fra statens side orkestreret regeringsloyale demonstrationer som modvægt til protesterne, som i Bahrain havde betydeligt omfang, ligesom Saudi-Arabien valgte at intervenere direkte i Bahrain for at bidrage til at eliminere oppositionen. Som forholdene de følgende år udfoldede sig i Levanten, bidrog krisen i Syrien og fremvæksten af IS utvivlsomt også til indirekte at lægge en dæmper på Golf-befolkningernes protester.

Oman oplevede demonstrationer allerede umiddelbart efter, at Ben Ali havde forladt Tunesien, men sultanatet oplevede ikke optøjer, der eskalerede i vold – og slet ikke begivenheder, der anfægtede regimet eller staten.

I modsætning hertil var det fra starten af urolighederne i Yemen tydeligt, at der var tale om en revolte, der i høj grad lignede, hvad der fandt sted i Tunesien og Egypten. Konteksten var imidlertid meget anderledes: landet er ekstremt fattigt og etnisk opsplittet. En del af den nationale elite omkring præsident Ali Abdullah Saleh formåede som vist af Yemen-ken-der Elham Manea at holde sig ved magten

gennem mere end to årtier ved at monopolisere støtten fra internationale aktører, som frygtede at staten skulle falde fra hinanden.

De arabiske stater er kommet for at blive. Og det er sandsynligt, at det arabiske statssystem og de tilhørende grænser ikke i det væsentlige ændrer karakter – i hvert fald ikke på kort sigt.

Men i længden gik det ikke, og i 2012 trådte Saleh tilbage. Konflikten i Yemen kan opfattes som en overvejende lokal affære, som aktuelt er endt med en alliance mellem Houthis-styrker og tidligere præsident Saleh, der tilsammen har magten i Sanaa – en alliance, der ikke spås lang levetid. Konflikten kan samtidig forstås som et udtryk for den regionale modsætning mellem Saudi-Arabien og Iran, førstnævnte støttet af en række arabiske stater, USA, England og Frankrig. Taberen er det yemenitiske folk, der lider under de mange års væbnede konflikt og desuden under sygdommen kolera, som har spredt sig i det ludfattige land. Sammenfattende må den yemenitiske stat betegnes som tæt på indre opløsning.

Kommet for at blive

De arabiske stater er kommet for at blive. Og det er sandsynligt, at det arabiske statssystem og de tilhørende grænser ikke i det væsentlige ændrer karakter – i hvert fald ikke på kort sigt.

Men man er nødt til at formulere sig med forsigtighed. En række lande i Mellemøsten er for tiden mere ustabile, end det længe har været tilfældet, og det arabi-

ske forår og de autoritære regimers i nogle tilfælde særdeles voldelige svar på udfordringerne i den forbindelse bærer utvivlsomt en del af forklaringen på denne aktuelle misere. Den syriske krise synes nærmest at have fået permanent karakter, og dette er i sig selv blevet et centralt tema i de forholdsregler, der træffes regionalt og internationalt for at afbøde nogle af krisens konsekvenser.

Det etnisk baserede Rojava kan på sigt komme til at udgøre en delvist autonom region i et regionaliseret Syrien, men uanset en høj grad af lokal opbakning vil regionale og internationale aktører formentlig modvirke en udvikling frem mod nationalt selvstyre. Det forekommer usandsynligt, at stort set de samme aktører vedvarende vil være i stand til at forhindre etableringen af et selvstændigt Kurdistan i det nordlige Irak.

En gennem lang tid indædt modstander af projektet, Tyrkiet, har økonomiske motiver til at fastholde et godt forhold til den regionale kurdiske regering og kunne måske på den baggrund finde på at moderere sin traditionelle modvilje.

Libyen og Yemen udgør aktuelt to – vidt forskellige – fejlslagne stater. Det taler imod indre opsplnitning af de to stater, at der ikke står udtalte regionale interesser bag de iøjnefaldende problemer, selvom nord-syd modsætningen udgør en del af problemet i Yemen. Begge stater er i dyb krise. I Libyens tilfælde kan man håbe på et positivt scenario, hvor den FN-initierede samlingsregering over tid opnår større politisk støtte i landet. I Yemen er det mere end svært at få øje på en farbar vej ud af krisen.

○ ○ ○

Den store strid om islam

Debat mellem Martin Krasnik og Jakob Skovgaard-Petersen

At der er krig og kaos i Mellemøsten er kun alt for tydeligt. Men er islam – regionens dominerende religion – i sig selv et problem, eller handler det om andre ting, når Mellemøsten står i flammer, og islamiske terrorister hærger Vesten? Det har Weekendavisens chefredaktør Martin Krasnik og professor på Københavns Universitet Jakob Skovgaard-Petersen stredes om de seneste måneder.

Startskuddet var Martin Krasniks leder 'Ufredens religion', der blev offentliggjort i *Weekendavisen* den 9. juni. *Udenrigs* har fået lov optrykke de oprindelige indlæg samt fået de to debattører til at skrive sammen om islam og dens problemer.

Første akt: Ufredens religion

(Ledende artikel i *Weekendavisen* den 9. juni 2017)

Mindre end to uger efter terrorangrebet på børn og unge mennesker i Manchester skete det igen: Tre muslimer dræbte og lemlæstede tilfældige mennesker i London. Hvis der ikke har været nye angreb efter denne avis' deadline torsdag eftermiddag, har der i år hidtil været ni terrorangreb udført af muslimer i Vesteuropa.

Sidste år var tallet 24. Læg dertil angre-

bene i Tyrkiet og Rusland, som får listen over ofre for religiøs terror til at vokse markant. Tilføjer man religiøst motiverede angreb på civile i Mellemøsten, bliver optællingen helt uoverskuelig. Lad os blot nævne disse uhyrligheder: I denne uge slog jihadister, muligvis fra Islamisk Stat, 12 mennesker ihjel i Iran. I Kabul i sidste uge blev 150 dræbt af en bilbombe, de fleste civile, deriblandt mange børn. Dertil kommer hyppige angreb på den koptiske minoritet i Egypten og massakrer på civile – oftest shiamuslimer – i Irak. I Pakistan forfølges og angribes kvinder, kristne, fraldne, homoseksuelle og andre minoriteter for at bryde islamiske regler og love. I Saudi-Arabien gennemsyrrer det hele samfundet. I afrikanske lande angribes civile af islamistiske grupperinger. Og i fjernere dele af den muslimske verden føres religiøs krig med velkendte mål og midler.

Religion er et emne, vi har svært ved at diskutere. Sund fornuft og dømmekraft kortsluttes, forstand fortrænges af ønsketænkning. For eksempel har der i årenes løb bredt sig den mærkværdige opfattelse, at islam er 'fredens religion'. Sådan har det lydt fra alskens vestlige politikere, fra religiøse muslimske ledere, og ikke mindst fra de mange millioner og atter millio-

Martin Krasnik er chefredaktør på *Weekendavisen* og Jakob Skovgaard-Petersen er professor på Københavns Universitet.

FOTO: Tab59 via Wikimedia Commons

Kabaen i Masjid el Haram, Mekka, 2010

ner muslimer, der blot vil leve i ro og fred med deres religion. Jo oftere uskyldige civile dræbes med henvisning til islam, islamiske dogmer og islamiske tekster, desto mere afvises det, at religionen har noget med sagen at gøre.

Er islam virkelig fredens religion, må der være noget, det meste af den muslimske verden har misforstået.

Her råder nemlig ufred overalt. De fleste muslimsk dominerede stater holdes i et religiøst jerngreb, hærges af religiøs vold, social tvang og ufrihed; elendigheder, der også præger store dele af det muslimske mindretal i Europa.

Der bruges uanede mængder af energi på at finde forklaringer: social armod, kriminalitet, kolonitidens arv, vestlig udenrigspolitik. Men der bruges meget lidt tid på at finde svaret dér, hvor volden selv henter sin legitimitet.

Godt vil det derfor være at tale klart: Terroristerne har ikke svært ved at retfærdiggøre deres handlinger med islam. Ofte bortforklares det med, at alle religioner da har potentiale for ekstreme fortolkninger. Og ja, der er ingen tvivl om, at de tre monoteistiske religioner alle leverer rigeligt gods til voldsparate mennesker. Påstanden om at indehave en ufejlbarlig tekst og besidde en universel sandhed, der ekskluderer alle andre end de rettroende, er i sig selv uegnet til fredelig sameksistens.

Kristendommen har ufattelige lidelser på samvittigheden: med kravet om at udbrede den sande lære til alverden fulgte ofte slaveri, undertvingelse og etniske udrensninger. At sætte spørgsmålstegn ved det kristne monopol på magt, viden og moral blev straffet med døden. Den romerskkatolske kirke er skyld i ufattelige lidelser, ligesom de protestantiske aflægninger har stor elendighed på samvittigheden.

Jødedommen, der som islam er en lovreligion, har det uhyggeligt svært med minoriteter og anderledes tænkende, og i Israel undergraver religiøse grupper konsekvent demokrati og retsstat. Når religiøse jøder får politisk magt, følger ikke fred og kompromis, tværtimod. Det samme kan man sige om islam – hér er det blot endnu værre. Der er ikke et eneste muslimsk land, man ville have lyst til at bo i, hvis man ønsker at leve frit endsige udfolde sin kritiske sans offentligt.

Mindre ønsketænkning er nødvendig. Det vil være en hård opgave at forvandle islam til en fredens religion. Islam påstår at have svar på alle livets spørgsmål og hele samfundets indretning. Islam mener ikke blot at indehave sandheden, men den endelige åbenbaring og det endda givet i en ufejlbarlig tekst til et ufejlbarligt menneske. Angreb på dogmerne er et angreb på denne totalitære, endegyldige sandhed. Det fører ikke til fredelig sameksistens. At undertrykkelse af kvinder, vantro og frafaldne er en del af denne ufravigelige sandhed fører ikke til fredelig sameksistens. Forherligelse af krig, undertvingelse af fjender og den absolutte tro på, at verden går under med én sand sejrherre stående tilbage – det fører heller ikke til fredelig sameksistens.

Islam er mere ufredelig end de to andre monoteistiske religioner. Det forklarer ikke alene, hvorfor markant færre jøder og kristne går og myrder deres medborgere i religionens navn eller henholder sig til de samme dogmer som voldsmand. Det skyldes, lyder det ofte, at jødedom og kristendom har gennemlevet hver sin reformation, så der i dag findes stærkt troende reformerte og konservative jøder og kristne, der for længst er holdt op med at tage deres religions dogmer og tekster bogstaveligt. Det afgørende er dog, at den vestli-

ge verden har udsat sig selv for flere hundrede års sekularisering og oplysning, hvor det religiøse monopol på moralsk, kulturel og politisk magt ét for ét er faldet. Denne sekularisering har været helt fraværende eller meget overfladisk i den muslimske verden.

Er islam ikke en fredelig religion, må man stille spørgsmålet: Kan den blive det? Måske – hvis muslimer helt grundlæggende forandrer deres religion.

Den såkaldt ekstreme udgave af islam er desværre en ganske plausibel fortolkning af teksterne, og er man religiøs muslim, er det nærmest umuligt at finde institutionaliserede dominerende udgaver af islam, der klart lægger afstand til de dele, der er uforenelige med demokrati, frihed og ligestilling.

Der findes stort set ingen religiøse ledere med vægt og anseelse, der åbent siger det nødvendige: At muslimer ikke er forpligtet på de religiøse love, ikke skal drømme om et religiøst samfund, ikke er overordnet andre religioner, og at islams påstand om tekstens og profetens totale ufejlbarlighed og deraf følgende fortrængning af fri tænkning er dybt skadelig og må forandres.

Bedst vil det naturligvis være, hvis forandringen kunne ske i god ro og orden. Hvis terrorister og voldsmænd virkelig er forkerte muslimer, må alle de rigtige muslimer jo tage ansvaret for at lade deres religion gennemstråle af oplysning og sekularisering. Problemet er blot, at det har lange udsigter, og hvis denne proces allerede er i gang, må man sige: Det bliver en lang og blodig affære, en historisk værdikamp mellem sekulær frihed og religiøs totalitarisme.

Her skal de vestlige samfund forsvare sig. Myndighederne skal konfrontere og bekæmpe kravet om eksklusivitet fra statens love og samfundets normer.

Staten skal gå langt for at kontrollere og overvåge de kræfter, der er parate til at dræbe civile på enhver given dag overalt i Europa. Politikerne skal naturligvis også tage det dybt seriøst, at så mange europæiske muslimer finder en stærkere identitet i islam, og bekæmpe de årsager, der kan findes til det. Tilbage står, at der stadig vil være mange muslimer, unge og gamle, mange af dem født i Europa, som beken-der sig til en religion, som ikke bare står i modsætning til de samfund, vi ønsker, men danner en ring omkring dem af deres trosfæller, der er parate til at slå børn i Manchester og unge i London ihjel for at udbrede den sande tro. Mange insisterer på, at vi derfor, i det sekulære, gudløse Europa, selv skal finde tilbage til religiøse værdier og tankesæt for at kunne bekæmpe det. Det vil være helt forkert.

Det, der har gjort vores samfund frie, åbne og demokratiske, er ikke religion, men oplysningens krav om at sætte mennesket frit. Frit til at tænke, tale og leve. Heri ligger nogle meget hårde principper, der skal håndhæves dagligt.

Det er dét, vi skal insistere på – over for alle, der lever i vores del af verden.

Anden akt:: Er islam ufredens religion?

(Jakob Skovgaard-Petersens indlæg på Facebook)

Martin Krasnik har skrevet en leder i *Weekendavisen* om 'ufredens religion', hvormed han mener islam. Der står mange fornuftige ting; han slår fast, at alle religioner har en voldshistorie og et voldspotentiale, men at det i dag er islamisk vold, der er truslen, også imod muslimer. Og at det er afgørende vigtigt at nedkæmpe og imødegå voldelige islamiske ideologier og bevægelser, ligesom at det er komplet uacceptabelt, at der i Europa er muslimer, der sympatiserer med deres terror imod civile.

Alligevel er jeg uenig i Krasniks overordnede argumentation, som altså går på, at islam som sådan er ufredens religion. At mene andet, siger han, er 'ønsketænkning' og udtryk for at 'sund fornuft og dømmekraft kortsluttes', når vi diskuterer religion.

Krasnik opponerer imod, at muslimske ledere og andre muslimer kalder islam for 'fredens religion' – nu der begås så mange voldelige uhyrligheder i islams navn: "jo oftere uskyldige civile dræbes med henvisning til islam, islamiske dogmer og islamske tekster, desto mere afvises det, at religionen har noget med sagen at gøre".

Det er, i mine øjne, netop hvad disse millioner af muslimer og deres ledere skal gøre. Det er en islamisk formulering af den afstandtagen, vi så gerne ser. Og det er et led i en intern kamp mellem muslimer om at repræsentere sand islam. Det er ikke, fordi disse fredselkende muslimer nægter at se den virkelighed i øjnene, at terroristerne påberåber sig islam – det ved de udmærket godt finder sted. Det er fordi de nægter at lade terroristernes islam være deres. Det er ikke virkelighedsfor nægtelse, men terrorfordømmelse. Det er i virkeligheden også sådan, Obama brugte det; igen var han jo helt klar over truslen fra jihadisterne, og beordrede selv droneangreb, mord på ledende jihadister osv. Så selvfølgelig var der ikke tale om, at Obama var naiv, men om at han kom med et vigtigt politisk udsagn, henvendt til muslimer i USA og andre steder, om at han ikke tog jihadisterne version af islam som den rigtige.

Vi andre – forskere og redaktører fx – skal derimod ikke sige, det er den forkerte heller. Det er ikke vores opgave at fastslå, at islam er fredelig eller voldelig, men vi skal konstatere, at sådanne modsatrettede tolkninger af islam hver har deres for-

talere blandt muslimer, og hver med deres argumenter, fra skriften, historien og andre steder. Vi må erkende og agere på, at jihadister (terrorister med en specifik islamisk begrundelse for deres vold) findes og truer os. Vi må undersøge deres handlinger, rekruttering og ideologi, og hvordan de kan imødegås – herunder muslimske argumenter og strategier. Men vi skal naturligvis ikke kanonisere jihadisterne udlægning af islam som den rigtige.

Det er bare det, Krasnik kommer til, når man omvendt de-legitimerer de muslimer, der afviser, at det har noget med islam at gøre. Han forklarer i virkeligheden, at jihadisterne følger det, der står i de muslimske autoritative skrifter, mens deres modstandere ikke gør det, eller gør det mindre. Jihadisterne er de rene og konsekvente muslimer. For Krasnik ved, hvad 'islam påstår' og hvad 'islam mener'. Han har åbenbart interviewet islam.

Jeg er med på, at særligt muslimske ledere gerne må gå i offensiven og detaljere og konkret forklare, hvor og hvordan jihadisterne fortolker islam forkert. Det sker også. Men der måtte gerne være mere af det. Jeg er også med på, at mange ting er grundigt gale i den muslimske verden. Men at skyde skylden på islam for alle disse dårligdomme er forfejlet. I det meste af nyere tid har krig og ufred drejet sig om andre ting end religion: kolonialisme, Israel, kold krig, nationalistiske og socialistiske ideologier. Islam var som sådan ikke en central faktor. Selv om der er forløbere, er jihadismen som fuldt udviklet ideologi et produkt af afkoloniseringen, og egentligt jihadistiske grupper træder først frem på scenen i 1970'erne. I det 20 århundrede opstår der også andre, i perioder ret toneangivende, tolkninger af islam, herunder at den er 'fredens religion'. Den sekulariserede 'westfalske' ide om, at verden

består af stater, som kan have en religiøs identitet, men alligevel leve med hinanden i fred, er faktisk også blevet normen i den muslimske verden, og fremmet af muslimske lærde, selv om man mente noget andet i middelalderen.

Disse krigeriske og fredelige tolkninger er historiske og vil blive forandret. De er kort sagt ikke noget, 'islam påstår', men noget som nogle lærde, magtfulde eller jævne muslimer påstår, at islam påstår. For os, der har studeret de her ting i årtier, er det udviklingerne i muslimernes trosopfattelser og verdenssyn, der er så slående. Ligesom i øvrigt i andre religioner. Igennem det seneste hundrede år har muslimer i Muhammad set en krigsherre og en fredsfyrste, en kapitalist og en socialist.

Det er i den forbindelse vigtigt også at gøre op med Krasniks opfattelse af sekularisering som noget uafvendeligt og godt, samt at den muslimske verden lever i en slags præ-oplysningstid. Det er ikke tilfældet. Den lever i vores samtid. Og ligesom i jødedommen og kristendommen har der været og er fremdeles væsentlige nytolkninger af islam, ofte inspireret af normer og værdier, som muslimer deler med deres ikke-muslimske samtid. På godt og ondt. For det går ikke nødvendigvis mod det bedre.

Krasnik synes at mene, at nogle religioner for altid er kommet home free takket være 'sekularisering og oplysning'. Men mange af de mest barbariske udviklinger i religionerne har fundet sted som en respons på sekularisering og oplysning, ikke før. De største massakrer i menneskeheds historie fandt sted i det 20. århundrede, og det var kun i mindre omfang muslimer og i større omfang katolikker, protestanter, ateister og andre, der begik dem. En ædruelig sammenligning af Ve-

stens og den islamiske verdens historie vil ikke simpelthen vise 'fredens religion' i vest og 'ufredens religion' i øst.

Så rimelig Krasnik umiddelbart kan lyde, rummer hans tekst derfor ingen løsninger, men røber i stedet nogle af problemerne ved det dominerende tankesæt i den danske debat: nemlig at islam er et 'altomfattende system' som 'både er stat og religion', nedfældet i deres grundskrift, som determinerer muslimernes handlinger. Og at ingen muslim – læg eller lærd – har turdet gøre op med dette system.

Endelig er det en skam, at en så fornuftig og redelig mand som Martin Krasnik indirekte siger, at det at benægte, at islam som sådan er ufredens religion, er lig med 'ønsketænkning' og kortsluttet dømmekraft. Hvorfor er det så vigtigt for ham, at vi ikke skal koncentrere os om de muslimer, der vitterligt er krigeriske og voldelige (og andre som er sexistiske, chauvinistiske og bigotte), men derimod 'islam' selv – et islam, som 'mener' og 'påstår' noget ganske specifikt?

Og hvorfor skal vi, der ikke er enige – millioner af muslimer og næsten alle seriøse ikke-muslimske forskere – fratages fornuft og dømmekraft? Det lyder som nogle af de evige islam-debattører, der skjuler, hvor dårligt belagt deres islamanalyser er, ved at pynte dem med, at de er 'politisk ukorrekte' – som om denne grandstanding i sig selv gør dem mere rigtige. Sagen er, at ingen islamforsker benægter, at jihadisme har noget med islam at gøre – selv har jeg skrevet om jihadistiske islamtolkninger i henved 30 år – men det er den slags, vi får skudt i skoene af de mest anti-muslimske bloggere. Men for os er det ikke et skridt frem at diskutere, om islam selv er voldelig. Det er et skridt tilbage. Fordi det endnu engang fjerner fokus fra solide undersøgelser af

vores egentlige objekt: muslimer. Hvorfor den muslimske verden står, hvor den står, hvad muslimske teologer og lægmænd diskuterer, hvorfor jihadismen blomstrede op, og hvor jihadistene og deres mange muslimske modstandere er på vej hen. Men det er også et skridt tilbage i den forstand, at postulatet om islam som ufredens religion giver jihadisternes tolkning alt for megen kredit.

Tredje akt: Tekst fra den helt uvidende, fordomsfulde islamhader

(Martin Krasniks svar til Jakob Skovgaard-Petersen, skrevet specielt til Udenrigs)

Jakob Skovgaard-Petersen er en af vores dygtigste islamforskere. Det er jeg ikke. Men jeg ved, hvad jeg selv mener, så jeg kan med stor autoritet sige, at han læser min leder, som fanden læser Koranen.

Nej, jeg mener ikke, at islam forklarer alle dårligheder i den muslimske verden. Naturligvis ikke. Jeg mener heller ikke, at jihadisternes fortolkning af islam er den 'eneste rigtige', og at alle andre dermed tager fejl. Naturligvis ikke. Jeg er også helt enig i, at der er forskellige tolkninger af islam. Jamen, selvfølgelig, hvad ellers? Jakob Skovgaard-Petersen gør det alt for nemt for sig selv ved at lade, som om jeg ignorerer åbenlyse sandheder. Han tegner et billede af alle andre end dem, der har studeret islam i årtier og taler arabisk, som uvidende fjolser.

Lad mig være meget konkret: Store flertal i alle muslimske lande ønsker, at sharia-lovgivning står over demokratisk indførte love. Jo mere religiøse muslimer er, desto mere ønsker de religiøs lovgivning. Der er enorm modstand mod homoseksualitet, religiøs pluralisme, kvinders rettigheder, ytringsfrihed og andre demokratiske friheder og rettigheder. Hvorfor? Og hvorfor er samme holdninger så udbredt

blandt muslimer i Vesten. Hvorfor går integrationen så trægt? Jeg vil så gerne høre islamforskernes svar.

Jeg er helt med på, at der er mange andre forklaringer også, islamisme som reaktion på afkoloniseringen, modstand mod Israel, ikke mindst den vestlige alliance med landet, socioøkonomiske forklaringer osv. Men hvordan bidrager islamiske dogmer, islamisk teologi og de udbredte, institutionaliserede fortolkninger af islamiske tekster? Betyder det slet ikke noget, at islam er en lovreligion med regler og anvisninger for, hvordan både den enkelte muslim skal leve, og hvordan man skal leve sammen i et samfund?

Jeg mener, som jeg skrev, heller ikke, at andre religioner er uproblematiske. Det historiske og teologisk institutionaliserede kristne jødehad spillede en vigtig rolle i Holocaust. Jeg er selv vokset op med jødedommen – ligesom islam en lovreligion med ortodokse krav om at indehave den sande, bogstavelige version. Men hvorfor ønsker et flertal af jøderne alligevel ikke religiøs lovgivning? Måske fordi jødedommen har været igennem en meget stærk oplysningsperiode (Haskalah), hvor stærke religiøse tænkere arbejdede for kulturel og religiøs fornyelse, integration af jøder i de omgivende samfund og en moderne, kritisk tilgang til teologi og tekst. Resultatet er, at der er totalt genneminstitutionaliserede liberale og reformerte retninger, hvor man sagtens kan være meget troende uden at tage teksterne og dogmerne bogstaveligt. Eller fuldkommen ateist uden at blive opfattet som frafalden. Eller lesbisk rabbiner med en stor menighed i ryggen. Det skyldes ikke mindst, at jøder har levet som minoriteter i århundreder, men det skyldes også, tror jeg, at Det Gamle Testaments Gud er en patriarkalsk undertrykker og tyrann, men også en Gud, som

man dybt i teksterne konstant diskuterer og kværunderer med. Det forekommer mig, at muslimerne omgås deres gud og profet med en noget anden varsomhed.

Jakob Skovgaard-Petersen skriver, at islam har haft sin oplysningstid og reformation. Ja, naturligvis har der været reform-tænkere, der ønskede et mere oplyst islam. Men hvorfor har de ikke haft større gennemslagskraft? Kunne det have noget at gøre med islamisk dogmatik? Skovgaard-Petersen er trods alt ikke den eneste islamforsker i verden. Andre er uenige med ham. Uden at tale om en uforanderlig essens i islam mener væsentlige forskere, at islam af forskellige grunde, der selvfølgelig har med religionen at gøre, er nemmere at mobilisere til vold, kamp og konflikt.

I stedet for at feje denne diskussion ind under gulvtæppet og beskyldte dem, der tager den op, for at gøre problemerne værre, burde Skovgaard-Petersen med sin store viden hellere bidrage til at give debatten mere substans.

Fjerde akt: Er islam ufredens religion (2)?

(Jakob Skovgaard-Petersens svar til Martin Krasnik, skrevet specielt til Udenrigs)

Hvad betyder en overskrift som 'Ufredens religion'? Ifølge Martin Krasnik er langt hovedparten af verdens muslimer fredsommelige; og ufredelige tekststeder og mennesker findes også i andre religioner. Men hvorfor vil han så titulere islam på den måde? Det forstår jeg stadigvæk ikke. For det har da oplagte konsekvenser at gøre det.

De punkter i Krasniks leder, som jeg tog op og kritiserede, har han nu forladt: væk er påstanden om at vide hvad 'islam siger', væk er kritikken af de muslimer, der opfatter islam som fredens religion. Væk er

i det hele taget terror, vold og ufred som noget, der nødvendigvis hører islam til. Det er jeg glad for. Så lad mig bruge pladsen til at forklare noget om religion og lov generelt og sharia specifikt.

I stedet for at tale autoritativt om islams lære optræder Krasnik denne gang som den, der kan se, at der er noget galt mange steder i den muslimske verden. Det kan vi andre også. Han introducerer en række nye emner: modstand mod homoseksualitet, religiøs pluralisme, kvinders rettigheder, ytringsfrihed og andre demokratiske friheder og rettigheder. Det er jo også vigtige emner – blot noget andet end ufred. Og det er jo sandt, at mange muslimer har holdninger til de emner, der støder imod vore egne. Det er der i øvrigt også mange kristne rundt omkring i verden, der har. Ligesom de fleste af vore tipoldeforældre havde fordømmende holdninger til homoseksualitet eller kvinders ligeberettigelse, eller religiøs pluralisme som vi forstår det i dag. Holdninger, som de også dengang begrundede med religiøse argumenter og referencer. Uden at man dengang eller i dag kalder deres religion for ufredens. Ironisk nok var den muslimske verden tidligere mere afslappet end Europa, når det kom til homoerotik eller tolerance over for anderledes troende og tænkende.

Det er den ikke i dag. Jeg nævner det derfor heller ikke for at benægte, at den slags holdninger er mere udbredte i den muslimske verden end de fleste andre steder, men for at sætte dem i en bredere historisk kontekst. Og derved påpege, at bestemte holdninger til disse spørgsmål ikke er determineret af religion, og at religiøse mennesker har fundet legitimering for forskelligartede, ja modsatrettede, synspunkter i deres tradition.

Det er den religiøse determinisme, jeg opponerer imod, altså forklaringer på nu-

tidige sociale fænomener med henvisning til skriftsteder eller dogmer. Teologocentrisme, kalder nogle det. Den form for forklaring dominerede i moderniserings-teorien, en bestemt meget håndfast læsning af Max Weber i 1950'erne, hvor man vurderede forskellige landes og religioners udviklingspotentiale. For eksempel om katolske lande kunne blive demokratiske, når de nu havde en så hierarkisk og autoritativ kirke, eller om muslimer nemmere ville falde for kommunismen, fordi deres religion var så egalitær: kunne 'broder' blive til 'kammerat'?

Mange af disse idéer om religiøse værdiers forhindring af demokrati eller liberalisme blev indhentet af virkeligheden. Videnskab drejer sig også om at falsificere; så hvis man eksempelvis mener, at volden skyldes islam, er man nødsaget til at forklare, hvorfor så mange muslimer ikke er voldelige. Og hvis kristendommen ikke er en voldsfremmende religion, bliver man vel også nødt til at forklare, hvorfor kristne har begået så exceptionelt megen vold i historien. Det var den slags problemer, der fik forskere til at omtænke deres kategorier, og som førte teologocentrismen i miskredit.

For der er alt muligt andet end religion, der influerer kultur og samfund, og det er i langt højere grad tidens normer og opfattelser, der præger forståelsen af religionen, end det er religionen, der former tiden – især i moderne tid; i hver generation har religiøse mennesker fundet sandheder i deres tekster, som bekræftede deres identitet, værdier og verdensforståelse. Krasnik leverer et udmærket eksempel selv, når han mener, at jødedommen altid har været præget af, at israelitterne trodsigt diskuterede med Gud selv. Det er en smuk og humanistisk udlægning af jødedommen. Men uden at være sagkyndig

tvivler jeg på, at man vil finde den fortolkning af jødedommen i jødiske tekster før det 20. århundrede, og jeg tror ikke, at den var et afgørende argument i den jødiske emancipation og reformisme.

Krasniks beskrivelse af jødedommen som oplyst og pluralistisk forbigår, at der desværre også er illiberale, chauvinistiske og somme tider voldelige jødiske grupper, hvis rolle i Israel har været voksende i årtier. Hverken i det jødiske eller i det islamiske tilfælde drejer det sig om små enklaver af troende, der ikke har været eksponeret til oplysningens klare lys. Det er folk, der reagerer imod den. Krasnik siger, at den islamiske reformation ikke har haft gennemslagskraft. Det argument ville man så også kunne anvende om den jødiske. Men det ville være forkert. For fundamentalistiske tolkninger af religionerne er på mange interessante måder et vidnesbyrd, ikke om reformationernes fiasko, men om deres succes.

Israel er præget af en voldsom kulturkamp om disse emner. Det er de muslimske samfund også. Men her gør Krasnik kampen til noget nær afgjort på forhånd; nu ikke længere ved at vide, hvad 'islam siger', men med henvisninger til 'noget' i islamisk tradition eller 'sharia'. Her skulle han ikke være så sikker. Islam og jødedommen ligner hinanden ganske meget, både hvad angår lovens indhold og dens forvaltning, med skoledannelser, pluralisme og argumentationsmåder. Jeg har været til konferencer om islamisk og jødisk lov, hvor rabbinere og sheiker sammen godtede sig over lighederne i de forskellige sindrige teknikker, som disse traditioner har anvendt til at fortolke loven på fleksible måder. En genoplivelse af traditionens fleksibilitet og spiritualitet er faktisk en af en række strategier i den ovennævnte kulturkamp. Hvis der i dag er flere

jøder end muslimer, der har liberale tolkninger af deres religion, hænger det næppe sammen med en forskellig 'grundsubstans', men langt mere med de generelle omstændigheder, de lever under i dag.

Det har fået mig til at tænke på religion og lov på en meget anden måde, end Krasnik gør. Som Durkheim påpegede, har alle religioner til opgave at sanktionere samfundets love og normer, og i den grundlæggende forstand er de alle lovreligioner. Både jøder og muslimer, og tidligere kristne, har haft en lov, som styrede deres samfundsliv. I dag har de måttet tilpasse den en statslov, hvor de end bor. Men staterne har omvendt også trukket på de religiøse love, og de religiøse love lever videre i personlig livsførelse og etik.

Når Krasnik siger, at store flertal af muslimer vil have indført sharia, så siger de samme store undersøgelser fra Pew og Gallup, at store flertal af muslimer også vil leve i demokratier. De muslimer ser altså ikke nødvendigvis den samme modsætning mellem sharia og demokrati, som Krasnik tager for givet. Det burde lede os til mere indgående at undersøge begrebet sharia – et begreb som danske politikere og debattører elsker at tale om, men som de synes at have ret uklare idéer om.

Det er ikke så sært. For det har mange muslimer også, og sharia fortolkes vidt forskelligt. Sharia er nemlig ikke en enkelt bog eller en enkel lære, men en mangartede tradition, baseret på tekster, som ofte modsiger hinanden. Når de så alligevel følger sig så knyttet til sharia, er at det ikke mindst fordi sharia ikke primært er lov i vores betydning, men også udførelsen af de muslimske pligter og ritualer, foruden samfundssind og etik – omtrent, faktisk, som jødisk lov, halakha.

Sharia betyder Guds vej, den åbenbarede lov. En sådan lov havde jøderne og de

kristne også, og ældre muslimske tekster taler da også om jødernes og de kristnes sharia. Man vil derfor se mange muslimer, der vil hæge om sharia, men ikke ser det som et problem at leve i et demokratisk land som USA eller Danmark, så længe de føler, de kan praktisere deres grundlæggende religiøse pligter. Da Krasnik for nogle år siden forsvarede traditionen med mandlig omskæring, må mange muslimer have følt, at han forsvarede sharia, mens jøder følte han forsvarede halakha, og en del øvrige borgere som jeg selv fandt, at han forsvarede Danmarks traditionelle religiøse liberalitet.

Også i de lande, hvor muslimer er en majoritet, er der i dag en statslig lov, som indbyggerne skal følge, uanset om de mener, at den stemmer overens med sharia. Nogle, men langt fra alle, muslimske stater siger i deres forfatning, at deres lovgivning bygger på sharia. Alligevel har de vidt forskellige institutionelle, juridiske og økonomiske politikker. Og der er ganske stor forskel på, hvordan de øverste religiøse autoriteter i Saudi-Arabien, Marokko, Tyrkiet, Iran, Egypten eller Indonesien udlægger sharia.

Mange muslimer i de lande er kritiske både over for disse autoriteter og over for selve politiseringen af sharia i statslig lovgivning – men en stor del også af denne gruppe opfatter alligevel sharia som relevant i deres eget liv. Selv den gruppe af muslimer, der gerne ser sharia influere statens politik – dem vi kalder islamister – kan mene meget forskelligt: De har ingen pave til at docere det fra sin lærestol. For nogle er det den klassiske juridiske litteratur; for andre er det reformisternes modernistiske tolkninger centreret om, hvad der er i ummaens interesse. Hvilket igen kan tolkes i både liberale og illiberale retninger. Salafister mener, at de gennem

studier af hadith kan rekonstruere loven, som Muhammad forstod den. Så vi bliver nødt til at fastslå, hvad der egentlig menes i den konkrete situation, når muslimer siger sharia, hvad enten de er islamister eller ej. Det kan variere fra noget, der er ret så pragmatisk eller spirituelt, til noget der er voldsomt rigtigt og brutalt.

Det gælder også deres opfattelse af demokrati. Radikale islamister har siden 1950'erne hævdet, at demokrati er u-islamisk, fordi kun Gud er lovgiver. Andre islamister har set mere positivt på demokrati, og nogle er ligefrem begyndt at opfatte demokrati som en islamisk styreform, med forløbere i tidlig islam. De ser netop den politiske orden som noget, Gud har overdraget til mennesket og dets fornuft. Islamistiske bevægelser og deres ideologer argumenterede i 1950'erne stærkt imod idéen om folkesuverænitet eller kvindelig valgret og valgbarhed. Det har de helt forladt. Sådanne udviklinger opfatter man ikke, hvis man holder sig til, hvad man mener, at islam eller sharia do-cerer.

Krasnik antyder, at forskere som mig skyer bort fra de islamiske dimensioner af nutidig politisk og social handlen. Men det er faktisk netop mit felt. Jeg undersøger, hvordan vigtige muslimske tanker, teologer og institutioner anvender islamiske tekststeder, traditioner og begreber, og hvordan dette indhold har udviklet sig over tid. Så når Martin Krasnik opfordrer mig til at give debatten substans, må jeg henvise til, hvad jeg har skrevet – på dansk fx i bogen *Moderne islam*, som altså netop tager religionen alvorligt, men som noget muslimer slås med, og ikke som noget de er dikteret af. Det er en tekstantologi, som viser, hvordan centrale teologiske og juridiske opfattelser har ændret sig i moderne tid. Det gælder ikke mindst på

de områder, Krasnik opfatter som resultater af en uforanderlig islamisk lære.

Hvorfor ændrer de sig så? Fordi verden ændrer sig, og muslimerne og vi andre med den. Det er ikke en interesse- eller magtfri erkendelsesproces, og den går ikke altid mod det bedre. Men den bevæger sig. Selv dér, hvor samfundets kulturelle og religiøse værdier synes at være traditionelle eller uforanderlige. Dette opgør med teologocentrismen er godt formuleret af Barrington-Moore i *The Social Origins of Dictatorship and Democracy* (1967):

“Kultur eller tradition er ikke noget, der eksisterer uden for eller uafhængigt af de individuelle mennesker, som lever sammen i samfundet. Kulturelle værdier kommer ikke ned fra himlen for at influere historiens forløb. At forklare en bestemt handling med henvisning til kulturelle værdier er at foretage en cirkelslutning. Formodningen om inert, at kulturel og social kontinuitet ikke kræver en forklaring, er ensbetydende med at overse den kendsgerning, at begge dele må skabes på ny i hver eneste generation, ofte med stor smerte og lidelse. Med det formål at opretholde et værdisystem bliver mennesker slået, hundset, smidt i fængsel, sendt i koncentrationslejr, besnakked, bestukket, gjort til helte, opmuntret til at læse aviser, stillet op ad en mur og skudt, og sommetider endda undervist i sociologi. At tale om kulturel inert vil sige, at man overse de konkrete interesser og privilegier, som har fordel af indoktrinering, undervisning og hele den komplicerede proces, det er at overføre kultur fra en generation til den næste.”

Denne opfattelse af kultur og religion flytter fokus fra tekst og tradition til fortolkning og institution – den vinkel jeg har arbejdet med i mange år. Det er klassisk empirisk religionsforskning og noget

ganske andet end socialkonstruktivisme. I forhold til sin leder er Krasnik nu i sin replik til mig på vej derhen, og det er glædeligt. Det bør betyde, at han ikke ser muslimer som produkter af en tradition, men som en ny generation af forvaltere og fortolkere af den; måske influeret af tidligere tolkninger – som kommer i en rig variation – men somme tid i bevidst brud med dem, og under alle omstændigheder ikke simpelthen determineret af dem. Det bør betyde, at han anerkender, at ingen i denne ny generation fornægter den virkelighed, at jihadister påstår at være (de eneste) sande muslimer, men at de for langt størstedelen er lodret uenige i denne påstand. Og det bør betyde, at han støtter dem i deres afstandtagen i stedet for at mistænkeliggøre dem.

Det er der nemlig andre, der gør. De opfattelser, som Krasnik i sit svar afviser som selvfølgelig forkerte, er nemlig ved at være ganske udbredte i Danmark: at islam som sådan er inkompatibel med demokrati og liberalisme; at islam som sådan er den primære eller ligefrem eneste grund til elendigheden i Mellemøsten; at jihadisterne repræsenterer islams sande lære; at man er islamist, hvis man ikke vil afsværge sharia. Når nu Krasnik også mener, at det er helt hen i vejret, synes jeg, at han som redaktør og lederskribent skulle bruge en hel del kræfter på at fastslå de selvfølgeligheder. Lederen om 'Ufredens religion' trækker desværre i den modsatte retning.

Martin Krasnik er en dygtig journalist og sikkert bedre begavet end mig. Jeg har ikke kaldt ham et fjols eller bebrejdet ham, at han ikke kan arabisk. Han roser mig som forsker og opfordrer mig til at give debatten mere substans. Det vil jeg gerne, men så må han jo også lytte til, hvad jeg siger. Mine studier i moderne islam leder mig altså til at sige, at Krasnik i dette tilfælde har stillet de forkerte spørgsmål og under en generaliserende og vildledende overskrift. Og her repræsenterer jeg ikke en slags fløj i islamforskningen. Jeg kender ingen topforsker i moderne islamiske studier, der ville karakterisere islam som 'ufredens religion' som sådan. De franske forskere – Roy, Kepel og Burgat – som *Weekendavisen* har bragt frem i nogle ret mystiske kommentarer til mit opslag, vil i hvert fald ikke. Krasnik siger, at de findes. Jeg tager gerne debatten, når de dukker op.

Det er af mange grunde vigtigt, hvordan vi opfatter islam, og hvad vi kalder den – ikke mindst i vore bestræbelser for at bekæmpe jihadismen. For vi skal stå skulder ved skulder med muslimerne i denne kamp – som ikke mindst er deres. I den forbindelse er det opmuntrende, at så mange unge danske muslimer – religiøse som ikke-religiøse – har delt mit svar til Krasnik til forsvar for de muslimer, der opfatter islam som fredelig.

○ ○ ○

Tunesiens unge: Arbejdsløshed og uforløste håb

Af Rikke Hostrup Haugbølle

‘Værdighed’ og ‘aktiv medbestemmelse’ var parolerne i det tunesiske oprør i 2011. Seks år efter er de egentlige problemer, der udløste oprøret – nemlig arbejdsløshed, store økonomiske forskelle mellem landets forskellige regioner og mangel på medbestemmelse – endnu ikke for alvor adresseret. Årene siden præsident Ben Ali forlod landet har været præget af politiske, Tunis-baserede elitors opgør med hinanden og sikring af egen magt og indflydelse.

Det var absurd at åbne for det tunesiske stats-tv, TV7, om aftenen den 13. januar 2011 og høre præsident Ben Ali forsikre tuneserne: “Jeg har forstået jer (ana fhemt-kom el-kull) – jeg stiller ikke op til valget i 2014”. I dagene før havde det tunesiske sikkerhedspolitiskudt mere end 300 tunesere, der sammen med tusinder over hele landet havde demonstreret siden december 2010. Tunesernes svar på tv-talen var entydig: “Nej, hr. Præsident, du har ikke forstået os”. For det tuneserne ønskede var ordentlige økonomiske levevilkår, de ville have et arbejde, og de ville være aktive medborgere i deres eget land. Det vil tuneserne stadig. For seks år efter oprøret er der stadig sket meget lidt i forhold

til de krav og ønsker om et værdigt hverdagsliv, som tuneserne fremsatte. Til gengæld er der sket meget – både op- og nedture – på den politiske scene.

De unges oprør

Den unge, veluddannede tunesiske frugthandler, der satte ild til sig selv, fordi han ikke ville finde sig i at blive behandlet dårligt af de lokale myndigheder, er blevet en velkendt historie også uden for Tunesien. Frugthandleren inspirerede i dagene efter sin desperate handling tusinder af unge til at gå på gaden og demonstrere, fordi de kunne identificere sig med ham og hans fortvivlelse.

Frugthandlerens og de unges følelse af et uværdigt og udsigtsløst liv skyldes især tre forhold:

For det første betyder den demografiske fordeling af Tunesiens relativt lille befolkning (ca. 11 mio.) at 68 pct. af befolkningen er mellem 15 og 59 år – altså i en alder, hvor de udgør en del af arbejdsstyrken, og dette lægger et voldsomt pres på arbejdsmarkedet og behovet for udbud af arbejde.

Præsident Ben Alis regeringsperiode fra 1987 til 2011 var præget af stor økonomisk aktivitet, bl.a. offentlige anlægs-

Rikke Hostrup Haugbølle er senior rådgiver hos Oxfam Ibis på programmet ‘Youth Participation and Employment Development Engagement’ under Udenrigsministeriets Dansk Arabisk Partnerskabs Program.

ILLUSTRATION: Khalid Albaih via Wikimedia Commons

"The rest will follow". Langefingeren symboliserer den tunesiske revolution og dens indflydelse på den arabiske verden. Fra venstre mod højre er fingrene malet som Libyens, Egyptens, Tunesiens, Sudans og Algeriets flag. Den rødmaledede hånd kan fortolkes som et symbol på revolution.

arbejder så som anlæggelse af veje, vand- og elforsyning og boliger, fra slutningen af 1990'erne til begyndelsen af 2000-tallet. Dette betød først og fremmest, at der blandt tuneserne var en følelse af forandring, forbedring og ændrede levevilkår. Og selvom arbejdsløshedstallet fortsat var højt, faldt det en smule fra 16 pct. i 1999 til 14,2 pct. i 2008. At arbejdsløsheden i 2010 føltes gennemgribende og udsigtsløs for mange unge trods et fald i de faktiske tal årene inden, og at følelsen blev en udløsende faktor for oprøret, skyldes de to øvrige hovedårsager til, at de unge kunne identificere sig med frugthandleren.

Højtuddannede uden arbejde

Den anden årsag, der skal nævnes, er, at der eksisterer et alvorligt mismatch mellem den uddannelse, som de unge arbejdsløse har, og den type arbejdskraft og viden, som det tunesiske arbejdsmarked efterspørger. I årene efter selvstændigheden i 1956 foretog regeringen under præsident Habib Bourguiba en omfattende reform af skole- og uddannelsessystemet, som betød, at stort set alle børn i Tunesien kom i skole, og at analfabetismen faldt. Rationalet har siden da været, at eftersom Tunesien ikke er rigt på råstoffer (olie) men kun har menneskelig kapital, må man sørge for, at den er godt uddannet. I den tunesiske selvforståelse spiller det høje uddannelsesniveau i landet derfor en central rolle.

Problemet er imidlertid, at der ikke i samme fart har kunnet skabes arbejdspladser, der kunne aftage de stadig mere højtuddannede unge. Det samlede arbejdsløshedstal er efter oprøret steget fra 13 pct. til 19 pct. Men – paradoksalt nok – er tallet betragteligt højere for unge med en lang universitetsuddannelse: 44 pct. af de universitetsuddannede og fagligt træ-

nede unge mellem 15 og 29 er arbejdsløse. Alene fra 1994 til 2008 steg tallet fra 3,8 pct. til 21,6 pct.

De højtuddannede har traditionelt søgt beskæftigelse i den offentlige sektor. Dels fordi uddannelsessystemet som en arv fra de første post-protektorat-årtier er indrettet til at føde den offentlige sektor, og dels fordi vilkårene for ferie og jobsikkerhed hér er bedre end i den private sektor. Mange unge er villige til at vente i årevis på et job i den offentlige sektor og går i mellemtiden arbejdsløse, hvormed deres kvalifikationer langsomt forældes.

En kvindelig ingeniør i 30'erne fortæller således:
 “Da jeg var færdig med gymnasiet, ville jeg gerne læse til læge. Det var det, jeg brændte for. Men min lærer skrev ‘ingeniør’ som første prioritet på mit skema – og så blev jeg bygningsingeniør”.

Endvidere har den tunesiske stat haft særlige strategier for, hvilke uddannelser man ville sluse de unge ind i. Dette har særligt været ingeniøruddannelserne, fordi man havde en forventning om at tiltrække investeringer fra europæiske firmaer, der netop i 1990'erne begyndte at outsource delopgaver. En kvindelig ingeniør i 30'erne fortæller således: “Da jeg var færdig med gymnasiet, ville jeg gerne læse til læge. Det var det, jeg brændte for. Men min lærer skrev ‘ingeniør’ som første prioritet på mit skema – og så blev jeg bygningsingeniør”. Men outsourcing skete i tiltagene grad til Asien, og efter oprøret og al den ustabilitet og usikkerhed det efterfølgende har ført med sig, er udenlandske investeringer stort set helt udeblevet fra Tunesien. De unge ingeniører, it-kyndige

og økonomiuddannede kan ikke længere aftages på arbejdsmarkedet.

Hertil kommer den geografiske dimension: Mange af de typer virksomheder, som universiteterne har uddannet til, ligger geografisk i Tunis-området og østkyst-områderne omkring de store byer Sousse og Sfax. Med stigende arbejdsløshed i disse byer er de unge af økonomiske årsager tvunget til at vende tilbage til deres familier, som ofte er i de centrale, vestlige og sydlige dele af Tunesien. Disse områder er karakteriseret ved landbrug (oliven, korn, kvæg og får, oaser) samt minedrift. Her er den samlede arbejdsløshed oppe på 18 pct., altså højere end landsgennemsnittet, mens den i østkystområderne kun er 10 pct. Det var da også netop i Sidi Bouzid i den centrale del af Tunesien, at den unge frugtsælger boede, og hvor oprøret i 2010 tog sin begyndelse.

Myndighedernes manglende forståelse

Den tredje og sidste årsag til, at så mange unge identificerede sig med frugtsælgeren var, at hans sidste desperate handling blev udløst af den modstand og mangel på forståelse for hans situation, som han mødte fra de lokale myndigheder. Politiet i byen forbød ham at sælge frugt, fordi han ikke havde en licens. Altså, fordi at han 'snød og ikke fulgte loven.

For den almindelige tuneser blev dette en grotesk parodi på, hvordan eliten og offentlige instanser snød og tilsidesatte loven gennem korrupsion og lukkede aftaler og dermed tjente formuer, der tillod dem et liv i luksus langt fra frugtsælgerens hverdag. Den offentlige sektor, som så mange unge søgte arbejde i, var særligt præget af denne korrupsion og domineret af en relativ snæver elite. Dette betød, at man som ung ofte kun fik en stilling, hvis man 'kendte nogen, der kendte nogen', og at man ikke havde

udsigt til forfremmelse eller udvikling på baggrund af faglige kvalifikationer.

Men også i den private sektor og inden for de fleste brancher er de unge fortsat afhængige af familien og stammens netværk og kontakter i lokalområdet, til erhvervslivet og til offentlige myndigheder for at kunne få et arbejde. Dette blev efter oprøret blandt andet tydeligt i minebyen Metlaoui i den vestlige del af Tunesien, som ligger i et af de fattigste områder i Tunesien, og hvor familierne er helt afhængige af mændenes indtægter fra fosfatminerne. Da det blev klart, at minefirmaet kun rekrutterede arbejdere på baggrund af deres familietilhørsforhold og ikke på baggrund af deres faglige kvalifikationer, brød voldsomme kampe ud mellem familierne i byen.

Redaktøren af et af Tunesiens erhvervs- og magasiner, *Kapitalis*, vurderede, at når der ikke var en stærk regering, legitime politiske partier, der repræsenterede befolkningens krav, og repræsentative organisationer (civilsamfund), så ville folk søge sikkerhed i det, de betragter som deres primære enhed for social organisering: Familien, klanen og stammen, og fortsatte: "The feelings of national belonging and civism – if this has ever existed in these regions unfairly marginalized and neglected by the state – leave room for solidarity based on clans and tribes." (*Kapitalis*, April 26, 2011).

Forsoningsloven

At problematikken med eliten, familier og klaners privilegerede adgang til penge og jobs ikke kun var relevant i Ben Ali-årtierne og månederne umiddelbart efter oprøret, blev stadig tydeligere hen over sommeren 2017. Siden 2015 er en ny lov, som kaldes Forsoningsloven, blevet debatteret, og trods massiv modstand

fra det tunesiske civilsamfund (Manich Msamah-bevægelsen, 'Jeg tilgiver ikke'), blev loven vedtaget af det tunesiske parlament i midten af september 2017.

Loven giver amnesti – eller tilgivelse – til korrupte ledere og eliter i privatsektoren og den offentlige sektor både fra de forgangne årtier og dem, der er fortsat med korruption efter oprøret. Fortællerne for loven argumenterede, at en sådan lov skaber et erhvervsklima, som vil føre til de investeringer, som der er så meget brug for med henblik på skabe arbejdspladser og dermed imødekomme de unges krav. Præsident Essebsi, som har fremsat lovforslaget, har udtalt, at landet ikke har brug for at se tilbage (på foretæller i fortiden) men fremad. Det problematiske er imidlertid, at præsident Essebsi og mange af de fremtrædende ledere af hans parti, Nida Tounes, som har dannet regering siden 2014, selv er blandt de eliter eller har tætte bånd til den erhvervselite, som loven vil holde hånden over, så de ikke bliver retsforfulgt for den korruption, de har forestået.

Tunesiens islamistiske parti Ennahda, som regeringspartiet er afhængigt af, endte med at stemme for loven. Dette skal ses i sammenhæng med det forsoningsfokus, Ennahda har agiteret for siden oprøret, og deres genindtræden på den politiske scene. Ennahda ønsker en forsoningsproces som den, der fandt sted i Sydafrika, idet partiet henviser til det kaos og den borgerkrig, der blev resultatet i Irak, da man valgte at sætte det gamle regime-parti Ba'ath og den dertil knyttede elite uden for politisk indflydelse.

Men at ville føre denne forsoningstilgang ud i livet ved at stemme for 'Forsoningsloven' er dybt problematisk. For civilsamfundet og internationale juridiske eksperter ser loven som en undergravning

af det arbejde, der blev igangsat af en bred forsamling af mange forskellige civilsamfundsaktører, intellektuelle og jurister i form af et uafhængigt råd – Sandheds- og Værdighedskommissionen – umiddelbart efter oprøret, og som skal føre til en juridisk korrekt håndtering af bl.a. den finansielle kriminalitet – korruption – der fandt sted under Ben Ali-regimet. Dette arbejdet blev set som afgørende vigtigt for ikke blot at 'hugge hovedet af dragen' ved at afsætte Ben Ali og de øverste politiske kransekafigurer, men komme helt til roden af det autoritære regime og dermed sikre reelt demokrati ved også at fjerne den økonomiske magt fra den snævre, korrupte elite.

Loven tydeliggør de forskellige politiske kræfter, der kæmper om demokratiet og fremtiden i Tunesien: Forsvarerne af loven med præsidenten i spidsen tilhører for manges vedkommende netop den erhvervselite og øverste ledere af den offentlige sektor, som Sandheds- og Værdighedskommissionen søger at stille til regnskab for korruption og magtmisbrug. Kommissionen og dele af civilsamfundsgrupperne, der kæmper mod loven, repræsenterer den gamle opposition, som har kæmpet mod netop disse eliter i årevis inden oprøret. I årene fra 2015-2017, hvor magtkampen mellem disse gamle aktører udspillede og holdt liv i en velbegrunnet frygt for underminering af det spirende demokrati, måtte de unge fortsat vente på yderligere reformer og dermed jobskabelse i både den private og den offentlige sektor.

Fra 'Kasbah' til gammel politisk elite

Diskussionerne om Forsoningsloven er blot en af mange diskussioner, der siden oprøret har foregået på det politiske eliteplan. Mens alle de politiske diskussioner og kampe har været nødvendige skridt for at komme igennem en politisk proces

og bl.a. få skabt enighed om og skrevet en ny, demokratisk grundlov, der kan danne base for al anden lovgivning, har det imidlertid også betydet, at regeringen og de tunesiske politikere på alle niveauer ikke har været i stand til at respondere på de problematikker, der udløste oprøret – nemlig mangel på job og muligheder for unge for aktiv deltagelse i samfundet. Der er en følelse blandt mange unge – og ældre – af, at de tabte oprøret tidligt i den demokratiseringsproces, der blev igangsat i foråret 2011.

I de første måneder efter Ben Ali havde forladt landet, fortsatte det folkelige engagement med samme styrke som under selve oprøret. Nye og gamle civilsamsfundsorganisationer, aktivister og unge og gamle fastholdt kravene om forandring. Blandt de unge især lanceredes ideen om at slå sig ned på pladsen foran et af regeringens hovedkvarterer i Tunis kendt som 'Kasbahen' med krav om yderligere reformer og forandringer. De ville ikke acceptere den regering, der havde taget over efter Ben Alis exit, og som stadig rummede mange af det gamle regimes politiske personligheder. Ikke uden grund frygtede de unge, at det gamle regime vende tilbage.

En karavane af unge fra områderne langt væk fra hovedstaden nåede Tunis den 23. januar 2011 og etablerede den første sit-in på Kasbah-området. Andre grupperinger stødt til de unge, og deres pres førte til en nydannelse af regeringen. Men den nye regering omfattede stadig mange ministre fra Ben Ali-regimet. Så den 24. februar samledes over 300.000 på Kasbah-området til det, der blev kendt som 'Kasbah 2'. De krævede nedsættelse af en ny grundlovsforsamling og udfærdigelse af en ny grundlov af en regering, der var valgt ved et frit og fair valg – og ikke bare udnævnt af folk fra det gamle regime.

Kravet blev imødekommet: De tidligere regime-folk trak sig fra regeringen den 27. februar. Men protestoptog især i Tunis' gader, demonstrationer og sit-ins fortsatte. Derfor nedsatte ledende politiske kræfter og NGO'er et råd, The High Authority for the Realization of the Objectives of the Revolutions, of Political Reform and of Democratic Transition, som skulle stå for at organisere valg til en grundlovgivende forsamling med det primære opdrag at skrive en ny grundlov.

The High Authority var isoleret set en succes, fordi den var et udkomme af et samarbejde mellem mere end hundrede politikere, prominente personligheder, repræsentanter fra civilsamsfundet, forskere, tidligere embedsmænd og repræsentan-

Der er en følelse blandt mange unge – og ældre – af, at de tabte oprøret tidligt i den demokratiseringsproces, der blev igangsat i foråret 2011.

ter fra forskellige fagforeninger. Disse havde tidligere brugt meget tid og energi på at skændes med hinanden, men fandt nu sammen om den fælles ambition at afholde valg til en grundlovgivende forsamling.

I forhold til de unges deltagelse i dette første spæde demokratiske skridt markerer etableringen af The High Authority imidlertid både en sejr og et nederlag. På den ene side oplevede de unge, at deres fortsatte pres på regeringen førte til afsættelse af gamle regime-politikere. Men på den anden side markerer etableringen af The High Authority det moment i den tunesiske transitionsproces, hvor de unge blev koblet af processen, og denne blev kapret af gamle politiske oppositionsfolk og dele af det gamle civilsamsfund i et elite-politisk opgør fjernt fra de reelle hver-

dagsproblemer, som almindelige tunesere stod overfor, og som for mange forværredes efter oprøret.

Første frie valg

Med nedsættelsen af The High Authority faldt der en smule ro på den politiske proces, og fra foråret 2011 til januar 2014 var denne dominerende i transitionsprocessen. Den handlede om at forberede valget til en grundlovgivende forsamling og udarbejde en ny grundlov, men også stigende konflikt mellem regering og opposition, et totalt nedbrud og stilstand i den politiske proces, en dialogproces mellem de politiske aktører og – endelig – i januar 2014 underskrivelse af en ny grundlov efterfulgt af nye valg til parlament og præsidentpost.

Efter adskillige udsættelser blev Tunesiens første frie valg afholdt i oktober 2011 til en grundlovgivende forsamling. Det islamistiske parti Ennahda fik langt flere stemmer end forventet og opnåede 89 ud af 217 pladser i Grundlovsforsamlingen. Ennahda havde under hele valgkampen understreget, at de ville danne koalitionsregering med alle, der ville indgå i dialog og stå sammen i ledelsen af Tunesien. Hele venstrefløjen udtrykte imidlertid klart, at de ikke ville indgå i et sådant samarbejde med Ennahda, og samtidig splittedes venstrefløjen og sekulære partier internt. Dette fik to mindre partier – CPR og Ettakatol – til slutteligt at indgå samarbejde med Ennahda i et tre-parti regering, der blev kendt som 'Troikaen'. Den 22. december 2011 – et år efter det folkelige oprørs udbrud – kunne den nye regering endelig tages i ed og tiltræde. Det faktum at Ennahda havde marginaliseret de øvrige gamle oppositionspartier kom som et chok både for den del af befolkningen, der støttede venstrefløjen og de sekulære par-

tier, og for fremtrædende politikere fra disse politiske strata. Allerede dagen efter udnævnelsen af regeringen etableredes en venstrefløjs-opposition til Troikaen, som i de kommende måneder vanskeliggjorde arbejdet med dels at lede landet og dels at udarbejde den nye grundlov. Særligt to stridsspørgsmål skabte yderligere splid og mistillid mellem Troikaen og venstrefløjs-oppositionen; nemlig spørgsmålet om hvor længe Troikaen skulle være ved magten, og spørgsmålet om hvordan sharia – islamisk lov – skulle omtales i grundloven.

Oppositionen fastholdt, at der var aftalt en regeringsperiode på 12 måneder og krævede, at Troikaen gik af, mens Troikaen argumenterede for, at den havde fået i opdrag at skrive en ny grundlov og derfor først skulle træde tilbage, når denne var skrevet. Spørgsmålet om sharia blev særligt relevant og penibelt, fordi det faldt sammen med etableringen af voldelige islamistiske grupper i Tunesien.

Oppositionen, der netop var sekulær, ønskede en hel klar adskillelse af politik og religion og frygtede, at hvis islam blev centralt for grundloven, kunne det være en 'bagdør' for både Ennahda og nye, radikaliserede islamistiske grupperinger som Daesh til at indføre islamisk styre. Ennahda var på sin side bekymret for, at man ville skubbe endnu flere over mod voldelige islamistiske grupper, hvis grundloven ikke gav plads til islam, men marginaliserede religionen, sådan som de foregående to regimer havde gjort.

Splittelsen og mistilliden mellem på den ene side venstrefløjen og de sekulære og på den anden side Troikaen og særligt Ennahda blev voldsomt intensiveret, da venstrefløjspolitikerne Chokri Belaïd i februar 2013 blev dræbt uden for sig hus i Tunis. Belaïd var en fremtrædende forta-

ler for dialog trods ideologiske og historiske skel og særligt dialog med islamisterne. Han erklærede offentligt sin støtte til Ennahdas ret til at eksistere og til politisk deltagelse.

Politisk hårdknude

Drabet kom som et chok for de fleste tunesere, da landet ikke havde oplevet politisk motiverede mord siden 1960'erne, og det talte lige ind i den politiske splid. Venstrefløjen beskyldte salafister og islamister for at stå bag drabet, og protester og demonstrationer brød ud over hele landet. Det var fra dette øjeblik, at kravet om Troikaens afgang og erstatning med en teknokratisk regering blev et centralt emne i den politiske krise. Da endnu en venstrefløjspolitiker, Mohamed Brahmi, blev dræbt i juli samme år, kunne den politiske proces ikke bære flere kriser, protester og pres fra gaden, fagbevægelsen og andre aktører.

Da en tredjedel af Grundlovsforsamlingens medlemmer fra oppositionen i protest trak sig fra deres pladser, blev det for vanskeligt at afslutte grundlovsarbejdet, selvom man var meget tæt på mål. Derfor suspendede Grundlovsforsamlingens formand, Moustapha Ben Jaafar (Ettakatol), forsamlingen den 6. august 2013. Et sammenbrud af grundlovsarbejdet og en politisk hårdknude var nu en realitet.

Herefter fulgte nogle højspændte måneder, hvor alle holdt vejret og håbede på, at man ikke tabte den historiske chance på gulvet for at vedtage en ny demokratisk grundlov og dermed den første trædesten for at etablere et demokrati. En lang sej proces for at genetablere tillid mellem po-

litiske individer, politiske partier og andre politiske aktører blev sat i gang. På mange niveauer og både formelt og uformelt blev møder og samtaler gennemført.

Civilsamfundet

Fagforeningen UGTT havde fra slutningen af 2011 været igennem en intern reformproces, hvor man gjorde op med det tidligere tætte forhold mellem det centrale kontor og Ben Ali-regimet. Samtidig havde UGTT gjort sig til talsmand for de unges og de oprindelige folkelige krav fra oprøret efter Kasbah-sit ins, hvor den politiske scene blev kapret af de gamle politiske aktører. Dette betød, at UGTT havde fået bred opbakning landet over, og dermed blev fagbevægelsen en vigtigt politisk spiller. I løbet af august 2013 mødtes UGTT's ledelse med mange forskellige politiske aktører og civilsamfundet i en bestræbelse på at optræde som mægler i konflikten.

Langsom tog disse møder form af en koalition mellem de fire store civilsamfundsaktører UGTT, arbejdsgiverforeningen UTICA, menneskerettighedsorganisationen LTDH og Advokaternes Forbund. Deres samarbejde blev kendt som 'Kvartetten'. Kvartetten udarbejdede et såkaldt roadmap, som der efter møder og forhandlinger blev skabt konsensus om i midten af september.

Roadmap'et formulerede, at den forestående transitionsproces handlede om fire punkter: 1) etablering af en teknokratiregning; 2) Grundlovsforsamlingens eneste bemyndigelse var at stemme for eller imod det endelige grundlovsforslag; 3) nedsættelse af et valgråd, der skulle organisere de

For mange tunesere var det mærkeligt at opleve Kvartetten blive hyldet og få overrakt prisen i Oslo. Følelsen var, at prisen skulle have gået til hele det tunesiske folk for det mod, de udviste ved at gennemføre et fredeligt oprør mod Ben Alis autoritære regime.

kommende valg; 4) vedtagelse af en valglov.

Trods underskrivning af roadmap og afklaring af arbejdsområder var hele efteråret 2013 præget af mistillid, forhandlinger, sammenbrud og nye udfordringer, fordi resten af landet og problemerne uden om det politiske miljø ikke stod stille, men fortsat var midt i en transitionsproces og stillede krav. Men endelig, den 26. januar 2014, blev Tunesiens nye grundlov vedtaget med 200 stemmer for. Senere i 2014 blev Kvartetten tildelt Nobels Fredspris for dens dialogarbejde.

For mange tunesere var det mærkeligt at opleve Kvartetten blive hyldet og få overrakt prisen i Oslo. Følelsen var, at prisen skulle have gået til hele det tunesiske folk for det mod, de udviste ved at gennemføre et fredeligt oprør mod Ben Alis autoritære regime.

Vigtige forestående kommunalvalg

Som et af de forestående skridt mod mere demokrati og medbestemmelse skal tuneserne for første gang siden oprøret til kommunalvalg – altså valg til de råd, der skal lede Tunesiens i alt 350 kommuner.

Siden Ben Ali-regimets fald har kommunerne været ledet af 'særligt delegerede', som er udpeget af regeringen. De fraværende kommunalråd har betydet, at mange kommuner landet over er plaget af affaldsproblemer samt manglende vedligeholdelse af infrastruktur og boligområder. Alt sammen noget, der er synligt i dagligdagen, og som giver tuneserne en følelse af, at leveforholdene kun er blevet værre efter oprøret.

Siden foråret 2017 har det valgråd, som grundloven definerer og giver mandat til at forestå alle valg, annonceret valgdatoen til den 17. december – 7 årsdagen for

frugtsælgerens ildspåsættelse af sig selv og starten på det tunesiske oprør. Datoen blev imidlertid straks kritiseret af de mindre partier og oppositionen. De påpegede blandt andet, at tuneserne så skulle registrere sig som vælgere i løbet af sommerferien, hvilket var urealistisk, og at valget derfor ikke ville have stor gyldighed på grund af lav vælgerdeltagelse. De påpegede også, at på grund af sommer og ramadan (juni måned) ville de mindre partier og uafhængige kandidater ikke have tid nok til at forberede sig. På den anden side stod regeringen med Nida Tounes i spidsen, som ønskede at fastholde datoen.

Som nævnt tegnes Nida Tounes af mange fra Ben Ali-tiden – også på lokalt plan – og et snarligt valg ville give dem bedre muligheder for at fastholde magten lokalt. Netop derfor er kommunalvalgene så vigtige. De er en mulighed for, at nye politiske aktører med lokal forankring kan træde ind på den politiske scene, der ellers har været præget af gamle aktører. De er en mulighed for, at Tunesiens kvinder kan gøre sig de første erfaringer som politisk aktive. De er en mulighed for at iværksætte lokale indsatser for jobskabelse. Og ikke mindst giver kommunalvalgene de unge mulighed for at blive aktive medborgere – sådan som de krævede med oprøret.

Men foreløbigt er kommunalvalgene udsat til marts 2018. Så de unge må vente lidt mere. Forhåbentlig får de mulighed for at bruge ventetiden på træning af deres politiske og samfundsmæssige kompetencer. Efter årtier med autoritær og elitær ledelse af landet er sådan træning af de unge helt afgørende for, at nye ledere og politikere kan klækkes og tage pladsen fra Tunesiens aldrende politiske elite.

Egyptens kontrarevolution

Af Rasmus Alenius Boserup

På sit højdepunkt fra 2011 til 2013 dækkede internationale medier udviklingen i Egypten dagligt. Åbenlyst ubetydelige begivenheder, som fx da en ukendt minister med et relativt uvigtigt ressortområde trådte tilbage i efteråret 2013, blev taget med i nyhedsstrømmen. Sådan er det ikke længere. I dag glimrer Egypten ved sit fravær i internationale medier.

Egyptens fravær i medierne afspejler til dels, at andre mere presserende dagsordener presser sig på: Trump, Putin og NATOs fremtid. Brexit, Alternative für Deutschland og EU's fremtid. Og i en mellemøstlig sammenhæng: Borgerkrig i Syrien, Irak, Libyen, Yemen og disse konflikters betydning for fremtidens jihadisme og flygtningestrømme.

Men det afspejler også, at det hæsblæsende tempo, med hvilket Egypten politisk og samfundsmæssigt udviklede sig i perioden fra januar 2011 til sommeren 2013, er blevet afløst af en monoton variation over det sammen grundtema: kontrarevolution. Denne langstrakte og stadig ufuldendte undertrykkelse og tilbagerulning af den politiske massemobilisering, der væltede Hosni Mubarak i februar 2011, og af de forandringer, der i de efter-

følgende to et halvt år udgjorde den forandringsproces, som Egypterne kaldte 'thawra' – revolution – startede med kuppet i sommeren 2013 og har over de sidste fire år haft massiv indflydelse på det egyptiske samfund.

Denne artikel analyserer dels, hvordan Egyptens islamister i det Muslimske Broderskab i perioden fra sommeren 2012 frem til militærkuppet i sommeren 2013 gødede jorden for kontrarevolution, dels de umiddelbare konsekvenser af denne tilbagerulning af revolutionen for Egyptens politisk liv og fremtid.

Islamisternes rolle

Lad mig med det samme slå fast, at det naturligvis er det egyptiske militær, politi, efterretningstvæsen, domstole og fængselssystemer, der ubetinget er ansvarlige for Egyptens brutale kontrarevolution. Men det fritager ikke Egyptens islamister – og navnlig topfigurer i Det Muslimske Broderskab som præsident Mohammed Morsi fra Frihed og Retfærdigheds Partiet – for i kraft af deres inkompetence og uerfarenhed at have gødet jorden for militærets intervention i sommeren 2013.

Mohammed Morsi havde med sin knebne valgsejr i sommeren 2012 opnået, hvad ingen civil politiker nogensinde hav-

---

Rasmus Alenius Boserup, seniorforsker ved DIIS. Væsentlige dele af denne artikel har i en tidligere version været trykt i bogen *Efter Foråret – Forandringer i Arabisk Politik* (Gyldendal 2016).

FOTO: Kodak Agfa via Wikimedia Commons

Kvinder mod Mubarak

de opnået i Egypten: Statens højeste embede, præsidentposten. Det gav Morsi og Det Muslimske Broderskab ansvaret for en højpolitiseret og revolutionær befolkning. Samtidig havde det politiske system, sikkerhedsarkitekturen, økonomien, produktionssystemet, arbejdsmarkedet og de internationale alliancer presserende behov for målrettet genopbygning og stabilisering efter halvandet års revolutionær tumult.

En af de vigtige konflikter Morsi skulle komme til at udkæmpe som præsident var et opgør med Egyptens Forfatningsdomstol, der også fungerer som landets højesteret.

Det var imidlertid fra hans tiltræden uklart, om Morsi magtede denne opgave. Morsi selv var ikke en stærk profil. Selvom han havde tætte relationer til den konservative fløj i Broderskabets religiøse bagland, var han først kommet i betragtning som præsidentkandidat, efter at mere prominente politikere som fx forretningsmanden Khairat al-Shaters kandidatur var blevet underkendt af en domstol på grund af nylige fængselsdomme. Endvidere var det folkelige mandat bag Morsi smalt. Morsi var blevet valgt som det mindste af to onder. Efter at broderskabets egne støtter, der udgjorde mellem 25 og 30 pct. af det egyptiske vælgerkorps, havde bragt ham frem til anden runde af præsidentvalget, var det stemmer fra liberale, revolutionære og sekulære egyptere, der sikrede ham præsidentposten i et opgør med en af Mubaraks tidligere toppolitikere, Ahmed Shafiq.

Gennem sine første måneder på posten havde Morsi formået at fastholde en bred international opbakning bl.a. ved at udvikle

politisk moderation i de regionale og internationale konflikter omkring Gaza, Iran og Syrien. Imidlertid var hans hjemlige opbakning faldet, og Egypten havde gennemgået en stærk polarisering af de politiske fronter samt en optrapning af konflikterne mellem to stadigt tydeligere fronter, der stillede præsidentens støtter og det Muslimske Broderskab på den ene side og dem, der støttede andre politiske strømninger og grupperinger, på den anden.

En af de vigtige konflikter Morsi skulle komme til at udkæmpe som præsident var et opgør med Egyptens Forfatningsdomstol, der også fungerer som landets højesteret. Kort før Morsis tiltrædelse som præsident havde denne domstol underkendt Egyptens første demokratisk valgte parlament, som var blevet valgt gennem en række valghandlinger, der strakte sig fra efteråret 2011 gennem foråret 2012. Valgene var ikke blot de første demokratiske og repræsentative valg i Egypten; parlamentet var også det første nogensinde, hvor islamisterne fik flertal med 28 pct. af stemmerne til det Muslimske Broderskabs kandidater og 25 pct. til de konservative salafi-partier.

Forfatningsdomstolen

Kort inden parlamentet skulle træde sammen, valgte Forfatningsdomstolen imidlertid at underkende valget på grund af en teknikalitet i valgloven, der vurderedes at være grundlovsstridig. Mens denne teknikalitet givetvis var vigtig, forekom det mig allerede dengang yderst risikofyldt, at Forfatningsdomstolen valgte at hjemsende parlamentet. Det gjorde mere end at underminere Broderskabets dominans over den lovgivende forsamling og nulstille resultatet af en symbolsk vigtig valghandling. Det underminerede den institution, hvor repræsentanter for nye og gamle

strømninger i egyptisk politik kunne mødes og danne alliancer for og imod politiske tiltag, der blev fremsat som mulige veje gennem transitionen.

I dens fraværd kom denne rolle til at hvile på præsidenten alene. Mens Egyptens dommerstand efterfølgende har fastholdt forklaringen om, at hjemsendelsen var motiveret af juridiske hensyn, fremstod den allerede i 2012 for mange medlemmer af det Muslimske Broderskab og salafi-partierne som politisk motiveret og som et første forsøg fra Mubaraks 'dybestat' på at afspore det postrevolutionære regimes mulighed for at fastholde den revolutionære udvikling.

I løbet af efteråret 2012 spidsede præsident Morsis konflikt med Forfatningsdomstolen til i takt med, at en række love, som præsidenten proklamerede, blev kendt forfatningsstridige. Et specielt kilde tema var nedsættelsen af en forfatningsgivende forsamling. Landets første forfatningsgivende forsamling var blevet opløst kort efter Morsis tiltrædelse af en administrativ domstol. Gennem sensommeren udspillede der sig en række konflikter mellem Morsi og Forfatningsdomstolen – bl.a. over udformningen af en ny valglov til parlamentet og den rolle, som den islamiske lærdomsinstitution, al-Azhar, skulle spille i vurderingen af nye loves overensstemmelse med sharia (en opgave som Morsi ønskede at flytte fra Forfatningsdomstolen til al-Azhar).

Tilsyneladende som svar på trusler fra Forfatningsdomstolen om også at vilde underkende den nye forfatningsgivende forsamling udstedte præsident Morsi i november 2012 et dekret, der immuniserede præsidentens andre dekretter imod de egyptiske domstoles efterprøvelse. De facto havde Morsi derved i én og sammen handling stillet sig selv over loven og

gjort op med et formelt (omend i praksis ofte undermineret) princip i den egyptiske samfundsmodel: Adskillelsen af den udøvende, den lovgivende og den dømmende magt.

] Ifølge Morsis kritikere havde præsidenten afsløret sig som en ny Khomeini – en intolerant, autokratisk islamistisk despot uden respekt for de mest basale principper for god regeringsførelse.

Mens præsidentens talsmænd forsøgte at forklare, at dekretet kun ville være virksomt en kort periode og udelukkende havde til hensigt at bane vejen for en fuldbyrdelse af den egyptiske revolutions målsætninger uden om indblanding fra Mubaraks støtter i domstolene, haglede kritikken ned over Morsi fra alle kanter: Fra den politiske opposition. Fra det internationale samfund. Fra gadeaktivisterne. Og fra den politiserede egyptiske medieoffentlighed.

Ifølge Morsis kritikere havde præsidenten afsløret sig som en ny Khomeini – en intolerant, autokratisk islamistisk despot uden respekt for de mest basale principper for god regeringsførelse. Gang på gang har jeg efterfølgende hørt egyptere påpege, at ingen tidligere eller senere præsidenter i Egypten har udvist samme magtarrogance og komplet ligegyldighed over for retsstaten som Morsi gjorde med sit november-dekret. Hvad end Morsi og hans rådgivere havde ønsket at opnå med dekretet, fremstod det øjeblikkeligt som et eklatant fejltrin – et skridt der med ét forandrede de prekære nationale, regionale og internationale politiske balancer, som Morsi indtil da alt i alt havde formået at afveje til egen fordel.

Ny politisk koalition

I Egypten skabte november-dekretet grobund for en ny politisk koalition, der samlede den ellers kronisk splittede politiske opposition. Allerede i december måned dannedes en ny og hastigt voksende politisk gruppe ved navn 'Den Nationale Frelserfront (gabhat al-inqaash al-watani eller bare NSF) under ledelse af blandt andre den tidligere modtager af Nobels fredspris, Mohammed el-Baradei.

NSF's formål var enkelt: At få præsident Morsi afsat. Frelserfronten formåede på rekordtid at galvanisere oppositionen imod Morsi, Broderskabet og dets politiske parti, Friheds- og Retfærdighedspartiet. Omkring årsskiftet 2012-2013 voksede der endvidere en spritny folkelig massebevægelse frem, der tog disse politiske budskaber til gadeplan. Tamarrod (rebel), som den nye kampagne kaldte sig, gav NSF en folkelig base, fra hvilken den kunne fremsætte kravet om, at Morsi skulle gå af.

I det tidlige forår 2013 stod præsident Morsi således over for en hastigt voksende regeringskrise: Præsidenten lå i åben konflikt med den dømmende magts kerneinstitution, Forfatningsdomstolen. Den lovgivende magts vigtigste institution, Parlamentet, var hjemsendt, og der var ingen udsigt til dets snarlig genetablering. Den udøvende magts kerneinstitutioner – statsadministrationen, ministerierne, styrelserne og bureaukratiet og i særdeleshed sikkerhedsapparatet organiseret under Indenrigsministeriet – var forblevet intakte efter Mubaraks fald og modarbejdede aktivt eller passivt præsidentens mulighed for at regere effektivt. Endvidere havde november-dekretet galvaniseret den politiske opposition.

Broderskabets egen politiske ledelse forekom imidlertid uvillig til at erken-

de disse omstændigheder. Som en af præsident Morsis tætte politiske rådgivere forklarede mig, da jeg i foråret 2013 udspurgte ham om, hvordan han mente, at Broderskabet kunne håndtere regeringskrisen: "Hvilken krise? Ethvert land, der har oplevet en revolution, og som vores står over for en genopbygning af samfund og stat, ved, at der følger en række børnesygdomme med. Det vi står overfor er noget, vi kommer til at vokse ud af."

Denne noget paternalistiske ide om, at Broderskabet havde situationen under kontrol og blot skulle have lidt tid til at overkomme de revolutionære 'børnesygdomme', baserede sig til dels på en række alliancer, som Morsi havde indgået med repræsentanter for Egyptens traditionelle magtcentre.

Morsis taktiske alliancer

Ud over at have høstet stærk international ros for sit bidrag til at forhandle en våbenhvile på plads mellem Hamas og Israel i sommeren 2013 havde Morsi skabt en række nationale samarbejder og taktiske alliancer.

For det første havde præsidenten indledt tætte relationer til Egyptens forretningselite, der var vokset frem under Mubaraks senere regeringsperiode. Snarere end at reformere arbejdsmarkedet og imødekomme arbejderbevægelsernes og fagforeningernes krav om højere lønninger og bedre arbejdsvilkår havde Morsis administration arbejdet pragmatisk sammen med forretningslivet.

For det andet havde Broderskabet undladt at 'reformere' og udrense Mubaraks støtter, og den meget udskældte 'islamisering' af statsadministrationer havde med enkelte undtagelser ikke fundet sted i nævneværdigt omfang. Til trods for den historiske konflikt mellem det Muslim-

ske Broderskab og en række af Egyptens nøgleministerier og institutioner som Indenrigsministeriet, politistyrkerne, militæret og efterretningstjenesterne havde Broderskabet i store træk ladet dem forblive intakte og forsøgt at opbygge samarbejder med dem snarere end at udrense dem.

Slutteligt havde Broderskabet i sensommeren 2012 indledt et samarbejde med en ny generation af generaler i det egyptiske militær. I august 2012, en måned efter sin tiltrædelse som præsident, havde Morsi benyttet sit præsidentielle prerogativ til at sende to af Egyptens mest indflydelsesrige generaler på pension og samtidig cementere præsidentens rolle i politikudformningen.

Anledningen havde været et terrorangreb på Sinai-halvøen. Men bevæggrunden blev af de fleste set som magtpolitisk. Beslutningen banede vejen for en ny gruppe militærledere herunder navnlig Abdelfattah Sisi, der som tidligere ansvarlig for den militære efterretningstjeneste i 2011 havde været det yngste medlem af gruppen af generaler i SCAF, der afsatte Mubarak. Efter afsættelsen af SCAF's øverste chef, Mohammed Tantawi, og dennes højre hånd, Sami Enan, der begge blev set som tro tilhængere af Mubarak, overtog Abdelfattah Sisi i august 2012 posten som Egyptens forsvarsminister i det kabinet, som Morsi nedsatte.

Morsis beslutning om at afsætte den øverste militære ledelse var derfor ikke blot udtryk for en mulig styrkelse af den civile politiske ledelse over for det magtfulde og i store træk autonome egyptiske militær, men også en skabelse af en ny taktisk samarbejdsalliance mellem Broderskabets nye ledelse og militærets nye ledelse her iblandt de 'unge' generaler som Sisi.

Militæret kupper islamisterne

Efter mindre end et år ved magten havde Mohammed Morsi og det Muslimske Broderskabs manglende evne til løse disse konflikter skabt grobund for en massiv folkelig modstand – og for det militærkup, der i juli 2013 blev startskuddet til den egyptiske kontrarevolution, som stadig i dag, fire år senere, definerer landets politiske klima.

I takt med at den politiske mobilisering under Tamarrod og Den Nationale Frelserfront i foråret 2013 fik millioner af demonstranter på gaderne i Cairo og andre af Egyptens storbyer, lagde den øverste militære ledelse gradvist mere afstand til præsidenten. I kølvandet på gigantiske protester for og imod Morsi den 1. juli udstedte Tamarrod og NSF et samlet dekret der krævede præsidentens afgang inden den 2. juli, og Egyptens øverste militære ledelse gav landets politiske partier et ultimatum om inden 48 timer at have løst krisen eller acceptere en militær involvering i politikken.

Da Morsi tre dage senere, den 3. juli, fastholdt, at militærets udspil var forfatningsstridigt, skred militæret til handling. I udgangspunktet foregik kuppet stilletilfældigt og efterlod et vist manøvrerum til forhandling mellem de involverede parter: Præsidenten blev arresteret af en lille gruppe elitetropper fra den republikanske garde og fragtet til en hemmelig detention. Samtidig trådte repræsentanter for en række prominente egyptiske statsinstitutioner sammen for at danne en ny overgangsregering under ledelse af præsidenten for Egyptens Forfatningsdomstol, Adly Mansour, der overtog den afsatte præsidents beføjelser provisorisk, og forsvarsminister Abdelfattah Sisi, der garanterede militærets støtte til den nye institution. I de efterfølgende tre uger blev en del af Bro-

derskabets andre politiske ledere anholdt, og militæret indledte forhandlinger med de nu fængslede politiske ledere om et muligt kompromis mellem parterne.

Den egyptiske gade

Parallelt med de fejlslagne forhandlinger bag lukkede døre havde de egyptiske gader udviklet sig til et kogepunkt. Umiddelbart efter at den øverste militære ledelse havde udstedt sit ultimatum til præsident Morsi i slutningen af juni 2013, var Broderskabets støtter strømmede ud i gaderne i de egyptiske storbyer med erklæringer om støtte til præsidenten.

Flere steder havde der være mindre sammenstød med demonstranter eller beboere, der støttede NFS og Tamarrod, men alt i alt var demonstrationerne forløbet relativt fredeligt. I Cairo havde mange tusinder af Broderskabets støtter undgået Tahrir-pladsen, hvor Tamarrod og NFS gennemførte anti-Morsi demonstrationer, og havde i stedet samlet sig på to strategiske pladser, hvorfra de forestillede sig, at de kunne lægge pres til fordel for Morsi, hvis militæret skulle finde på at intervinere.

En noget mindre gruppe demonstranter havde indtaget Nahda-pladsen foran Cairo Universitet i Giza et par kilometer fra Tahrir, mens en større menneskemængde havde samlet sig foran Rabaa-moskeen på en indfaldsvej imod centrum af Cairo en lille kilometer væk fra præsidentpaladset i Heliopolis. Da militæret afsatte Morsi, voksede de to demonstrationer eksplosivt, men i begges tilfælde valgte de at blive og holde pladserne på samme måde, som demonstranterne havde gjort i 2011, da de protesterede imod Mubarak, snarere end at marchere gennem gaderne.

I midten af august, efter mere end fem ugers forgæves forhandlinger mellem den

nye regering og Broderskabets ledelse og efter en række sammenstød mellem pro- og anti-Morsi demonstranter i en række egyptiske byer, skred militæret til handling. Efter at have udstedt en advarsel om at de egyptiske gader skulle rømmes på et ikke nærmere angivet tidspunkt, gennemførte politi og sikkerhedstjenesten en fælles aktion imod Rabaa og Nahda-pladserne, hvor hundrede tusinder af Broderskabets støtter holdt stand til fordel for den afsatte præsident.

Taget i betragtning hvor afgørende den nyvundne forsamlingsfrihed var for revolutionens udfoldelse i perioden fra 2011 til 2013, fremstår undermineringen af retten til forsamlingsfriheden som en afgørende blokering af den egyptiske revolutions taktiske manøvrerum.

Aktionen, der indledtes ved dag gry den 14. august, var med sine mere end 1000 dræbte hovedsageligt ubevæbnede demonstranter et af verdens mest brutale massedrab i nyere tid (til sammenligning døde der mellem 400 og 800 demonstranter på Tiananmen-pladsen i Kina i juni 1989). I et studie fra sommeren 2014 konkluderede Human Rights Watch på baggrund af interviews med et bredt spektrum af kilder, at massedrabene på demonstranter på Rabaa- og Nahda-pladserne i august året forinden fremstod som en del af en større plan om at angribe ubevæbnede individer på baggrund af deres politiske tilhørsforhold.

Ifølge Human Rights Watch var der ikke blot tale om et alvorligt brud på international menneskerettighedslovgivning, men sandsynligvis udgjorde aktionen en forbrydelse imod menneskeheden. Rapport-

ten sandsynliggør, at sikkerhedsstyrkerne ikke udstedte tilstrækkelige advarsler forud for rydningen af pladserne, at de hastigt gik fra tåregas til skarp ammunition, at finskytter skød vilkårligt ind i mængden af civile, kvinder og børn, at telte og bygninger blev sat i brand, mens folk stadig var inde i dem, at udgangene forblev afspærrede af sikkerhedsstyrkerne – også for sårede osv.

Den selv for Egypten uhørte brutalitet i aktionen på Rabaa og Nahda lukkede med det samme det politiske forhandlingsvindue, der havde eksisteret mellem Det Muslimske Broderskab og den nye regering indsat af kupmagerne. Samtidig markerede aktionen starten på en langstrakt kontrarevolutionær proces, der med afsæt i repressive politistatstaktikker tilbagelullede de muligheder for at forandre den politiske orden, der var opstået i tiden efter 25. januar-revolutionen imod Hosni Mubarak.

Med aktionen på Nahda og Rabaa og med en række lignende efterfølgende repressive aktioner imod pro-Broderskabsdemonstrationer har Abdelfattah Sisis skiftende regeringer i et forsøg på at kontrollere den politiske proces efter kuppet imod Morsi undergravet den forsamlingsfrihed, som egypterne tilkæmpede sig under de hårde kampe med politistyrkerne og civile bøller i Egyptens gader i januar og februar 2011.

Mens hovedparten af disse aktioner under og i tiden efter kuppet har været rettet imod Broderskabet, har det langt fra været de eneste. Kort efter kuppet begyndte politi og militærstyrker at tilbageholde politiske aktivister fra andre politiske grupperinger, der med tiden strakte sig ind i kernen af de sekulære ungdomsaktivister, som havde sanktioneret Sisis vej til magten – fra ungdomsaktivister fængslet

for 'uansede demonstrationer' til arbejdere, socialister og liberale.

Taget i betragtning hvor afgørende den nyvundne forsamlingsfrihed var for revolutionens udfoldelse i perioden fra 2011 til 2013, fremstår undermineringen af retten til forsamlingsfriheden som en afgørende blokering af den egyptiske revolutions taktiske manøvrerum.

Kontrarevolutionen videreføres

Den kontrarevolutionære indsats i Egypten efter kuppet har omfattet en tilbagerulning af de politiske organisatoriske friheder baseret på en juridisk kriminalisering af navnlig det Muslimske Broderskabs parti- og græsrodsorganisation. Dette har givet Sisis statsadministration et juridisk grundlag for at genetablere en stor del af den frygtbaserede regeringsform, der kendtes i Egypten i tiden før 2011-revolutionen.

To år efter kuppet, i sommeren 2015, vurderede egyptiske og internationale menneskerettighedsorganisationer således, at de arbitrære og politisk motiverede arrestationer havde skabt titusinder af politiske fanger. Mens det egyptiske Indenrigsministerium i juli vedkendte sig at have arresteret mere end 22.000 mennesker (men afviste at disse kunne klassificeres som 'politiske fanger') anførte det noget mere uafhængige ECESR (Egyptian Center for Economic and Social Rights), at tallet snarere lå i nærheden af 41.000, og at der var tale om politiske fanger.

Som Human Rights Watch har påpeget flere gange, er langt størstedelen af disse fanger fra det Muslimske Broderskab og støtter af Morsi – Broderskabet selv anslog i 2015, at ca. 29.000 af deres medlemmer befandt sig i forvaring – men fra slutningen af 2013 indbefattede dette også en lang række sekulære og venstreorientere-

de aktivister. De samme kilder har endvidere berettet om systematisk brug af tortur under afhøringer og om en markant stigning i antallet af døde fanger som følge af ringe fængselsvilkår og dårlig medicinsk pleje.

Repressionen under Sisi har også ramt medieverdenen og ytringsfriheden mere generelt. Mens der under præsident Mubarak, SCAF's styre og under præsident Morsi eksisterede en blomstrende kritisk presse, har Egyptiske lovgivere og retsinstanser under Sisis ledelse kriminaliseret de kritiske medier og gennemført domsafsigelser imod lokale og internationale journalister.

I 2015 havde Egypten således ifølge CPJ (Committee to Protect Journalists) udviklet sig verdens næstværste land for pressefriheden med 199 fængslede journalister – kun overhalet af Kina. Det vurderes således, at der i 2016 sad mere end 100 Egyptiske journalister fængslet på grund af deres professionelle virke. Ligeledes har andre dele af det efter-2011 opblomstrende kritiske og uafhængige civilsamfund lidt under Sisis skiftende regeringer.

Sisis repressive politik har også bidraget til at underminere den de-facto politiske pluralisme, der var opstået i Egypten i tiden efter 2011-revolutionen. Her havde eksplosionen af forskellige politiske strømninger tvunget Egypterne til at indse deres interne ideologiske, kulturelle, klasse-mæssige, regionale og politiske forskelligheder.

I stedet for denne pluralisme har Sisi aktivt promoveret velkendte populistiske ideer om Egyptens 'nationale enhedskultur', om at staten styres bedst af en 'stærk leder', om at den loyale undersåt står præsidenten bi, og om at Egypten er truet af uspecifiserede 'udefrakommende kræfter'. Disse xenofobiske og populistiske mobi-

liseringsformer, der gør 'fremmede agenter' ansvarlige for regeringens fejlslagne politikker, har manifesteret sig i en række xenofobiske retssager såvel som en stigning i fremmedfjendske stereotyper i den Egyptiske presse.

Slutteligt har Sisis kontrarevolutionære politik målrettet afviklet det repræsentative demokratiske rotationsprincip for regeringsmagten, der blev indført i 2012 med Mohammed Morsis sejr i præsidentvalget over Ahmed Shafiq. Dermed har Sisi også afviklet muligheden for at etablere en (mere) liberalt repræsentativt demokrati-lignende styreform i Egypten.

Størstedelen af de historier om Egypten, vi i dag møder i internationale medier, dokumenterer denne kontrarevolutionære udvikling eller omhandler konsekvenser af den. Det gælder rapporterne om Islamist Stats fortsatte mord på politi og militærpersonel på Sinaihalvøen. Så sent om i oktober rapporteredes om mere en 40 dræbte.

Disse terroranslag trækker naturligvis på lokale konflikter på Sinai som følge af regionens langstrakte marginalisering under Sadat og Mubarak. Men de afspejler også den massive stigning i militant jihadisme, der kan observeres i Egypten som følge af militærets og politiets kontrarevolutionære undertrykkelse af islamister og mange andre aktører.

Det samme gælder de højprofilerede angreb på koptiske menigheder. Mens der i hvert fald siden 1970'erne har være rapporter om sekteriske stridigheder i visse dele af Egypten, er angrebene på koptiske menigheder steget markant i takt med den kontrarevolutionære undertrykkelse af det Muslimske Broderskab.

Reelt set ved vi ikke, hvor mange der er reelt skiftet fra Broderskabet over til Islamisk Stat eller andre jihadistiske gruppe-

ringer. Men vi ved med sikkerhed, at de jihadistiske grupperinger med succes spekulerer i at øge deres mobilisering ved at opildne til sekterisk vold imod kopterne, som de fremstiller som regimets tro støtter. På lignende vis kan de seneste masserestationer af homoseksuelle i oktober 2017 tolkes som et forsøg fra regeringens side på at høste letkøbt støtte blandt de mere konservative segmenter, der traditionelt (også) ville kunne mobiliseres af Broderskabet eller lignende kulturradikale partier og bevægelser

Selvom disse og andre følgevirkninger af kontrarevolutionen naturligvis ikke er det eneste, der foregår i den arabiske verdens mest folkerige stat, er netop sådanne historiers monotone beskrivelse af undertrykkelsen i Egypten og dens konsekvenser helt på sin plads. Der er gået fire år med dette. Og meget tyder på, at der kommer til at gå en årrække mere, før nye dynamikker og historier eventuelt kan vinde frem i Egypten.

Jordan: Variationer over velkendte temaer

Af Morten Valbjørn

Forholdet mellem kontinuitet og forandring har udgjort et af de centrale temaer i debatten om implikationerne af de arabiske revolter, der tog sin begyndelse for godt seks år siden. I Jordan har kontinuiteten dog været mere fremtrædende end forandringen.

Først handlede debatten om demokratisk forandring og autokratisk kontinuitet. Da det stod klart, at Mellemøsten fortsat ikke var ramt af den store demokratiske bølge, nuanceredes debatten til at handle om forandring og kontinuitet i autokratiske regimer. Var der tale om en arabisk version af 'tilbage til fremtiden' i den forstand, at situationen var som før 2011, og at der blot var tale om 'Mubarakisme uden Mubarak'? Eller markerede de arabiske revolter et fundamentalt brud med tidligere tiders form for autokrati, som nu var ved at blive afløst en helt ny, mørkere og mere voldelige form for autokrati, der ville vise sig endnu mere modstandsdygtig over for demokrati end tidligere varianter?

Endeligt var der også dem, som mente, at debatten skulle udvides fra at hand-

le om de mellemøstlige staters overlevelsesdygtighed til et mere fundamentalt spørgsmål, om hvorvidt vi stod over for afslutningen på det seneste århundredes 'Sykes-Picot system', og hvilken form for (u)orden og politisk organisering, der i givet fald ville følge efter.

De forskellige lejre i disse debatter vil alt afhængigt af, hvor man vender blikket, kunne finde delvis støtte til hver deres position. Frem for at tale om 'ét arabisk forår' står det i dag derfor også klart, at det giver bedre mening at tale om 'de arabiske revolter'. Selvom alle dele af den arabiske verden blev påvirket af begivenhederne i 2011, har graden og formen været vidt forskellig, og landene har i de følgende seks år derfor også bevæget sig i forskellige retninger, der har været præget af varierende grader af kontinuitet og forandring. Forenklet kan man tale om fire forskellige veje: 1) en skrøbelig demokratisk udvikling (Tunesien), 2) statssammenbrud (fx Syrien, Libyen, Yemen), 3) en ny, mørkere og mere voldelig form for autokrati (Ægypten, Bahrain), og 4) opgradering af en relativt velkendt form for auto-

---

Morten Valbjørn, lektor, Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet. Han er forfatter til utallige artikler og har bidraget til en række bøger om Jordan og Mellemøsten.

FOTO: Elizabeth Arrott via Wikimedia Commons

Protester over prisstigninger, Amman november 2012

kratisk styre (Kuwait, Algeriet, Marokko og Jordan).

Det er denne sidste variant, som er omdrejningspunktet for herværende artikel, der angår Jordan, hvor kontinuiteten har været mere fremherskende end forandring. Selvom det lille hashemitiske monarki også oplevede protester tilbage i 2011, har Kong Abdallah II ikke blot formået at klare sig igennem de arabiske revolter, men det er også sket med brug af relativt velkendte midler. Det betyder ikke, at der ikke har været nogen forandringer i Jordan siden de arabiske revolter, men i vidt omfang er der tale om variationer over velkendte temaer.

Jordan og de arabiske revolter

For dem, der havde rettet blikket mod Jordan i månederne før, den siden så berømte tunesiske grønthandler Mohamed Bouazizi i december 2010 satte ild til sig selv, var der ikke mange tegn på, at Jordan stod over for nogen større protestbølge eller politiske aktivisme. Det politiske klima var præget af udtalt apati, og der var kun få, som interesserede sig for eller tillagde parlamentsvalget i december 2010 nogen betydning.

Uden for den formelle politiske scene havde der ganske vist været tegn på, at noget kunne være i gære. I løbet af efteråret havde der været forskellige former for optøjer og voldelige sammenstød, som pegede på voksende spændinger og utilfredshed. Disse sammenstød, som især fandt sted mellem medlemmer fra forskellige stammer, var dog kendetegnet ved, hvad nogle iagttagere beskrev som 'social vold' i den forstand, at de sjældent var forbundet med eksplicite politiske krav eller visioner endsige nogen tro på, at man gennem politisk aktivisme kunne skabe reelle politiske forandringer. De adskilte sig her-

ved fra, hvad der få måneder senere ville komme.

Jordan var blandt de første arabiske lande, hvortil de arabiske revolter spredte sig efter at være begyndt i Tunesien og Egypten. De første demonstrationer, som arrangørerne navngav 'Vredens Dag', begyndte allerede den 14. januar 2011, dagen efter den tunesiske præsident Ben Ali var flygtet. I de første dage svirrede det faktisk med rygter om, at kong Abdallah og dronning Rania snart skulle på 'palace hunting in Jeddah', som det blev formuleret i et tweet på de sociale medier.

Selvom det lille hashemitiske monarki også oplevede protester tilbage i 2011, har Kong Abdallah II ikke blot formået at klare sig igennem de arabiske revolter, men det er også sket med brug af relativt velkendte midler.

Det blev dog ikke tilfældet, og i modsætning til andre steder i den arabiske verden stod det jordanske monarki aldrig på randen af sammenbrud. Selvom der i en lang periode var ugentlige fredagsprotester, havde demonstrationerne sjældent flere end 10-15.000 deltagere og nåede således aldrig samme størrelse som i fx Egypten, Tunesien og Bahrain. De forblev også fredelige og eskalerede ikke til den form for 'begravelses-cyklus', som man så i Syrien, hvor begravelsoptog for dræbte demonstranter udviklede sig til nye demonstrationer med sammenstød og flere dræbte.

I modsætning til fx Tunesien og Egypten, hvor demonstranterne tidligt erklærede, at 'folket ønsker at vælte regimet', var de jordanske demonstranternes krav reformistiske frem for revolutionære. Man øn-

skede forandringer inden for rammerne af det hashemitiske monarki. De mest vidtgående krav var således, at Jordan skulle være et reelt konstitutionelt monarki baseret på en videreudvikling af 1952-forfatningen.

I modsætning til fx Tunesien og Egypten, hvor demonstranterne tidligt erklærede, at 'folket ønsker at vælte regimet', var de jordanske demonstranternes krav reformistiske frem for revolutionære.

Meget karakteristisk var slagordene ved demonstrationerne heller ikke rettet mod kongen, men mod premierministeren og regeringen, og handlede i vidt omfang om behovet for større social retfærdighed, lige muligheder for alle og et opgør med den udbredte korrupsion. Demonstranterne udgjorde endeligt også en meget heterogen gruppe bestående af den traditionelle politiske opposition domineret af venstreorienterede grupper og det Muslimske Broderskab, nye ungdoms- og studenterbevægelser, transjordanske stammer, salafister og endelig veteraner fra militæret. Selvom de var enige om, at der var behov for forandringer uden revolution, herskede der meget delte meninger om det nærmere indhold i de ønskede politiske og økonomiske reformer. Det fremstod næsten som om, at det eneste demonstranterne for alvor var enige om var, at de alle støttede kongen.

Regimets respons

Ud over demonstranternes heterogene profil og moderate krav spillede den regionale udvikling også en rolle for, hvorfor protesterne ebbede ud. Indledningsvist var der megen entusiasme og tiltro til,

at det var muligt at skabe positive forandringer gennem politisk aktivisme. Stemningen ændrede sig imidlertid allerede i slutningen af foråret 2011, da de arabiske revolter for alvor blev blodige i Bahrain, Syrien og Libyen, og ikke mindst da flere lande efterfølgende blev kastet ud i tragiske borgerkrige, som i Jordan gav mindelser tilbage til den kortvarige 'Sorte September-borgerkrig' i 1970.

Derudover er det selvsagt også vigtigt at have blik for regimets respons på de uventede protester. Sammenlignet med en række andre arabiske regimer var det jordanske dygtig til på fleksibel vis at håndtere protesterne gennem en flerstrengt strategi. Man var meget opmærksom på at undgå, at det udviklede sig til voldelige konfrontationer, bl.a. ved at indsætte almindeligt politi frem for det effektive, men også ofte ganske hårdhændede Daraq-uropolit.

Samtidigt forsøgte man at tage luften ud af protesterne gennem nye økonomiske subsidier på fødevarer og lønstigninger til offentligt ansatte og militæret, kombineret med delvise indrømmelser i forhold til demonstranterne krav. For eksempel blev den udsældte premierminister Samir Rifai fyret, og hans afløser Bakhit, der havde fået pålæg om at iværksætte, hvad kongen betegnede som 'virkelige politiske reformer,' lancerede straks en række reforminitiativer.

Flere iagttagere hæftede sig dog ved, at der var noget påfaldende velkendt ved alle disse såkaldte nye initiativer. Det mindede på mange måder om kong Husseins reaktion på de tilsvarende store protester tilbage i 1989, hvor det dengang var den ældre Rifai, som blev ofret som premierminister. Trods løfter dengang om, at Jordan nu ville træde ind i en helt ny demokratisk æra, viste de mange reforminitiativer sig imid-

lertid at blive indledningen på, hvad der er blevet betegnet som Jordans 'transition to nowhere'.

I de følgende to årtier befandt Jordan sig således formelt i en demokratiseringsproces, men uden at blive mere demokratisk. Ifølge Freedom House's årlige demokratioversigt var Jordan faktisk mindre frit i 2010 end i 1989. Denne form for kontinuitet bag tilsyneladende forandringer var et fremtrædende tema i mange diskussioner om jordansk politik før 2011, og det synes ligeledes at være meget dækkende for udviklingen i Jordan gennem de seneste seks år.

Et liberaliserende autokrati

Liberaliserende autokrati var et analytisk begreb, som blev flittigt brugt i diskussioner om Jordan før 2011. Denne regimeform er kendetegnet ved, at der altid tales om demokrati og politiske reformer, som dog ofte forbliver tomme løfter; og konkrete politiske reformtiltag bliver i reglen fulgt af andre tiltag, der i praksis svækker eller ligefrem neutraliserer reformernes effekt.

Selvom et sådant styre fremstår som værende midt i en liberaliseringsproces mod demokrati, er der således reelt tale om et autokrati, der ikke er interesseret i at afgive reel magt, men blot regerer efter devisen om at forandre for at bevare. Fraværet af demokratiske fremskridt i Jordan før de arabiske revolter skal derfor heller ikke ses som udtryk for, at der var noget som helst, der var gået galt i reformprocessen. Formålet var nemlig først og fremmest at give, især vestlige donorer, indtryk af, at Jordan gjorde fremskridt, samtidigt med at man sikrede, at regimet bevarede magten. I den henseende kan perioden frem til 2011 således betegnes som en succeshistorie.

Denne analytiske forståelsesramme,

hvor de jordanske reformer så at sige har et Janus-ansigt, synes fortsat nyttig, hvis man skal forstå de seneste seks års politiske reformer og valg. Da kong Abdallah, der er en stor fan af Jon Stewart, tilbage 2012 besøgte det amerikanske 'The Daily Show' forklarede han, hvordan han var meget optaget af betydningen af demokratiske reformer, og han erklærede, at Jordan stod ved en kritisk korsvej, hvor man inden for de næste fire år skulle være klar til at overgå til et egentligt konstitutionelt monarki med et meningsfuldt parlamentarisk styre.

I dag, seks år efter, er det på den ene side muligt at opregne en lang række reforminitiativer. Der er blevet oprettet en uafhængig valgkommission og en forfatningsret, der er kommet en ny lov om politiske partier, valgloven er ændret, der er nedsat en antikorrupsionskommission, og en tredjedel af forfatningen er blevet ændret. På den baggrund kunne det være nærliggende at give Fareed Zakaria ret i sin erklæring om, at Jordan – sammen med Marokko – fremstår som rollemodeller for, hvordan man i den arabiske verden bør gennemføre politiske reformer.

Andre iagttagere har imidlertid peget på, hvordan mange af reformerne er kosmetiske, og at andre tiltag indebærer, at Jordan i dag ikke er mindre, men mere autokratisk end før 2011. I deres seneste demokratioversigt fra 2016 klassificerer Freedom House da også fortsat landet som 'ikke frit.' (I rapporten for 2017 har Jordan fået prædikatet 'devist frit', red.)

Ziad Abu-Rish og Jillian Schwedler har eksempelvis peget på, at forfatningsændringerne i praksis betyder, at magten over domstolene, udenrigspolitikken og sikkerhed er blevet koncentreret hos kongen, som nu end ikke behøver det tidligere 'gummistempel' fra premierministeren

til at udstede dekretter eller udpege retspræsident og medlemmer til bl.a. forfatningsdomstolen, senatet (som kan blokere underhuset) samt cheferne for sikkerhedspolitiet, militæret og gendarmeriet.

Gennem forskellige nye bureaukratiske og lovgivningsmæssige procedurer er ytringsfriheden og forsamlingsfriheden blevet yderligere reguleret, og med en ny vidtgående anti-terrorlov fra 2014 kan erklæringer, som kan 'forstyrre' Jordans relation til andre lande, såsom kritik af Jordans alliance med Golf-monarkierne, føre til anklager om terrorisme og fængsling, ligesom kritik af regenten er ulovlig.

Tvetydige valg

Hvad angår de to seneste parlamentsvalg i 2013 og 2016 og det nylige lokalvalg i august 2017, efterlades man med et tilsvarende tvetydigt billede, hvad angår graden af forandring.

På den ene side hersker der, også blandt internationale observatører, generel enighed, om, at alle disse valg efter de arabiske revolter overordnet set har været frie og lige. Ikke overraskende har den hashemitiske konge således også erklæret, at det står klart, at Jordan bevæger sig ud ad en 'ny demokratisk vej'.

De færreste jordanere gør sig da heller ikke illusion om, at valgene har nogen reel betydning for den politiske udvikling, eftersom den reelle magt ligger hos kongen og ikke i parlamentet eller lokalrådene

Ved det seneste parlamentsvalg og lokalvalg valgte det Muslimske Broderskabs parti IAF ikke at boykotte som i 2013 og 2010, og de klarede sig endvidere ganske godt. På den anden side synes mange af

de velkendte problematikker ved de jordanske valg fortsat aktuelle. Lav valgdeltagelse (i 2016 parlamentsvalget 37 pct. på landsplan og kun 19 pct. i Amman; 2017 lokalvalget 30 pct. på landsplan og 20 pct. i Amman), valgkampe uden reel politisk debat og med kandidater uden partitilhørsforhold eller egentligt politisk program, fragmenterede parlamenter og lokalråd, der domineres af forretningsfolk og repræsentanter for indflydelsesrige stammer og familier, der bakker op om kongefamilien.

Ifølge kritikere er dette ikke nogen tilfældighed, men et resultat af den måde valgsystemet er skruet sammen på. De færreste jordanere gør sig da heller ikke illusion om, at valgene har nogen reel betydning for den politiske udvikling, eftersom den reelle magt ligger hos kongen og ikke i parlamentet eller lokalrådene. Selvom selve valgene er frie, er valgdistrikterne endvidere fortsat præget af 'gerrymandering' i den forstand, at der skal færre stemmer til at få en kandidat valgt i traditionelle regime-loyale områder end i dem, hvor oppositionen står stærkt. Den nye og meget komplicerede valglov gør det desuden vanskeligt at lave nationale lister, hvilket begunstiger individuelle kandidater, som fokuserer på meget snævre lokale spørgsmål.

Hvad angår de nyligt afholdte lokalvalg, som er en del af et decentraliseringsinitiativ fra 2015, der ifølge den officielle retorik har til formål at give jordanere mere reel indflydelse, har skeptikere anført, at den lave valgdeltagelse skyldes, at de nye lokalråd både har meget ringe magt og få midler, at deres indflydelse balanceres af udpegede guvernører, og i eksempelvis Amman vælges borgmesteren slet ikke, men udpeges ligesom en fjerdedel af de øvrige byrådsmedlemmer.

Fra ét til to broderskaber

Som nævnt kom protesterne tilbage i 2011 fra vidt forskellige dele af det jordanske samfund, herunder den traditionelt regimeloyale transjordanske befolkning. Her så man bl.a. fremkomsten af den såkaldte Hirak-bevægelse af unge aktivister fra de transjordanske stammer, som ikke blot var kritiske over for regimet, men også den ældre generation inden for stammerne.

Fremkomsten af nye oppositionsaktører betyder dog ikke, at den traditionelle politiske opposition er forsvundet efter de arabiske revolter. Det gælder eksempelvis det Muslimske Broderskab, som dog ikke har været efterladt upåvirket, om end forandringerne ikke har været så dramatiske som de egyptiske brødres op- og nedtur.

Det jordanske broderskab havde oprindeligt en tæt symbiotisk relation til det hashemitiske monarki, men forholdet blev i stigende grad anspændt efter den politiske åbning i 1989. Broderskabets parti IAF indtog rollen som den ledende opposition, men i modsætning til mange andre steder i den arabiske verden vedblev det Muslimske Broderskab med at (få lov til at) virke inden for det formelle politiske system.

I kølvandet på det egyptiske militærkup, der i 2013 væltede præsident Morsi, og Saudi-Arabiens regionale kampagne mod det Muslimske Broderskab, skærpede kong Abdallah imidlertid sin retorik over for Broderskabet, som han i et interview i *The Atlantic* beskrev som en 'frimurerkult, drevet af ulve i fåreklæder'. I 2014 fulgte der herpå, hvad iagttagere har beskrevet som et regime-orkestreret internt kup i det Muslimske Broderskab.

Ved hjælp af en ny partilov, der krævede, at partier skal forny deres licens, lykkedes det en udbrydergruppe af det Muslimske Broderskab at opnå status som det

officielle broderskab, som efterfølgende fik overdraget det 'gamle' broderskabs ejendomme og betragtelige økonomiske midler. Uanset om denne splittelse af det Muslimske Broderskab vitterligt har været egentligt orkestreret af den jordanske sikkerhedstjeneste eller ej, har det uden tvivl været bifaldet fra regimet side. Det 'gamle' broderskab har dog langt fra udspillet sin rolle, og nogle iagttagere mener ligefrem, at IAF's relative valgsucces i 2016 og 2017 vil (gen)sikre dem status som Jordans uofficielle opposition.

Identitetspolitik

Ligesom det Muslimske Broderskabs omskiftelige relation til det jordanske regime har forholdet mellem den transjordanske og palæstinensiske befolkningsgruppe i Jordan udgjort et klassisk tema i diskussioner om jordansk politik.

Den jordanske befolkning er nogenlunde ligeligt fordelt mellem transjordane-re (en person, hvis familie kommer fra det område Jordan udgjorde før 1948) og palæstinensere (en person, hvis familie kommer fra det britiske Palæstina-mandat), hvilket gennem historien har givet anledning til en lang debat dels om (for)fordelingen af rettigheder og privilegier mellem de to befolkningsgrupper og dels om mareridtssceneriet om, at det 'palæstinensiske problem' skulle kunne løses ved at gøre 'Jordan til Palæstina', således som det er blevet foreslået på den israelske højrefløj.

Med tiden er linjerne mellem de to befolkningsgrupper blevet mindre skarpe. Ud over at folk har giftet sig på tværs af disse skel, er der også meget forskellige interesser inden for hver gruppe. Nogle af Jordans mindst og mest velstående er eksempelvis palæstinensere.

Selvom den transjordanske/palæstinens-

Mens der fra officielt hold ikke længere tales meget om den shiitiske trussel, finder man på samfundsplan ikke blot en stor bekymring for den sekteriske splittelse i regionen, men også ganske stærke anti-shiitiske holdninger. Det gælder især, men ikke kun, blandt salafister og til dels muslimske brødre.

siske identitetsdebat ikke har spillet samme fremtrædende rolle i tiden efter de arabiske revolter, er den dog ikke forsvundet som et tema, der altid lurer – og kan blive brugt.

Tilbage i 2011 var palæstinensere tilbageholdende med at deltage i demonstrationer af frygt for at blive beskyldt for at være illoyale. Da unge – overvejende transjordanske – aktivister i marts 2011 forsøgte at lave en Tahrir-plads inspireret lejr på en plads i Amman, svirrede det ikke desto mindre pludseligt med rygter i de transjordanske landområder om, at hovedstaden var ved at blive overtaget af palæstinensere, der ville etablere en islamisk palæstinensisk republik.

Begivenheden kulminerede med, at uropolitiet ryddede lejren, efter at bøller, der beskrev sig om 'loyale over for kongen', havde angrebet de unge. Senest har Jordan oplevet en ny runde af den klassiske 'Jordan er Palæstina'-debat efter, at den amerikanske præsident Donald Trump på en pressekonference med den israelske premierminister Benjamin Netanyahu erklærede sig indifferent i forhold til en én- eller to-statsløsning på Israel/Palæstina-konflikten.

Det gav rystelser i Amman, og de blev ikke mindre, da lederen af det højreorienterede parti, Jewish Home, der er del af den israelske regering, efterfølgende lod forstå, at der jo allerede findes to palæstinensiske stater: én i Gaza og én i Jordan.

Den jordanske identitetspolitik har dog også fået nye dimensioner. Selvom Jordan for 97 pct.'s vedkommende er sunnimuslimer, mens der stort set ikke findes nogen

jordanske shiamuslimer, har den regionale debat om shia/sunni-sekterisme også sat sit præg på Jordan.

Sekterisme var ganske vist ikke helt fraværende som tema for de arabiske revolter. Tilbage i 2004 fremsatte kong Abdallah således sin berømte – og berøgtede – advarsel mod en fremvoksende 'shia-halvmåne,' og omkring 2006-sommerkrigen mellem Hizballah og Israel yndede Jordan sammen med Egypten og Saudi-Arabien meget at tale om den shiitiske trussel. Dengang gav denne sekteriske retorik imidlertid ringe genklang i den jordanske befolkning, der ligesom store dele af den øvrige sunnitiske befolkning i den arabiske verden så positivt på shiitiske Hizballah.

I dag er billedet imidlertid ændret. Mens der fra officielt hold ikke længere tales meget om den shiitiske trussel, finder man på samfundsplan ikke blot en stor bekymring for den sekteriske splittelse i regionen, men også ganske stærke anti-shiitiske holdninger. Det gælder især, men ikke kun, blandt salafister og til dels muslimske brødre. I en PEW-meningsmåling angav 43 pct. af de adspurgte jordanske sunnimuslimer, at shiamuslimer ikke er rigtige muslimer.

Vanskelig balancegang

Selvom Jordan har været præget af stor grad af kontinuitet siden de arabiske revolter, illustrerer den voksende folkelige fokus på shia/sunni-sekterisme, hvordan landet ikke er upåvirket af de store omvæltninger, som andre dele af Mellemøsten har oplevet siden 2011, herunder

nogle af Jordans umiddelbare nabolande.

Den tragiske borgerkrig i Syrien har således sat sit præg på Jordan, der har modtaget op i mod 1,4 mio. syriske flygtninge, hvoraf 80.000 bor i Zaatari-flygtningelejren, som i dag er Jordans fjerde største by. De enorme flygtningestrømme udgør en stor udfordring for den jordanske befolkning og økonomi. Ifølge kong Abdallah bruges 25 pct. af det offentlige budget på at hjælpe de mange flygtninge, men iagttagere har samtidigt peget på, hvordan Jordan har haft en vis succes med sit krav om, at international hjælp til de syriske flygtninge i Jordan skal matches med udviklingshjælp, der vil gavne jordanere.

Det er dog heller ikke første gang, at Jordan er modtagerland for store flygtningestrømme, så det nye er snarere, hvor de kommer fra. Gennem sin relativt korte historie har Jordan således modtaget flere bølger af palæstinensiske flygtninge (1948, 1967, 1990) og i midten af 00'erne fulgte mellem en halv og en hel million irakiske flygtninge.

Det relativt lille, sårbare og ressourcefattige monarkis placering i et ofte uroligt nabolag har også afspejlet sig i den jordanske udenrigspolitik. Den har historisk været pragmatisk og haft til formål at sikre Jordan – eller nærmere bestemt regimet – økonomisk hjælp og militær beskyttelse og samtidigt afskærme landet fra de mest destabiliserende effekter af regionale omvæltninger. Dette gælder fortsat. Den jordanske Syrien-politik har således primært handlet om at undgå, at den syriske borgerkrig spredt sig til Jordan.

Samtidigt har man været meget bevidst om vigtigheden af at fastholde de gode relationer til USA og Golf-monarkierne, som ud over at være Jordans vigtigste do-

nerer har været dybt involveret i støtten til den syriske opposition.

I praksis har det givet sig til udtryk i en politik, hvor Jordan har huset træningsfaciliteter for amerikanske og saudisk-støttede syriske oprørere, og samtidigt samarbejdet med såvel pro- som anti-Assad grupper om at stabilisere den syrisk-jordanske grænse.

Hvad angår nabolandet Irak reagerede Jordan ikke blot med skarp retorik efter Islamisk Stats brutale afbrænding af den jordanske pilot Muath Al-Kasasbeh i 2015. Man stillede også med fly til anti-IS-koalitionen. Siden har den jordanske deltagelse dog været neddrolet, hvilket ifølge nogle iagttagere afspejler en bekymring for, at Islamisk Stat vil vende sig mod Jordan via lokale sympatisører, således som det var tilfældet sidste år, hvor gruppen tog ansvar for et angreb i Kerak.

Den aktuelle Golf-krise mellem Qatar og Saudi-Arabien udgør ligeledes en udfordring for Jordan. I lyset af at Jordan i perioden 2012-16 har modtaget fem mia. dollar fra især Saudi-Arabien, valgte Amman ikke overraskende at tilslutte sig den saudiske lejr. Man afstod dog fra at afskære forbindelserne til Qatar, som Jordan ellers har haft et besværligt forhold til. Det er blevet tolket som en konsekvens af, at den saudiske kongefamilie synes at have mistet interessen for Jordan, som ikke har fået fornyet sin hjælpepakke, samtidigt med at Trump har valgt at skære i den traditionelt meget store amerikanske bistand.

Amman har derfor ikke råd til at brænde broerne til Doha, der har betragtelige investeringer i Jordan, og som er en vigtig destination for jordanske gæstearbejdere. Som så mange gange tidligere forsøger man derfor at spille på flere heste.

Mere kontinuitet end forandring

I 2002 noterede nu afdøde Fred Halliday, at der findes to forudsigelige og næsten altid forkerte reaktioner på enhver stor international begivenhed: Den ene hævder, at alt er forandret; den anden hævder, at intet er forandret. I stedet mente Halliday, at man burde fokusere på forandringerne i, hvad der fremstår som kontinuitet, og den dybere kontinuitet i umiddelbare forandringer.

Hallidays påmindelse er meget relevant for de seneste seks års udvikling i Mellemøsten. Nogle steder skjuler en umiddelbar kontinuitet, en mere dyberegående forandring. Sisis Egypten er eksempelvis ikke

nogen tilbagevenden til Mubaraks form for autokrati.

Selvom Jordan ikke har gennemgået nogen store regimeomvæltninger, har der også været forandringer i det lille hasemitiske kongedømme siden de arabiske revolters begyndelse. Det er dog den påfaldende grad af kontinuitet, der er det mest øjnefaldende, når man kaster blikket på Jordan anno 2017. Det betyder selvsagt ikke, at det vil vedblive med at være sådan, men i de første seks år efter de arabiske revolter har der mestendels været tale om variationer over ganske velkendte temaer.

○ ○ ○

Krisen om Qatar og regional sikkerhed

Af Lars Erslev Andersen

Krisen i Golfstaternes organisation Gulf Cooperation Council (GCC) blev indledt den 5. juni 2017, da Saudi-Arabien sammen med Forenede Arabiske Emirater (UAE), Bahrain, Egypten og Yemens eksilregering afbrød de diplomatiske forbindelser til Qatar og underlagde den lille stat en blokade, udviste qatarer fra Saudi-Arabien og pålagde dem forbud mod indrejse til kongeriget.

I midten af august 2017 meddelte Saudi-Arabien, at borgere fra Qatar kunne få tilladelse til gennemføre pilgrimsrejse til Mekka og Medina under den årlige hajj, der i år indledtes den 30. august.

Tilladelsen til, at qatarer måtte gennemføre pilgrimsrejse i Saudi-Arabien, kunne ses som en opblødning i konflikten, fordi den kom i stand efter det første møde mellem topfolk fra Qatar og Saudi-Arabien – men det er næppe tilfældet. Saudi-Arabien, der smykker sig med titlen 'Vogter af de to helligsteder Mekka og Medina', har internationalt forpligtet sig til at facilitere muslimer fra alle afkroge i verden til at kunne gennemføre hajj, og det ville være et klart selvmål at nægte qatarer

denne religiøse pligt, fordi saudierne ville blive beskyldt for at politisere hajj'en.

Der har tidligere været krise med Iran omkring gennemførelse af iranske muslimeres rejse til Mekka og Medina, hvor Saudi-Arabien nægtede dem indrejse med den begrundelse, at iranere under en tidligere hajj havde benyttet lejligheden til at sprede politisk propaganda. Et kvotesystem har efterfølgende i årevis muliggjort, at selv pilgrimme fra Saudi-Arabiens ærkerival Iran kan rejse til helligstederne, og det ville have været et stort problem for det billede af en sand islamisk stat, som Saudi-Arabien sælger sig selv med, hvis de nægtede fromme muslimer fra Qatar at opfylde et af de fem krav, som Islam stiller til muslimerne.

Qatar stillede en række spørgsmål til Saudi-Arabien, herunder især om sine borgeres sikkerhed, dersom de valgte at rejse til Mekka. Det kom der ingen svar på, og derfor tog ingen qatarer på pilgrimsrejse, hvilket har efterladt dette års religiøse hajj dybt politiseret.

Omgåelse af blokaden

Økonomisk ser det allerede nu ud til, at

Lars Erslev Andersen, seniorforsker hos DIIS, med speciale i bl.a. international sikkerhedspolitik og Den Persiske Golf, Yemen og de palæstinensiske områder.

FOTO: Chatham House via Wikimedia Commons

Qatars udenrigsminister, H.E. Sheikh Mohammed bin Abdulrahman bin Jassim Al-Thani, den 5. juli 2017

de tre arabiske Golfstater – Saudi-Arabien, Bahrain og UAE – har scoret det første selvmål med deres blokade af Qatar: I blokadens første uger oplevede qatarerne tomme hylder i supermarkederne, der plejede at få op mod 40 pct. af deres fødevarer via Saudi-Arabien, men hurtigt blev alternative leveringsruter fra Tyrkiet og Iran etableret, og Qatar har rigeligt råd til at betale de ekstra transportudgifter.

Qatars statslige luftfartsselskab Qatar Airways har set en betydelig nedgang i flyvningerne, hvor der inden krisen alene til de øvrige arabiske Golfstater dagligt var 70 afgang; til gengæld er det Qatar

Airways, der står for en stor del af de alternative transportruter, og selskabet kunne i september konstatere en stigning på 160 pct. i sin cargo-virksomhed.

Derimod har UAE og især Saudi-Arabien mistet et lukrativt marked i Qatar, hvilket i det lange løb utvivlsomt vil gøre ondt på den i forvejen kriseramte saudiske økonomi, ligesom UAE kan komme i bekneb, hvad angår forsyning af gas, som i stor stil bliver leveret fra lille, genstridige Qatar. Dertil kommer, at Qatar før embargoen har investeret kæmpebeløb i fast ejendom i Dubai.

Ved krisens indledning blev der udtrykt

bekymring for, om den ville have negativ indflydelse på planlægningen af VM i fodbold i 2022, men Qatar oplyste i slutningen af august, at forberedelserne – herunder opførelse af stadions, metro og togbaner – forløber uanfægtet af krisen, fordi Qatar hurtigt etablerede nye forsyningsruter.

Selvom informationerne stammer fra Qatar og medier som al-Jazeera, der har hovedkvarter i hovedstaden Doha og finansielt er støttet af Qatars emir og derfor skal tages med det forbehold, at Qatar naturligvis gerne vil fremstille det, som om landet er helt uanfægtet af blokaden, ser det faktisk ud, at til den kun har haft begrænset indflydelse på forsyningen af dagligvarer, økonomi og den generelle situation i Qatar.

Naturligvis er Qatar som alle andre olie- og gaseksporterende lande også økonomisk blevet ramt af de faldende energipriser på verdensmarkedet, men landets reserver per capita er betydeligt større end fx Saudi-Arabiens. Mens Saudi-Arabien således kæmper med at skaffe nye indtægter i takt med, at deres reserver skrumper ind, kan lille Qatar notere sig 340 milliarder dollar i reserver i Qatars Central Bank.

Det virkede ellers ganske dramatisk, da Saudi-Arabien, Bahrain, UAE, Egypten og den yemenitiske eksilregering i juni afbrød de diplomatiske forbindelser til Qatar, udviste qatarer fra deres lande – ja, selv omkring 15.000 qatarske kameler blev sendt hjem fra Saudi-Arabien – indstillede al samhandel og forbød brug af deres luftrum, territorialfarvande og landjord til transport af varer og personer til og fra Qatar.

Den internationale fodboldverden ytrede som nævnt bekymring for afviklingen af VM slutrunden i 2022 – nogle så måske ligefrem en mulighed for at få flyttet

slutrunden væk fra Qatar, hvis ørkenklima og lille befolkning for mange har gjort placeringen af så stor en begivenhed dér surrealistisk og grotesk. Deres kritik blev forstærket af afviklingen af VM i landevejscykling i Qatar i 2016, hvor flere cykelryttere simpelthen kollapsede under varmen, mens feltet svedte derudaf uden den sædvanlige opbakning fra tilskuere, som simpelthen blev væk. Selvom Qatar opfører 8 – 9 luksusstadions, der er forsynet med aircondition, er slutrunden på grund af varmen flyttet til vinterhalvåret; hertil kommer, at de eksorbitant dyre stadions bygges af gæstarbejdere under forhold, som menneskerettighedsorganisationer har betegnet som slavelignende.

Naturligvis er Qatar som alle andre olie- og gaseksporterende lande også økonomisk blevet ramt af de faldende energipriser på verdensmarkedet, men landets reserver per capita er betydeligt større end fx Saudi-Arabiens.

Derfor er der mange i fodboldverdenen, der gerne så, at slutrunden kunne flyttes til fx Europa. Saudi-Arabien og de øvrige arabiske stater i blokaden havde formentlig håbet på, at den ville fremtvinge så store forstyrrelser i planlægningen af slutrunden, at Qatar og Det Internationale Fodboldforbund ville blive tvunget til at flytte den et andet sted hen, hvilket ville være et prestigetab for Qatar af de helt store. Indtil videre ser det dog ikke ud til at gå sådan, og i slutningen af august tydede det faktisk på, at Qatar trods øgede økonomiske udgifter og store tab var bedre rustet til en langvarig krise end Saudi-Arabien. Med mindre Saudi-Arabien og de fire andre stater eskalere krisen.

Krisens kerne

Krisens kerne er imidlertid hverken fodbold eller økonomi, men politik. Det handler om, hvem der skal bestemme Den Arabiske Halvøes rolle i Mellemøsten og internationale forhold. Saudi-Arabien med stærk støtte fra UAE vil her svinge taktstokken og har i årevis været udfordret af og stærkt irriteret over, at Qatar er gået sine egne veje og med en vis succes har ført sin egen internationale politik både i forholdet til Iran, Det Muslimske Broderskab, FN og USA og ikke mindst i de regionale konflikter i Mellemøsten, i Libyen, Egypten, Syrien og Yemen samt i forholdet til Israel, som Qatar har handelsrelationer til. Dertil kommer Qatars støtte til Hamas og ikke mindst til det arabiske Mellemøstens vigtigste nyhedsmedie al-Jazeera.

Krisens kerne er imidlertid hverken fodbold eller økonomi, men politik. Det handler om, hvem der skal bestemme Den Arabiske Halvøes rolle i Mellemøsten og internationale forhold.

Det er måske misvisende at tale om en decideret rivalisering mellem mægtige Saudi-Arabien og lille Qatar, men ikke desto mindre har Qatar nærmest systematisk og ofte med succes fulgt andre linjer end Saudi-Arabien. Den helt store irritation og vrede over Qatars egenrådige politik kom med Qatars støtte til Det Arabiske Forår og Det Muslimske Broderskab i Egypten.

Mens den vestlige verden jubede i begejstring over reformkræfterne, herunder anerkendte, hvad de kaldte de moderate islamiske oppositionsbewægelser, reagerede Saudi-Arabien og UAE med lodret konfrontation mod reformkræfterne og tillod ingen opposition at få ordet hverken i Saudi-Arabien eller UAE.

Da oppositionen i Bahrain fik bred opbakning til sine demonstrationer i februar og marts 2011, tøvede Saudi-Arabien og UAE ikke med at sende militær til den bahrainiske kongefamilies undsætning. Lige siden har oppositionen i Bahrain været voldsomt undertrykt med militære midler og brutal nedkæmpelse af enhver form for kritik af kongefamilien. Beskeden fra Riyadh og Abu Dhabi har simpelthen været, at enhver indrømmelse til oppositionen i retning af en begyndende overgang til konstitutionelt demokrati, der kan åbne for demokratiske reformer, vil blive bremset med alle tilgængelige midler.

Her har Qatar spillet dobbeltspil, idet emirfamilien ikke har vist villighed til at afgive en tøddel af sin enevældige magt på hjemmefronten, men på udebanen omvendt har støttet islamiske oppositionsgrupper og reformkræfter i Mellemøsten, herunder i Egypten, De Palæstinensiske Områder og faktisk også i UAE. Derimod har Qatar holdt sig ude af Bahrain, fordi det ville være alt for sensitivt at støtte oppositionen dér, og faktisk var al-Jazeera bemærkelsesværdig fraværende under de store demonstrationer i foråret 2011, som vi kun var ganske få vestlige forskere og journalister, der fulgte på nærmeste hold på den nu fjernede 'Perleplads' (The Pearl Roundabout).

Qatars internationale politiske strategi har ganske enkelt været at gøre sig til en så vigtig og central spiller som mulig både diplomatisk som mægler og som økonomisk sponsor og dermed stille sig rådighed for det internationale samfund som en vigtig aktør, og den strategi er til UAE's og Saudi-Arabien's fortrydelse lykkedes al for godt.

Emirens strategi har således været at sikre Qatars modernisering ved systema-

tisk at lægge afstand til Saudi-Arabien og UAE og føre en alternativ international politik. Et paradeeksempel på denne politik er placeringen af US Central Command (CENTCOM), hovedkvarteret for de amerikanske militære operationer i Mellemøsten, og flybasen al-Udeid, som USA brugte i krigen mod Irak og i dag i krigen mod Islamisk Stat. Placeringen blev besluttet i 2002 under optakten til Irakkrisen, efter at Saudi-Arabien havde meddelt USA, at den store og netop færdigbyggede Sultan base uden for Riyadh ikke måtte bruges i angrebene mod Irak. Herefter tilbød Qatar sig selv som vært for både flybase og CENTCOM og gjorde sig dermed til en vigtig strategisk partner for USA.

Blokaden mod Qatar har det primære sigte at fratage Qatar sin aktivistiske rolle i såvel regional som international politik eller sagt med andre ord: banke Qatar tilbage i den saudiarabiske fold.

Qatar og Saudi-Arabien

Frem til 1995 havde Saudi-Arabien faktisk særdeles god kontrol med Qatar, der på det tidspunkt set fra Riyadh var en konservativ wahhabistisk mønsterstat, som i den gamle emirs øjne nød godt af Saudi-Arabiens omsorg.

Men hans søn ville det anderledes og gennemførte en paladsrevolution og tog magten: Qatar skulle moderniseres, og det skulle ske ved på den ene side at udvikle en teknik, der kunne gøre det muligt at udskibe flydende gas fra verdens tredje største gasfelt, og det lykkedes, hvilket betød, at milliarderne begyndte at strømme ind; på den anden side skulle samfundet moderniseres gennem omfattende reformer af især uddannelsessystemet, hvilket også er sket trods modstand fra den stærkt konservative qatarske befolkning,

der ikke havde megen lyst til at sende deres børn, navnlig piger, i moderne skoler, som underviste i andet end koranen, herunder engelsk sprog og naturvidenskab.

Til at forestå denne reformering af samfundet og uddannelsessystemet etablerede emiren og hans hustru Qatar Foundation, som såvel nationalt som internationalt har sat sit præg på udviklingen af Qatar som en moderne, rig og trods sin ringe størrelse bemærkelsesværdig indflydelsesrig stat.

Den unge og veluddannede emir var fra starten bevidst om, at denne udvikling ville møde modstand hos nabolandene og ikke mindst Saudi-Arabien, der reagerede prompte med allerede i 1995 at orkestrere et modkup og med støtte fra UAE gentage et kupforsøg året efter. Begge kup mislykkedes, og emiren reagerede bl.a. ved at fratage op mod 5.000 qatarer med saudiarabiske sympatier deres statsborgerskab og sende dem ud af landet. Religiøst orienterede Qatar sig under hans ledelse i stigende grad mod Det Muslimske Broderskab og væk fra den saudiske wahhabisme, der ellers havde et godt tag i den qatarske befolkning efter mange års saudiarabisk dominans.

Dette var selvsagt ikke nok til at slippe ud af Saudi-Arabiens greb, og allerede i 1996 blev al-Jazeera etableret i Doha med støtte fra emiren. Den nye satellitkanal skulle være en arabisk pendant til BBC World og udvikle sig hurtigt til et særdeles veldrevet og professionelt journalistisk medie, der opnåede stor popularitet i det arabiske mellemøsten. Som den amerikanske mellemøstforsker David Lynch har dokumenteret i sin bog om al-Jazeera, blev kanalen en hovedfaktor i opbygningen af det, man kan kalde en arabisk offentlighed, ved at være et mediealternativ til de stærkt censurerede statsmedier, som ingen gad se på.

Med al-Jazeera fik araberne i hele Mellemøsten mulighed for at se professionelt producerede dokumentarer og reportager, debatprogrammer og naturligvis underholdning. Den arabiske offentlighed blev yderligere udviklet, da de sociale medier holdt deres indtog i regionen, og folk strømmede til de lokale supermarkeder, der var fremsynede nok til at etablere internetcafeer.

Al-Jazeera og de sociale medier revolutionerede den arabiske offentlighed og de arabiske medier og formidlede til stor ærgrelse for diktatorerne og de konservative enevældige konge- og emirfamilier kritiske reportager af den mellemøstlige elendighed. Og centrum i denne medierevolution var Doha i Qatar.

Men en medierevolution var heller ikke nok til at holde Saudi-Arabien fra døren, så emiren involverede Qatar i allehånde internationale forhold som mægler i konflikter, støtte til oppositionsgrupper og altid til dem, Saudi-Arabien ikke kunne lide, hvilket skete i både Syrien, Yemen, Libyen og Egypten. Det hele naturligvis hjulpet godt på vej af de mange gasdollar, som i rigelige mængder tilflød de steder, hvor Qatar ville have indflydelse eller gøre sig vigtig.

Gang på gang forsøgte Saudi-Arabien at tvinge Qatar til en mere loyal politik. Det skete dels direkte gennem åbne konflikter, herunder om grænsen mellem de to stater, eller gennem GCC.

Sikkerhedspolitik i Golfen

I 1820 havde briterne indgået aftaler med emirfamilierne på Golfkysten og garanteret deres sikkerhed mod at have adgang til havne og baser i de små stater, som briterne kunne bruge som mellemstationer på vejen til og fra Indien – Golfen lå omtrent midtvejs mellem det britiske hovedkvar-

ter i Cairo og Indien, hvoraf betegnelsen 'Mellemøsten' opstod.

Det hensygnende britiske imperium trak sig ud af Golfen i 1971 og efterlod de arabiske Golfstater ubeskyttede. I stedet rykkede USA ind og opbyggede en ny sikkerhedsarkitektur, der skulle sikre olieinteresserne og sørge for at holde Sovjetunionen borte fra Den Persiske Golf, hvilket var blevet kompliceret både af den iranske revolution i 1979 og af Sovjetunionens invasion af Afghanistan i juledagene samme år. Det sidste tolkede USA som en sovjetisk vej til Golfen, der kun ligger godt 400 km fra Afghanistan. Amerikanerne indledte derfor et tæt sikkerhedspolitisk samarbejde med de arabiske Golfstater, som i 1981 blev enige om at oprette GCC, der på sigt både skulle være et forsvarssamarbejde og en økonomisk union.

GCC har lige siden været præget af interne konflikter og uenigheder. Selvom der er oprettet en fælles forsvarsenhed, Peninsula Shield (der blev brugt som dække for Saudi-Arabien og UAE's invasion i Bahrain i 2011), er den mest en papirtiger. De enkelte stater har sikkerhedspolitisk været alt for nervøse til at overdrage forsvaret af deres suverænitet til et fælles hær, som de frygtede kunne bruges til at tvinge dem ind under saudisk hegemoni.

Uenighederne har tillige drejet sig om forholdet til Iran, hvor Qatar prioriterer gode forbindelser begrundet i, at Iran og Qatar deler et stort gasfelt. Internt i UAE har der også været uenighed, fordi Dubai økonomisk og demografisk har tætte forbindelser til Iran, mens Abu Dhabis linje er tættere på den saudiske konfrontationspolitik mod Iran. Både Oman og Kuwait ønsker af økonomiske grunde forbindelser til Iran, mens Bahrain, der har et shiamuslimsk befolkningsflertal, men er re-

geret af en sunnimuslimsk kongefamilie, alene ser Iran som en trussel.

Beslutningsprocesserne i GCC er helt uigennemskuelige, hvilket skyldes de autoritære politiske regimer, der enevældigt ledes af inderkredsene omkring de seks landes regenter. Selvom GCC har store årlige møder med generalforsamling og hele molevitten, er det i realiteten repræsentanter for de seks ledende regerende

Jublen i Saudi-Arabien var stor, da man blev enige om en erklæring vedrørende Iran-politikken og bekæmpelse af terrorisme (in casu det Muslimske Broderskab), som fik udelt opbakning fra Trump, der markerede sin enighed med de saudiarabiske ledere i en traditionel sabeldans.

familier, der træffer de afgørende beslutninger, når de besøger hinanden i deres respektive hovedstæder.

Under den store Bahrain-krise i 2011 blev splittelsen internt i GCC udstillet i fuldt flor, da Saudi-Arabien erklærede, at dersom kongefamilien i Bahrain vil le imødekomme oppositionens krav om overgang til konstitutionelt monarki og demokrati, ville Bahrain blive indlemmet som provins i det saudiarabiske kongerige.

Ikke desto mindre forsøger Saudi-Arabien og UAE gang på gang at bruge GCC som løftestang til at banke en fælles politik efter deres prioriteringer på plads. Således under GCC's topmøde i maj 2017 hvor USA's præsident Donald Trump deltog som officiel gæst. Jublen i Saudi-Arabien var stor, da man blev enige om en erklæring vedrørende Iran-politikken og bekæmpelse af terrorisme (in casu det Muslimske Broderskab), som fik udelt op-

bakning fra Trump, der markerede sin enighed med de saudiarabiske ledere i en traditionel sabeldans.

Fejlslagne mæglinger

Qatar havde imidlertid ingenlunde tænkt sig at rette ind og fortsatte ufortrødent sine forbindelser til Iran, undlod at udlevere personer, som UAE anså for at være terrorister og ønskede udleveret til straf, og al-Jazeera fortsatte sin kritiske dækning af forholdene på Den Arabiske Halvø.

Dertil kom en spektakulær historie om, at højtstående medlemmer i Qatars kongefamilie var blevet taget som gidsler af en shiamuslimsk militi i Irak under en jagt-tur, og at Qatar både havde forhandlet med militsen uden om regeringen i Irak og betalt et monstrøst pengebeløb til Iran for at få gidslerne hjem.

Dette blev et af flere påskud for at indlede blokaden mod Qatar, som Saudi-Arabien selvsikkert mente havde opbakning fra USA efter det succesfulde GCC topmøde med Trumps sabeldans. Og Trump bekræftede straks ved begejstret at erklære, at blokaden mod Qatar nærmest var hans ide, men kom på lidt andre tanker, da hans udenrigsminister og forsvarsminister mindede ham om, at Qatar med al-Udeid basen og CENTCOM strategisk er særdeles vigtige i USA's krig mod Islamisk stat.

Herefter overlod Trump det til udenrigsminister Rex Tillerson at mægle i konflikten, hvilket der indtil videre stort set intet er kommet ud af bortset fra en samarbejdsaftale mellem USA og Qatar om terrorismebekæmpelse, som kun fik hånende ord med på vejen i Saudi-Arabien.

Umiddelbart efter krisens udbrud tilbød Kuwait emir at fungere som mægler. Både Kuwait og Oman har store interesser

i, at konflikten bliver løst mindeligt, efter- som begge stater i lighed med Qatar plejer interesser med Iran og frygter at blive klemte, hvis krisen eskaleres.

Ved blokadens start var Qatar blevet præsenteret for 13 krav, som de fem arabiske lande stillede for at genoptage relationerne til Qatar og ophæve sanktionerne. Ud over Iran, som Qatar skulle stoppe sine forbindelser til, handlede det om terrorismebekæmpelse – læs Det Muslimske Broderskab og Hamas, som Qatar skulle ophøre at have forbindelser til. Dette inddebar naturligvis økonomisk støtte tillige med udvisning af en række personer, som Qatar havde givet ophold til, og som de fem lande anså som terrorister. Dertil skulle al-Jazeera og andre Qatar-støttede medieplatforme lukkes, og endelig skulle den militærbase, som Tyrkiet havde taget i anvendelse i Qatar året inden, nedlægges og de tyrkiske soldater sendes hjem til præsident Erdogan.

Qatar afviste alle beskyldninger og nægtede at indfri kravene. Efter nogle uger med såvel den kuwaitiske emirs som Tiltersons mægling blev de 13 krav skrevet om til seks principper. Nærlæser man dem, er det dog stort set de samme krav nu blot formuleret i mere indpakke- de diplomatiske vendinger.

De er derfor fremdeles helt uacceptable for Qatar, ligesom de også ville være et brud på international lov om indblanding i andre suveræne staters indre anliggender og allianceforhold. Det sidste har Tyrkiets præsident Erdogan ikke tøvet med at gøre opmærksom på og med sædvanlig patos reageret ved at sende endnu flere tyrkiske soldater til basen i Qatar.

Tyrkiet har nære relationer til Qatar: begge stater har gode relationer til Det Muslimske Broderskab, og Tyrkiet kan i høj grad bruge Qatar i sin nationalistiske

Syrien-politik, der siden Tyrkiets tilnærmelse til Rusland og Iran helt og holdent drejer sig om kampen mod kurderne, som Erdogan under ingen omstændigheder vil have får nogen selvstændighed i Syrien. Den tyrkiske militære tilstedeværelse komplicerer det selsagt for Saudi-Arabien og UAE, der ikke uden at skabe en stor international krise kan sende deres militær ind i Qatar, således som de gjorde i Bahrain i 2011.

Krisen kan blive langvarig

Dermed er krisen fastlåst: Qatar vil ikke indfri kravene og klarer sig under blokaden med støtte fra Tyrkiet og Iran uden at være alt for anfægtet af den. Naturligvis giver blokaden Qatar en række problemer både økonomisk, i international politik og i Qatars politik i Mellemøsten. Men formentlig ikke mere end at qatarerne vil fastholde deres afvisning af kravene.

Omvendt er der hidtil intet, der tyder på, at de fem arabiske blokadestater med Saudi-Arabien og UAE i spidsen vil opgive at banke Qatar på plads. De henviser til konflikten i 2014, hvor de begge sammen med Bahrain havde trukket deres diplomater hjem fra Qatar i godt otte måneder, og hvor de diplomatiske forbindelser først blev genoptaget, efter at Qatar havde underskrevet en aftale om at begrænse al-Jazeeras aktiviteter i Saudi-Arabien og andre steder samt slå ned på Det Muslimske Broderskab.

UAE og Saudi-Arabien begrundes bl.a. den nye blokade med, at Qatar aldrig har levet op til aftalerne fra 2014, og derfor stiller de i 2017 hårdere krav, der ud over de nævnte også indebærer decideret rapporteringspligt til Saudi-Arabien som vil kontrollere at Qatar efterlever kravene.

Det er således meget vanskeligt at se en løsning på konflikten. Saudi-Arabien og

de fire andre lande kan forsøge at eskalere konflikten ved fx at inddrage Kuwait og især Oman, som efter blokaden stiller havnefaciliteter til rådighed for Qatar. Det vil imidlertid være højt spil og risikere at føre til en opløsning af GCC, hvilket vil forværre den sikkerhedspolitiske situation i Golfen betydeligt. For selvom GCC langt hen ad vejen er en papirtiger, er den dog et forum for gensidige kontakter og aftaler mellem de seks Golfstater, og forsvinder dette forum, vil dørene være åbne til, at andre internationale spillere som Tyrkiet, Iran, Rusland og Kina kan få fri adgang til at lave bilaterale sikkerhedspolitiske aftaler med de golfarabiske stater. Med andre ord vil konflikterne i det olie- og gasrige Golfområde blive yderligere kompliceret og meget mere uforudsigelige med de risici, det medfører.

Da den saudiske ambassade i Teheran

blev angrebet, efter at saudierne i januar 2016 have halshugget mere end 50 shi-amuslimer, nedjusterede Qatar sine diplomatiske forbindelser med Iran. Efter embargoen har Qatar reageret ved bl.a. at genoptage og opgradere diplomatiske forbindelser til Iran. Som det ser ud nu er det atter Iran, der vinder ved Saudi-Arabiens politik, idet Iran helt imod Saudi-Arabiens og UAE's ønsker faktisk øger sin indflydelse i det arabiske Mellemøsten.

Det mest sandsynlige udkomme af embargoen mod Qatar synes at være en skilsmisse mellem Qatar og GCC, og dermed er situationen i Golfen blevet yderligere kompliceret, og Saudi-Arabien har endnu engang skudt sig selv i foden og gjort sin rolle i den regionale politik mere besværlig.

○ ○ ○

En udenrigspolitisk strategi der nødlandede

Af Martin Marcussen

Så fik vi en udenrigs- og sikkerhedspolitisk strategi. Det var én af anbefalingerne i den såkaldte granskerrapport, som ambassadør Peter Taksø-Jensen offentliggjorde tilbage i maj 2016. Det var såmænd en god idé, men den blev desværre dårligt udført. Problemet er, at regeringen glemte at læse resten af granskerrapporten.

I dag har enhver organisation med respekt for sig selv en strategi. Det gælder fodboldklubben, den private virksomhed, kommunerne og enhver anden offentlig organisation. Nogle organisationer har sågar mange strategier, som gerne skulle passe sammen på én eller anden måde. Det gælder eksempelvis universiteterne, og det gælder også udenrigstjenesten.

Strategierne har typisk flere formål. De skal for det første markere, at organisationen har en ledelse, der har styr på sagerne. En ledelse der ikke har en strategi, kan ikke kalde sig en ledelse. Det første, en ny leder ofte gør, er at igangsætte en strategiproces. Det markerer, at vi har med en beslutsom leder at gøre.

Strategier skal for det andet fortælle

medarbejderne, hvilke funktioner organisationen har, og hvor den bevæger sig hen. Medarbejderne skulle gerne have en klar fornemmelse af, i hvilken retning organisationen bevæger sig, og hvilken rolle de selv hver især spiller på rejsen mod målet. En organisation står nemlig ikke stille. Den skal per definition bevæge sig ét eller andet sted hen. Nutidens organisationsopfattelse synes at antage, at kun døde organisationer står stille. Hvis organisationen gør, hvad den skal, er det imidlertid heller ikke godt nok. Så begynder lederen at tale om, at organisationen nødvendigvis skal bevæge sig fra det gode til det bedre.

Endelig for det tredje har strategier en vigtig signalfunktion. Omverdenen skal også vide, at den pågældende organisation er vigtig. Den relevante interessant i omverdenen kan i realiteten være lederens chef, der skal overbevises om, at lederen er en god leder for en god organisation. Omverdenen kan også bestå af andre organisationer. Hvis organisationerne kæmper om de samme ressourcer, indgår strategien som en vigtigt signalkværktøj, der er med til at legitimere, at den ene organisa-

---

Martin Marcussen er professor ved Institut for Statskundskab, Københavns Universitet. Han har bl.a. skrevet *Diplomati. Et portræt af den moderne udenrigstjeneste* (Hans Reitzels Forlag, 2016) og *Diplomati fra bar bund. Hverdagens diplomati på de danske ambassader* (DJØFs Forlag, 2017).

FOTO: Regeringens Udenrigs- og Sikkerhedspolitiske Strategi

tion frem for den anden skal have del i de fælles ressourcer.

De mange strategier

På trods af disse mange funktioner er der ikke nogen i udenrigstjenesten, der har efterspurgt en udenrigs- og sikkerhedspolitisk strategi. Man har over årene allerede udviklet en stor mængde strategier. Danmark har eksempelvis en udviklingspolitisk strategi. I de senere år er der kommet en ny til, hver gang der er tiltrådt en ny udviklingsminister. Her kan man tale om strategi-overload.

Man har også en strategi for økonomisk diplomati, ligesom man har strategier for en lang række forskellige lande – lige fra Afghanistan og Tyskland til Sydsudan og Bangladesh. Hertil kommer et utal af sektorspecifikke strategier for kultur, ligestilling, FN's fødevareprogram o.s.v. Der er et utal af strategier at vælge mellem.

Også i den daglige styring tænker man

strategisk i udenrigstjenesten. Alt er kvantificeret og kategoriseret og sat i kasser og rammer. Det har Moderniseringsstyrelsen sørget for. Med udgangspunkt i vejledningen 'Strategisk styring med resultater i fokus' har alle i udenrigstjenesten fået operationelle pejlemærker for deres daglige virke. Det hele afrapporteres i den standardiserede årsrapport, hvor man kan se, om udenrigstjenesten har indfriet sine målsætninger.

Alligevel skal vi have en ny udenrigs- og sikkerhedspolitisk strategi. Tanken er nemlig den, at alle strategierne skal pakkes ind i en 'rammestrategi'. En strategi der er lidt hævet over alle de andre strategier. En slags meta-strategi, som alle andre strategiske tanker og praksisser harmonisk tilpasser sig, og som skal omfatte alle de udenrigs- og sikkerhedspolitiske aktører og institutioner. Strategien over alle strategier.

I tidligere tider spillede regeringsgrundlaget ofte rollen som det overordnede pejlemærke i Danmarks udenrigs- og sik-

Med udgangspunkt i vejledningen 'Strategisk styring med resultater i fokus' har alle i udenrigstjenesten fået operationelle pejlemærker for deres daglige virke.

kerhedspolitik. Det gør det formentlig stadigvæk, men nu er der stukket et ekstra strategisk lag ind mellem regeringsgrundlaget og alle de andre hundredvis af strategier, som det udenrigs- og sikkerhedspolitiske område er præget af.

Hvad står der i en strategi?

Vi kender efterhånden opskriften på en standardstrategi. De ligner stort set hinanden alle sammen. For det første fremlægges der en analyse af den situation, som organisationen befinder sig i. Der skal med andre

ord laves en udenrigs- og sikkerhedspolitisk 'swot-analyse'. Det vil sige en vurdering af, hvilke særlige styrker og svagheder den danske udenrigstjeneste har (Strengths and Weaknesses), og hvilke muligheder og begrænsninger et lille land aktuelt har for at gøre sig gældende på den internationale scene (Opportunities and Threats).

På dette punkt vil det være rimeligt at slå fast, at Danmark har den mindste udenrigstjeneste i Norden, og at den aktuelt står over for større internationale udfordringer, end vi har set længe. Det gælder mod øst (Vladimir Putin), mod vest (Donald Trump), mod nord (Arktis og klimaet), mod syd (flygtninge og immigration), og det gælder ikke mindst hele det institutionelle setup i Bruxelles (Brexit). Der er rigeligt at se til, og også langt mere end den nuværende udenrigspolitiske kapacitet kan rumme.

Ansvarlige politikere må være modige nok til at identificere de områder, hvor den danske indsats reduceres, hvis der med den samme kapacitet foreslås, at indsatsen intensiveres på en række områder.

I granskerrapporten var ambassadør Peter Taksøe-Jensen meget eksplicit omkring alle de elementer, der indgår i en sådan swot-analyse. Det er den fremlagte udenrigs- og sikkerhedspolitiske strategi imidlertid ikke. Hele det spørgsmål, der har med 'weaknesses' at gøre, er fuldstændigt udeladt. Vi hører med andre ord ikke noget om, hvorvidt vores udenrigspolitiske kapacitet er gearret til at varetage danske udenrigs- og sikkerhedspolitiske interesser i den nuværende meget tumultariske udenrigspolitiske situation. Hvor Taksøe-Jensen advarer mod de kon-

sekvenser som de seneste 15 års løbende nedskæringer i udenrigstjenestens driftsbudget har haft for Danmarks reelle muligheder for at føre udenrigspolitik, så forbigås dette tema fuldstændig i den nye udenrigs- og sikkerhedspolitiske strategi.

For det andet vil vi af en strategi forvente, at der faktisk foretages en prioritering. Hvilke opgaver er langt de væsentligste at beskæftige sig med og ikke mindst: hvilke opgaver skal så nedprioriteres? Det giver sig selv, at hvis der ikke foretages en markant udvidelse af den udenrigspolitiske kapacitet, så er der nogle områder der skal nedprioriteres. Det er præcist dét en strategi også gør: den sender et klart signal om, hvad vi ikke mere skal beskæftige os med.

Det var også lige præcis dét Taksøe-Jensen efterspurgte i sin granskerrapport: et prioriteringsinstrument. Ansvarlige politikere må være modige nok til at identificere de områder, hvor den danske indsats reduceres, hvis der med den samme kapacitet foreslås, at indsatsen intensiveres på en række områder. Politikerne må også stå på mål i offentligheden for deres prioriteringer.

Det sker imidlertid ikke i den fremlagte strategi. Godt nok identificeres en række områder, hvor indsatsen skal opprioriteres (Migration og terrorisme, sikkerhed i nærområdet, Brexit og EU's fremtid, økonomisk og teknologisk diplomati samt Arktis), men der er ingen angivelse af hvilke områder, der så skal nedprioriteres. Der er således ikke tale om et prioriteringsværktøj. Ved pressemødet hvor strategien lanceres, spørger en journalist netop ind til dette punkt i strategien, hvortil udenrigsministeren svarer, at "de mere praktiske ting", det vil sige identifikation af de områder, hvor indsatsen skal reduceres, vil han tage sig af på et se-

neret tidspunkt: "Selvfølgelig er det sådan, at når man laver en strategiplan som den her, så kan der også ligge nogle fravalg i det, altså noget, som vi så ikke bruger så meget energi på som hidtil. Men i første omgang fokuserer jeg ind på det, som er topprioriteterne, og så kommer de mere praktiske ting om, hvordan vi gør det, senere" (*JyllandsPosten*, 14. juni 2017).

For det tredje vil en strategi altid indeholde en sektion om, hvilke instrumenter der kan tages i anvendelse for at nå de beskrevne målsætninger. Typisk vil et land som Danmark satse meget på det internationale samarbejde i organisationer som FN, NATO og EU. Men hvordan vil Danmark arbejde i disse organisationer? Vi har eksempelvis brystet os af, at vi hører til nogle af de smarteste og mest effektive småstater i EU-samarbejdet. Men er der realiteter bag denne selvopfattelse? Betyder det forhold, at vi har reduceret Europakontoret på Asiatisk Plads til en skygge af sig selv; at vi har en af de absolut mindste repræsentationer i Bruxelles målt på antallet af udsendte medarbejdere; og at vi desuden har reduceret antallet af medarbejdere på ambassaderne i Europa – og nedlagt flere af disse – noget for Danmarks performance på den europæiske scene? Det er det store spørgsmål. Det mindste man kan forvente af en strategi er, at man realistisk afmåler indsatsen i forhold til de mål man ønsker at realisere. De medarbejdere, der nu foreslås overført til det europæiske sagområde, er alt for lidt og alt for sent. En dråbe i havet.

Det var Taksø-Jensen, der med sine anbefalinger igangsatte strategiprocesen, der har holdt medarbejdere i både Udenrigs-, Forsvars- og Statsministeriet beskæftiget i mange måneder. Det paradoksale er imidlertid, at resultatet slet ikke kommer i nærheden af et ligne det strate-

giske prioriteringsinstrument, som granskeren efterlyste. Der er i bedste fald tale om en ukontroversiel udenrigspolitisk ønskeliste.

En holdbar strategis kendetegn

En ting er dog at formulere en strategi. En helt anden ting er at formulere en strategi, der faktisk betyder noget for nogen. En holdbar og effektiv strategi har også en række kendetegn:

For det første skal den give mening. Man skal umiddelbart kunne forstå, hvorfor strategiens prioriteringer ser ud, som de gør. Det gælder for de områder, man har tænkt sig at opprioritere, såvel som de ting man har tænkt sig at nedprioritere. Man skal ydermere kunne forstå, hvordan de foreslåede udenrigspolitiske instrumenter kan bidrage til at realisere de danske udenrigspolitiske målsætninger. Eksempelvis giver det ikke nogen mening at foreslå, at Danmark skal være meget mere til stede i verden, være meget mere aktiv og endda være toneangivende på en lang række punkter, hvis regeringen ikke også samtidig er parat til at investere i udenrigstjenesten.

På udenrigsministeren må man forstå, at det er man ikke. Adspurgt på det pressemøde, hvor den nye udenrigs- og sikkerhedspolitiske strategi blev lanceret, svarede udenrigsministeren at "Vi har de midler, som vi har til rådighed. Vi har en, synes jeg, meget velfungerende og meget effektiv udenrigstjeneste. Fordi man har et seksspand, er det ikke sikkert, at de løber hurtigere, fordi der kommer en syvende. Det handler om, hvorvidt de er veltrænede, kompetente og dygtige. Jeg er omgivet af fantastisk dygtige folk, som virkelig knokler for at levere varen" (*Jyllands-Posten*, 14. juni 2017).

Udtalelsen er ikke meningsskabende for

dem, der følger dansk udenrigspolitik til dagligt, og slet ikke for dem, der til dagligt har sit virke i udenrigstjenesten. Der vises ingen forståelse for eller viden om, at der gennem årene er opstået et misforhold mellem Danmarks erklærede udenrigspolitiske målsætninger på den ene side og de driftsinvesteringer, som skiftende danske regeringer har været parat til at lave for at realisere disse målsætninger på den anden.

En holdbar strategi er for det andet kendetegnet ved, at den har bred opbakning. Det nytter ikke noget, at nogen, der ikke har reel magt til at flytte ting og sager, begynder at udfolde store strategier. Det er et stort arbejde at skabe mening omkring den udenrigspolitiske linje, men det er en endnu større udfordring at skabe accept og opbakning.

Typisk vil man i strategiarbejdet inddrage en lang række forskellige aktører for at tilvejebringe ejerskab omkring strategien. Uden bredt ejerskab får strategien aldrig vinger at flyve med.

Også dette punkt er fremhævet i Taksø-Jensens granskerrapport. Her fremhæves, at dansk udenrigs- og sikkerhedspolitik i langt højere grad skal tage en bred vifte af aktører fra erhvervslivet, civilsamfundet, de øvrige ministerier, samt universiteter og tænketanke i ed – både i forberedelsesfasen og i implementeringen af udenrigspolitikken. Der tales om at udvide en 'Whole-of-government'-tankegang til en 'Whole-of-society'-tankegang.

Det sker i erkendelsen af, at den udenrigspolitiske beslutningsproces i realiteten er en interessebalancering og altså ikke længere i praksis regeringens prerogativ. Der er i stigende grad behov for at legitimerer udenrigspolitikken i det danske samfund og ikke mindst forklare og inddrage samfundet i udenrigspolitikken.

God ide – dårlig udførelse

Intet af dette er sket i den første fase af strategiprocesen. Strategien som den foreligger, er blevet til i det skjulte. Først er en række kontorer i udenrigstjenesten blevet bedt om at levere input til delelementer, der så er blevet sammenskrevet på højere niveau. Derefter er den sammenskrevne tekst blevet sendt til Statsministeriet, hvor den på et tidspunkt er endt på departementschefens bord. Her er der blevet slettet og føjet til, og dokumentet er sendt retur til Udenrigsministeriet med henblik på videre foranstaltning. Dokumentet er nu offentliggjort og har tiltrukket sig meget begrænset opmærksomhed i medierne. Det er endvidere blevet diskuteret bag lukkede døre i Det Udenrigspolitiske Nævn og skal udgøre grundlaget for en debat i Folketinget.

Kun en tåbe frygter ikke virkeligheden – og udenrigsanliggender kan være en grufuld foranderlig og truende virkelighed, der fordrer konstant improvisation.

I sammenligning med udarbejdelsen og præsentationen af Peter Taksø-Jensens granskerrapport kan man næsten ikke forestille sig en mere fremmedartet proces. Til granskeren var knyttet et lille sekretariat og en følgegruppe af forskelligartede interessenter.

I udarbejdelsen brugte granskeren endog meget tid på at lytte til erfaringer fra alle dele af det danske samfund, inklusive Grønland og Færøerne. Der blev endvidere hentet viden hjem fra udlandet. Løbene blev der givet interviews og tekstbidder til de danske medier, og lanceringen af rapporten holdt samtlige nyhedsmedier beskæftigede i ugerne forud såvel som ef-

ter, at indholdet var kendt. Sjældent er der blevet diskuteret så meget udenrigspolitik i Danmark.

Granskerrapporten bliver ikke glemt, men det er der en stor risiko for, at strategien gør. Med blik for såvel strategiprocesen som strategiens indhold kunne en lederskribent konkludere: "Efter alt at dømmе vil strategien snart befinde sig på samme arkivhylde som utallige andre rapporter med gode hensigter. Alle vil vende tilbage til det daglige arbejde, indtil det bliver den næste udenrigsministers tur til med store armbevægelser og indstuderede one-linere at markere sig" (*Jyllands-Posten*, 15.06.2017).

Endelig skal en holdbar strategi kunne tilpasses situationen. Kun en tåbe frygter ikke virkeligheden – og udenrigsanliggender kan være en grufuld foranderlig og truende virkelighed, der fordrer konstant improvisation. Vi kan jo ikke vide med sikkerhed, om Donald Trumps udenrigspolitik tvinger os til at lægge en grundlæggende transatlantisk søjle om. Vi kan ikke vide med sikkerhed, om Kina vitterlig er klimaets frelser, om EU kommer på fode igen, eller om miljøimmigranter tager retning mod Europa.

Meget kan ske, og meget kommer til at ske. Derfor skal en strategi kunne ændres. Det bliver der sandsynligvis også behov for med den nye strategi. I første omgang er tanken, at den skal gælde for et år. Om udenrigs- og statsministeren til den tid har tænkt sig at fremlægge endnu en ønskeliste med prioriteringer, kan vi ikke vide.

Det er faktisk slet ikke nemt at lave en strategi i det hele taget. Endnu vanskelige er det at lave en sikkerheds- og udenrigspolitisk strategi, der giver mening, er bredt accepteret og er tilpas fleksibel på en måde, der gør den relevant også i fremtiden. Men det vanskeligste er nok at samle det politiske mod det kræver at formulere de udenrigspolitiske prioriteter, og vel at mærke tage konsekvenserne af dem.

Alt dette ville regeringen vide, hvis den havde gjort sig den anstrengelse at læse hele granskerrapporten og ikke kun den del, der handler om behovet for en udenrigs- og sikkerhedspolitisk strategi.

En god idé, der desværre blev dårligt udført og ikke mindst dårligt lanceret.

○ ○ ○

Kunsten at tabe et valg

Af Mads Qvortrup

Alt tegnede til en historisk sejr for de britiske Konservative. I stedet blev det en lektion i, hvordan man ikke fører valgkamp, og et personligt nederlag for premierminister Theresa May.

“Nothing has changed – NOTHING has changed”. Theresa May lød nærmest gråd-kvalt, da hun gentog sit svar til BBC-journalist Laura Kuenssberg, som mange el-lers elsker at hade på grund af hendes angivelige tendens til ikke at stille hårde spørgsmål til konservative politikere. Men ikke denne dag.

Den skotske journalist havde spurgt, hvorfor regeringen havde foretaget en ko-ving i spørgsmålet om brugerbetaling for pensionister. Det afviste May – selvom hun få minutter tidligere havde indrøm-met det modsatte.

I dette øjeblik, i de få sekunder, den bri-tiske premierminister ytrede netop dis-se ord havde alt ‘ændret sig’. Den 22. maj var dagen, hvor de britiske Konservative mistede deres selvsikkerhed; dagen hvor historiens største forspring blev sat over styr; dagen hvor det viste sig, at Theresa Mays slogan om at være ‘strong and stable’ – stærk og stabil – nærmest var det mod-satte.

Som ulve, der lugter blod, kastede de særligt indkaldte journalister sig over pre-mierministeren. Borte var den ærbø-dighed, som tidligere havde kendetegnet valgkampen.

Michael Crick – fra den kommerciel-le tv-station ITV (den svarer nogenlunde til TV2) – på det nærmeste dolkede May med spørgsmålet: “Så premierminister, du er ikke så ‘stærk og stabil’. Du er mere ‘blød og blævrende’ (weak and wobbly). Er du ikke?” May svarede ikke. Og hen-des udenomssnak druknede i nedladen-de hånlatter fra den samlede elite af West-minster Lobby Correspondents.

En skæbnesvanger detalje

Som det så ofte er tilfældet, var det en de-talje der ændrede billedet. Få dage forin-den havde de Konservative fremsat deres valgprogram. Partiet var på det nærme-ste lysår foran Labour. I gennemsnit stod oppositionspartiet til omkring 24 pct. De Konservative stod til næsten det dobbel-te. Aldrig tidligere havde et oppositions-parti stået ringere. May havde et større forspring end selv Margaret Thatcher, og mange konservative sammenlignede May med Storbritanniens første kvindelige re-geringsleder.

Mads Qvortrup er professor ved Coventry University. Hans bog *Government by Referendum* udkommer på Manchester University Press i janu-ar 2018.

FOTO: Avaaz via Wikimedia Commons

Aktivister fra bevægelsen Avaaz demonstrerer efter parlamentsvalget i UK i juni 2017.

Med et sådant flertal i udsigt kunne de Konservative gennemføre forslag, der ellers ville være politisk selvmorderiske. Det var i hvert fald opfattelsen i Mays inderkreds. Hendes to nærmeste rådgivere – stabschef Nick Timothy og hendes spindoktor Fiona Hill førte pennen. De foreslog, at man indførte brugerbetaling for plejehjemspladser. Hidtil havde ældre ikke selv skullet betale. Men, foreslog de Konservative, i fremtiden skulle de, der havde en bolig med en ejendomsvurdering på over 100.000 pund selv betale.

Men betalingen skulle først falde, når den ældre var død. Det opfattede May og hendes stabschef som progressivt og konservativt. Det viste, mente Nick Timothy, at Tory-partiet ikke ville acceptere, at de rige kom gratis på plejehjem, når de selv havde råd til at betale. Og så var det i øvrigt god konservativ politik at indføre brugerbetaling.

Theresa May og hendes inderkreds inddrog ikke de andre kabinet medlemmer i disse overvejelser. End ikke finansministeren. Dette var en valgkamp, der fokuserede på, at May var en populær politiker.

Det var en ædruelig disposition – dengang.

Det overraskende valg

Indtil midten af marts var der ikke mange, der regnede med, at der ville blive udskrevet valg. Brexit-forhandlingerne betød, at man ikke havde tid til at afholde valg, hvis tidsplanen skulle overholdes. Det irriterede mange Konservative, som så Labour-partiets indre kaos som en chance for, måske for altid, at udradere partiet. Labours leder, den 68-årige Jeremy Corbyn, blev af mange vælgere opfattet som en ynkelig hippie. Tabloidpressen hånedes den aldrende socialist for at være vegetar, bage fuldkornsbrød og bruge sin fritid i sit kolonihavehus.

Med et program, der mindede mere om Enhedslistens principprogram end Tony Blairs regeringspolitik tidligere i dette årtusinde, forsøgte Corbyn at appellere til yngre vælgere, lavtlønnede og pensionister. Han lovede blandt andet at afskaffe studieafgiften (det koster 9.000 pund per år at gå på universitetet) og at gennationalisere jernbanerne.

Corbyn havde overlevet en mistillidsafstemning blandt de menige medlemmer af Labour, men et flertal af parlamentsgruppen var imod ham. Mange ønskede mere – eller ofte mindre – stiltiende, at Labour tabte valget, så de kunne få en mere midtsøgende leder; en leder der havde en realistisk chance for at vinde et valg.

Mange lederskribenter og tidligere ministre opfordrede Theresa May til at udskrive valg. Premierministeren afviste det flere gange, men så ændrede hun holdning. Den 18. april – efter en ferie i Wales med sin mand – overraskede hun alle. Der skulle nu holdes valg den 8. juni.

Forfatningsretligt var det ikke muligt for May selv at udskrive valg. Ifølge den såkaldt Fixed-term Parliaments Act 2011 kan man – ligesom i Norge – ikke holde valg i utide. For at udskrive valg inden valgperiodens udløb kræves der et to-tredjedeles flertal i Underhuset.

Teknisk set kunne Labour have forhindret valget. Men Corbyn vidste, at mange parlamentsmedlemmer ønskede et valg. Hvis han afviste, var der en realistisk mulighed for, at mange af Labours parlamentsmedlemmer ville stemme med regeringspartiet og dermed ydmyge ham yderligere. Labour stemte for valget. Kun en håndfuld medlemmer af det skotske nationalparti SNP stemte imod.

Alle meningsmålinger tydede på en historisk sejr for May. Labours hårdprøvede spindoktorer forsøgte sig med sloganet

‘Let June be the end of May’. Meget elegant og opfindsomt, jovist, men også håbløst urealistisk.

Den legendariske kommentator og professor Vernon Bogdanor forudså, at Labour ville tabe flere mandater end i 1983. Dengang havde Margaret Thatcher massakreret Labour. I hine tider var Labour ledet af Michael Foot, en erklæret socialist i slutningen af tresserne, der ønskede at afskaffe atomvåben og nationalisere dele af industrien. At Foot havde en rådgiver, der hed Jeremy Corbyn, og at denne stadig havde de samme synspunkter som sin heddengangne chef, undlod de konservative medier ikke at gøre opmærksom på.

Valgkampen

Theresa May gjorde det fra starten klart, at hun ville føre en personlig valgkamp; at hun – bemærk entalsformen – søgte et mandat forud for Brexit-forhandlingerne. Hun ville bruge valgkampen på at tale med ‘almindelige vælgere’, fremfor at debattere med Jeremy Corbyn: “vi diskuterer hver uge i Underhuset”.

Det skulle vise sig at være en fejlkalkulation. Det blev snart klart, at May ikke mødtes med almindelige vælgere, men med særligt udvalgte partimedlemmer, der i busser blev kørt ud på fabrikker, når arbejderne var gået hjem. Det var i sig selv lettere pinligt.

Hvad der var ligeså problematisk for May var, at hun på disse ‘valg møder’ gentog testede *sound bites* og forskellige mantra om at ‘Brexit means Brexit’ – ‘I am strong and stable’. Spørgsmål om fremtiden blev besvaret med variationer over dette tema. Og ofte med en bisætning om at hun – Theresa May – havde været en succesfuld indenrigsminister i over seks år.

De trykte og de elektroniske medier rapporterede troskyldigt fra Mays møder.

Men, med skyldigt hensyn til kravet om balance og det gamle engelske princip om ‘fair play’ rapporterede de også fra Jeremy Corbyns mere improviserede valg møder.

Alle meningsmålinger tydede på en historisk sejr for May. Labours hårdprøvede spindoktorer forsøgte sig med sloganet ‘Let June be the end of May’. Meget elegant og opfindsomt, jovist, men også håbløst urealistisk.

Den aldrende socialist førte en valgkamp inspireret af Bernie Sanders i USA. Han talte dunder til de rige, de multinationale selskaber og de Konservative. Hans taler var ikke retorisk formfuldendte, men hans lidenskabelige stil og løfter om bedre forhold for studerende og lavtlønnede gjorde indtryk på disse vælgersegmenter, og hans fans tiljublede ham som en rockstjerne.

Corbyns popularitet spredte sig som en steppebrand på de sociale medier, hvor spontane grupper af studenter opfordrede unge til at skrive sig på valglisten. Mange er ikke valgberettigede, da de som studerende bor uden for deres forældres valgkreds, og da der ikke er automatisk vælgerregistrering i Storbritannien, betyder det, at yngre systematisk er underrepræsenterede.

Denne folkebevægelse blev mest af alt opfattet som et kuriosum i de traditionelle medier. Alle regnede med, at May ville vinde. Og vinde stort. Denne opfattelse blev bekræftet da de Konservative i begyndelsen af maj vandt en række lokalvalg. Labour tabte – og tabte markant. Overordnet set vandt de Konservative 38 pct. – Labour fik kun opbakning af sølle 27 pct. af vælgere.

At de Konservative vandt West Midlands – omkring Birmingham, hvor Labour traditionelt står stærkt – blev opfattet som et tegn på, at Theresa May appellere-

de til 'almindelige' arbejdervælgere. At det EU-skeptiske United Kingdom Independence Party (UKIP) tabte alle de pladser, de havde i by- og amtsråd, blev også opfattet som et godt tegn for Theresa May.

Valgprogrammerne

Da Labour en uge senere præsenterede deres valgprogram, var opfattelsen, at slaget var tabt på forhånd. Selvom Corbyn og hans skyggefinansminister John McDonald fremlagde detaljerede beregninger af, hvad deres valglofter ville koste, kritiserede de Konservative Labour for at gøre regning uden vært.

Men da Theresa May – og igen er en talsformens bevidst! – afviste at fremlægge konsekvensberegninger for, hvad det Konservative program ville koste, undgik det ikke mediernes opmærksomhed. Medierne undlod heller ikke at bemærke, at de Konservative – eller rettere Mays spindoktorer – ville indføre delvis brugerbetaling på plejehjemspladser.

Jeremy Corbyn kaldte det en 'demens-skat' (dementia tax). At ældre, der var demente og ikke kunne forblive i eget hjem, var tvunget til at betale, blev opfattet som uretfærdigt.

May var ikke umiddelbart opmærksom på faren. Igen undervurderede de Konservative Labour. Premierministeren sagde – som instrueret af hendes spindoktorer – at det var en ansvarlig politik, at de rige skulle betale til det fælles vel. Som nævnt skulle man kun betale, hvis man havde et hus eller opsparing på over 100.000 pund. Men da huspriserne i Storbritannien – især i London – er høje, betød det, at over 80 pct. af alle husejere nu skulle betale for en plejehjemsplads. At denne betaling først skulle falde, når den ældre var død, betød at forslaget reelt var en ny arveafgift og en ekstraudgift for dem, der ikke var rige.

Da selv nøje udvalgte vælgere, som Theresa May kom i kontakt med, kritiserede forslaget – og gjorde det for rullende kameraer – skabte det panik i Conservative Central Office. Kun tre dage efter, at programmet var fremsat, blæste May retræte. Om end hun fastholdt stædigt, at 'Nothing has changed'.

"Jeg har skrevet om og rapporteret alle valg siden 1945, men jeg har aldrig set noget lignende", sagde Sir David Butler, den legendariske 93-årige valgforsker og tv-kommentator, til BBC.

Fra dette øjeblik gik det ned ad bakke for May.

Terrorangrebet

Tilbage i 1950'erne blev daværende premierminister, den konservative Harold Macmillan, spurgt, hvad der var hans største udfordring. Den aristokratiske statsmand svarede: "Events, dear boy, events". Med andre ord: alle de store og små uforudsigelige tilfælde, der sker hele tiden.

Det var en stort 'event' der skete den 22. maj. Umiddelbart efter en koncert med popstjernen Ariana Grande eksploderede en bombe i Manchester Arena. Bomben dræbte 23.

Alle parter fordømte angrebet, og ingen politikere stillede op til et interview på BBC's Today Program morgenen efter. Der skulle ikke slås politisk mønt på angrebet.

Og alligevel fik ugeringen politiske konsekvenser. I et interview med en menig betjent, sagde politimanden, at det ikke ville være sket, hvis der ikke havde været drastiske nedskæringer i antallet af ansatte i politiet.

Det gik hurtigt op for mange, hvem der var ansvarlig for disse nedskæringer. Avisen *The Guardian* – der politisk er lettere til venstre for midten – søgte aktindsigt

fra Indenrigsministeriet. Tallene bekræftede, at antallet af gadebetjente var faldet med hele femten pct.

Theresa May havde baseret sine lederevner på sin 'succes' som indenrigsminister og ikke mindst på sin håndfaste kurs over for The Police Federation (de menige betjentes fagforening). Terrorangrebet i Manchester forstærkede yderligere indtrykket af Theresa May som alt andet end stålsat.

Denne overraskende åbning blev udnyttet af Jeremy Corbyn. Det var paradoksalt. Han havde stemt imod stramninger af terrorlovgivningen, havde tidligere ytret forståelse for IRA i Nordirland og havde været en af de fremmeste repræsentanter for fredsbevægelsen. Under normale omstændigheder ville et sådant politisk generalieblad være en gave for de Konservative: et parti, der ligesom i Danmark gerne fremstiller sig som 'lov og orden'-partiet.

At krigen i Irak og senere indsatsen i Syrien havde gjort Storbritannien til et mål for islamistisk terrorisme, blev af mange opfattet som en selvfølge

De konservative spindoktorer var da også begejstrede, da Corbyn kort efter terrorangrebet sagde, at den britiske regerings udenrigspolitik – især i Mellemøsten – var en af grundene til at britiske muslimer var blevet radikaliserede. Theresa May brugte denne anledning til et frontalangreb på Labour-lederen. Hun beskyldte Corbyn for at være blødsøden og farlig for Storbritanniens sikkerhed. Men da hun igen blev konfronteret med nedskæringerne, mens hun var minister, svarede hun vagt og gav igen indtryk af at være vaklende: alt andet end strong and stable.

Problemet for May – og de Konservative – var, at Corbyns synspunkt blev delt af mange, der ellers ikke stemte Labour. At krigen i Irak og senere indsatsen i Syrien havde gjort Storbritannien til et mål for islamistisk terrorisme, blev af mange opfattet som en selvfølge. Angrebet på Corbyn prellede af, og meningsmålinger tydede på, at Labour klarede sig bedre, end nogen havde forudset. Tre uger inden valget stod partiet til 32 pct. En fremgang på otte pct., men stadig elleve pct. bagud i forhold til de Konservative.

Det bekymrede ikke de Konservative. Det skulle det have gjort. Regeringspartiets private meningsmålinger viste, at partiet kunne hente stemmer i Skotland. Lokalvalgene tydede samtidigt på, at Mays parti kunne hente stemmer i traditionelle arbejderkvarterer. Mange Labour vælgere havde stemt på UKIP, men efter folkeafstemningen om Brexit håbede de Konservative, at de kunne lokke disse til at stemme på et mere socialt konservativt parti.

Men med Corbyns valglofter om højere mindsteløn og afskaffelse af studieafgiften og ved ikke at sige noget om Brexit var det svært for de Konservative at fremstille deres program som socialt ansvarligt. Den katastrofale håndtering af 'demensskatten' og Theresa Mays stadig stigende usikkerhed og manglende selvsikkerhed hjalp ikke partiet.

Corbyn og middelklassen

Samtidigt begyndte mange middelklassevælgere at se mere positivt på Corbyn. Begge partiledere var inviteret i studiet for at tale om dem selv på det journalistisk set letbenede program The One Show.

May mødte op med sin mand Philip (der er millionær og underdirektør i en investeringsbank). Gemalen virkede af-

slappet, men May virkede stiv, nervøs og kunne ikke snakke om almindeligheder. Corbyn tog ikke sin kone med. Klædt som en pensionsmoden geografilerer talte han om at bage brød, om sit koloni-havehus og om, at alle burde have ret til at dyrke grønsager. Manden som *The Sun* kaldte 'an extreme Marxist' – en yderliggående marxist – virkede som en almindelig mand fra middelklassen. Meningsmålingerne viste 35 pct. for Labour. Men med kun to uger inden valget, var der ikke mange der troede på Corbyns chancer.

To dage inden valget var der endnu et terroranslag. Denne gang i London. Otte mennesker blev dræbt. Tal fra Londons lokalstyre viste, at nedskæringerne i politistyrken i byen var højere end i andre dele af landet.

At disse tal var produceret af Londons borgmester, Labours Sadiq Khan – den eneste borgmester i en europæisk hovedstad, der er muslim – blev ikke bemærket. Kildekritik er ikke altid mediernes stærke side. Måske var det derfor, at May – igen – kom dårligt ud af angrebet.

Men trods dette førte de Konservative stadig komfortabelt. Men forspringet var skrumpet ind, og nogle begyndte at tale om et hung parliament (et parlament, hvor intet parti har absolut flertal). De Konservative advarede imod en 'kaoskoalition' hvis Corbyn, de Skotske Nationalister og de Grønne tilsammen vandt et flertal. Men det blev ikke helt taget alvorligt.

Historisk resultat

Klokken 22:01 den 8. juni kom den første prognose: De Konservative havde tabt det absolutte flertal, som de havde vundet under David Cameron i 2015. Labour var kun et par procentpoint bagefter. Det valg, som May havde udskrevet for at sikre et

mandat forud for Brexit-forhandlingerne, var ikke endt i en sejr.

Corbyn – en traditionel socialist der talte om nationaliseringer – havde sikret sit parti knap 42 pct. af stemmerne. Det var mere end Tony Blair i 2001.

Var det et katastrofalt nederlag for May? Var det en sejr for Corbyn?

Der kunne ikke være tvivl om, at sidstnævnte havde overrasket selv sine mest optimistiske tilhængere. At vinde knap 20 pct. i løbet af en valgkamp er historisk.

Men Corbyn vandt ikke valget. De Konservative var stadig det største parti. Og, ikke nok med det. Theresa Mays parti havde, med 44 pct. af stemmerne, overgået Margaret Thatchers højdepunkt på 43 procent i 1983. Det sidste blev fremført af Mays spindoktorer. Men ikke mange var overbeviste. Labour vandt, om end efter fintælling, Chelsea and Kensington. Det svarer til, at Enhedslisten vinder Frederiksberg.

Hvad skyldtes det overraskende resultat? Historisk set var valget et tegn på en normalisering. Traditionelt set har det britiske politiske system været et to-parti system. Denne tendens var formindsket, efter at Liberal Demokraterne, de Skotske Nationalister (SNP) og andre partier var kommet i Parlamentet.

At de Konservative trods alt vandt 44 pct. af stemmerne skyldtes, at partiet vandt stemmer fra UKIP. Sidstnævnte havde vundet knap fire mio. stemmer ved valget i 2015, men havde ikke vundet pladser i parlamentet. Ved valget i 2017 fik partiet kun 500.000 stemmer. Labour scorede på, at mange tidligere liberale og skotske nationalister stemte på dem. Labour høstede samtidig gevinsten af, at mange unge stemte. Omkring 70 pct. af vælgerne under tredive stemte på et parti, hvis leder er næsten halvfjerds.

May havde udskrevet valget med ét eksplisit mål: at få et mandat til Brexit-forhandlingerne. Det havde hun ikke fået. Med hendes egne alen havde hun tabt. Det viste hun ikke, da hun den 9. juni om formiddagen tog til Dronningen. Og May var heller ikke til sinds at indrømme nederlaget, da hun oplæste en kort besked til pressen uden for Downing Street 10. Hun konstaterede at de Konservative var det største parti, og at hun ville fortsætte. Hun besvarede ingen spørgsmål.

***The Economist* – det ansete ugemagasin – forudser at briterne forlader det Indre Marked, at Corbyn bliver premierminister, og at hans erklærede socialistiske politik vil få endnu flere virksomheder til at forlade det Forenede Kongerige.**

Da hun blev kritiseret for den kaotiske valgkamp, fyrede hun sine spindoktorer og sagde, at hun i fremtiden ville lytte mere til sine kabinetkollegaer. Det skabte ro – i hvert fald for en tid. Ingen af de andre konservative ønskede umiddelbart at udfordre hende. De to ledende kandidater, udenrigsminister Boris Johnson og indenrigsminister Amber Rudd, havde fået et dårligt valg i deres respektive valgkredse. Sidstnævnte havde kun vundet sit mandat efter en fintælling.

I de følgende dage forsøgte Labour at sammentømre en alternativ koalition. Men de ideologiske skel mellem oppositionspartierne var for store. Theresa May derimod var mere heldig. Hun inviterede The Democratic Unionists – et højreorienteret, Brexit-venligt, og frem for alt kristent fundamentalistisk nordisk par-

ti til forhandlinger om et formelt samarbejde. Partiet – der er imod abort, homofile vielser og EU – indgik efter adskillige indrømmelser og finansielle incitamenter en toårig aftale om at være støtteparti for May. Den aftale kostede May ti mia. pund.

Corbyn kaldte lakonisk aftalen for 'en kaos-koalition'.

Kort efter May var kommet tilbage, genoptog eller rettere begyndte man forhandlingerne om Brexit. Det var paradoksalt et emne, som næsten ikke var diskuteret under valgkampen. Meningsmålingerne tydede – og tyder – på, at endnu flere ville stemme for udtræden af EU, hvis der igen blev holdt en folkeafstemning. Store banker og forsikringsselskaber annoncerede, at de ville forlade London.

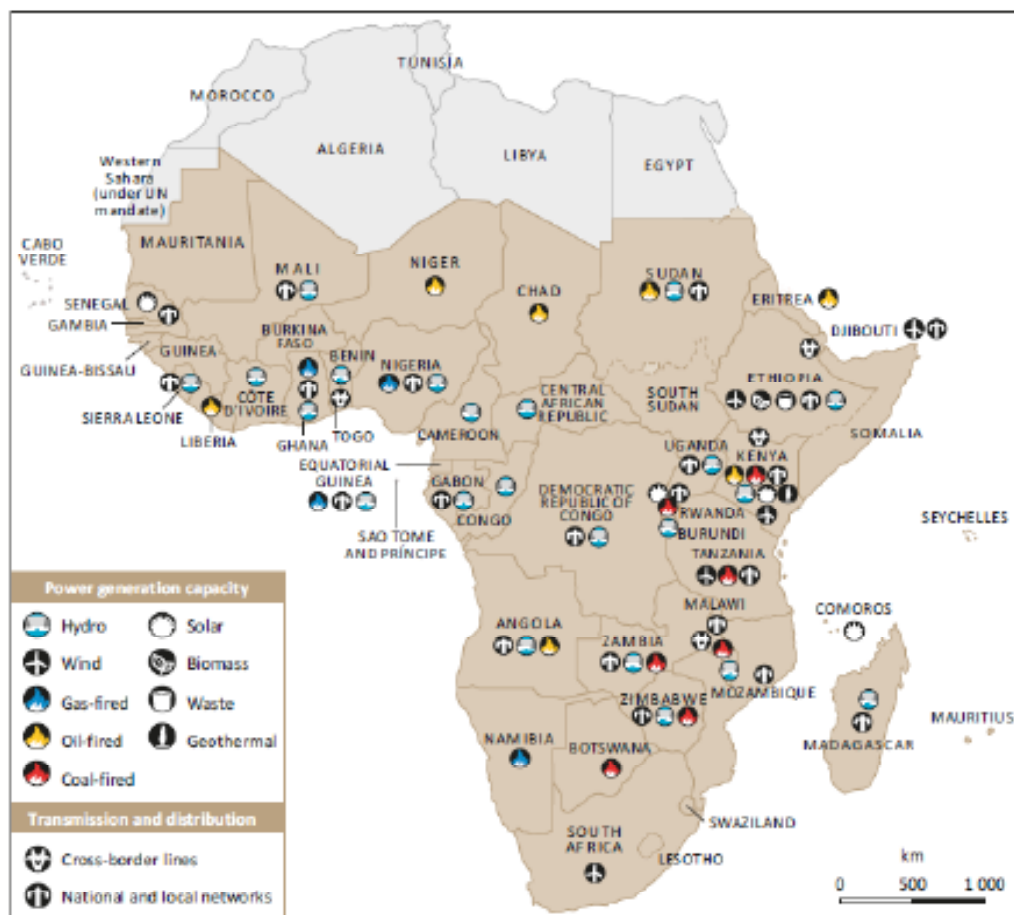
To måneder efter valget viste opinionsmålingerne, at Corbyn ville slå May, hvis der igen var valg. Det var – paradoksalt nok – en positiv besked for premierministeren. Udsigterne til at de Konservative ville tabe et parlamentsvalg, overbeviste hendes rivaler om ikke at afsætte hende. Men hun lever i bedste fald på lånt tid.

Og hvad nu? *The Economist* – det ansete ugemagasin – forudser at briterne forlader det Indre Marked, at Corbyn bliver premierminister, og at hans erklærede socialistiske politik vil få endnu flere virksomheder til at forlade det Forenede Kongerige. Inden Storbritannien kom med i EU, kaldte samme publikation landet for Europas syge mand. Dengang var man skeptisk over for protektionisme og bekymret over Labours forslag for planøkonomi og nationaliseringer.

Hvis pessimisterne har ret, vil The United Kingdom igen indtage pladsen som Europas syge mand.

○ ○ ○

KILDE: OECD, 2016: "Boosting the Power Sector in Sub-Saharan Africa: China's Involvement", s. 13.

Kinesiske energiprojekter i Afrika: opførte eller planlagte anlæg i perioden 2010-2020

Kinas nye eksportfremstød i Afrika: vedvarende energi

Af Martin Kaae Riis & Mette Skak

Kina satser i stigende grad på eksport af vedvarende energi til Afrika. Hvilke perspektiver rejser det for Vestens værdipolitiske dagsorden i Afrika om god regeringsførelse, kønslig ligestilling eller EU's ønske om at bremse strømmen af økonomiske flygtninge fra kontinentet? Ja, hvilke interesser og dynamikker er det, der ligger bag den nye tendens i Kinas verdensøkonomiske ekspansion?

De fleste ved godt, at Kina er en afgørende spiller i verdensøkonomien, og mange har bidt mærke i kinesernes synlighed i Afrika. Endnu før Aarhus og Odense får deres letbaner på skinner, kører der en spritny letbane/metro i Addis Abeba, Etiopiens hovedstad opført af det statslige kinesiske Changchun Railway Vehicles.

Lige så skelsættende bliver den 750 km lange jernbane, der snart vil forbinde det afrikanske politiske magtcenter med udskibningshavnen Djibouti. Men hvor mange gør sig klart, at Kina også er slået ind på vedvarende energi i sin eksport til Afrika og således konkurrerer med Vestas og andre danske grønne spydspidser på de oversøiske markeder?

Afrikanernes interesse i at tage imod den grønne kinesiske udviklingshjælp er åbenlys. Afrika syd for Sahara er i den grad underforsynet med adgang til elektricitet sammenlignet med resten af verden – manglen omfatter 635 mio. mennesker. Derfor anser udviklingsforskerne Wie Shen og Marcus Power (Africa and the export of china's clean energy revolution, *Third World Quarterly*, vol 38, issue 3.) energi som nøglen til Afrikas udvikling – dvs. et springbræt til lokal jobskabelse.

Hertil kommer, at afrikanerne oplever truslen om klimaforandringer som den mest nærværende globale trussel, hvorimod truslen om terror trods Boko Haram, Al Shabab osv. ligger længere bagud i bevidstheden. Det viser tal, som Politiken har offentliggjort for hvilke globale trusler, der optager befolkningerne på fem forskellige kontinenter (1. aug., 2017). Så Kina løber åbne døre ind.

Dermed være ikke sagt, at Kinas grønne eksportfremstød er uproblematisk eller altid forløber gnidningsfrit. Men sagen er, at selv om Kina ikke selv har opfundet de grønne teknologier – sol- og vind-

---

Martin Kaae Riis er stud.scient.pol. på kandidatdelen, Institut for Statskundskab på Aarhus Universitet.

Mette Skak er cand.mag. i russisk sprog og historie og lektor ved Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet.

Afrikanerne oplever truslen om klimaforandringer som den mest nærværende globale trussel, hvorimod truslen om terror trods Boko Haram, Al Shabab osv. ligger længere bagud i bevidstheden.

energi med mere – har Kina taget så meget ved lære af de 'grønne stormagter', at vedvarende energi er blevet et trumfkort i landets eksportstrategi. Det dokumenteres sort på hvidt af den vestlige verdens økonomiske samordningsforum OECD i en rapport fra 2016 samt udviklingsforskerne Shen og Power. De bruger ordet revolutionseksport, idet de ser den nye tendens som et barn af Kinas egen grønne energirevolution.

Trumps selvmål

Hvad fremtiden angår, har USA's præsident Donald Trump foræret Kina ekstra megen vind i sejlene, da USA forlod klimaaftalen COP21, der blev indgået i Paris i december 2015. Trumps selvmål blev hilst velkommen af Li Tao, teknisk direktør for den kinesiske solpanel-gigant JA Solar, med ordene: "Kina har chancen for at overgå de vestlige lande i ny energi". Han blev citeret af *New York Times* den 5. juni 2017 under overskriften: 'China Looks to Capitalize on Clean Energy as U.S. Retreats'.

Her er der klare undertoner af handelskrig og global rivalisering mellem Vesten og Kina. Antagelig holder det stik at hævde, at Kina med sin statskapitalistiske hjælp til opbygning af miner, infrastruktur og produktion på det forsømte afrikanske kontinent er den skjulte game changer bag den økonomiske fremgang, der ses flere steder i Afrika her i det 21. århundrede – det mener eksempelvis Afrika-kenderen Deborah Brautigam. En fælles rapport fra OECD og Det Internationale Energiagentur (2016) bifalder ligeledes Kinas omfattende satsning på energi

som noget, der fremmer Afrikas samlede økonomiske formåen i et win-win scenario.

Imidlertid skal man spise brød til, når nogen fremmaner billedet af en samlet kinesisk masterplan for Afrika – navnlig på feltet vedvarende energi, skriver Shen og Power. Der foreligger ikke en sådan statslig plan, selv om den daværende kinesiske premierminister Wen Jiabao tilbage i 2009 lovede afrikanerne at opføre 'hundrede grønne energiprojekter rundt om i Afrika, heriblandt adskillige mindre solenergi-projekter'.

Tværtimod er pointen hos Shen og Power, at Kinas grønne eksport vidner om, at Kinas kapitalisme undergår en forvandling fra statskapitalisme til en mere privat kapitalisme – dvs. ikke for alvor et topstyret eksportfremstød, men noget, der er drevet af enkelte økonomiske og institutionelle aktørers ret snævre interesser, viden og kunnen. Nok så pudsigt peger de på, at det kinesiske fremstød til fordel for solenergi i Afrika blot er en plan B set med de kinesiske solgiganters øjne – et udfald fremkaldt af EU's og USA's anti-dumpingtiltag, hvortil kommer overkapaciteten på det kinesiske hjemmemarked.

Det vigtige er derfor at forstå de kinesiske virksomheders placering i de globale produktionskæder og sætte sig ind i, hvordan det enkelte grønne projekt i Afrika er skruet sammen, hvad angår de forskellige interessenters rolle.

Energiprojekterne i Afrika

Lad os derfor se nærmere på, hvad der har kendetegnet Kinas energiprojekter i

Afrika, og senere inddrage forholdene på verdensmarkedet og markedssituationen indadtil i Kina. Til sidst afvejes forholdet mellem på den ene side geøkonomi, det vil sige statslig økonomisk rivalisering kloden over og på den anden side geopolitik, det vil sig. tilsvarende ikke-økonomiske logikker bag Kinas fremfærd i Afrika. For skal vi her i Europa se Kina som en modspiller i Afrika eller hvad?

Kinas grønne eksport vidner om, at Kinas kapitalisme undergår en forvandling fra statskapitalisme til en mere privat kapitalisme – dvs. ikke for alvor et topstyret eksportfremstød, men noget, der er drevet af enkelte økonomiske og institutionelle aktørers ret snævre interesser, viden og kunnen.

Som det ses af kortet på side 78, gør Kina sig gældende i hele spektret af energiteknologier på det afrikanske kontinent. De fossile brændstoffer er slet ikke ude af billedet, da det i flere Sahara-stater mest handler om olie, hvilket hænger snævert sammen med Kinas eget behov for olie. Andre steder er det gas eller værre endnu kul, der udgør energikilden.

Især skal man være opmærksom på, at OECD-kilden anser vandkraft for genanvendelig energi, selv om vandkraftværker faktisk højner CO₂-udledningen (Ingeniøren, 11. 10. 2016). Så når Kinas nye grønne satsning tilsyneladende bidrager med 56 pct. af Kinas store samlede bidrag til at højne Afrikas energiforsyning hen over tiåret 2010-2020, udgør hele 49 pct. heraf strøm fra vandkraftværker.

Med andre ord er det kun syv pct., der handler om sol og vind samt geotermisk energi, biomasse-anlæg eller udnyttel-

se af spildvarme. De syv pct. er alligevel vigtige, mener både OECD og Shen og Power. Etiopien og Sydafrika er de to spydspidser i kinesernes egentlige grønne fremstød; Etiopien er vigtig som hovedsæde for den Afrikanske Union, mens Sydafrika indgår som det femte medlem i BRIKS-kvintetten Brasilien, Rusland, Indien, Kina og Sydafrika.

I Etiopien er Kina så synlig, at tachauffører vil have deres børn til at lære kinesisk som en fremtidssikring. Men det er ikke bare unge etiopiere, der vil blive taget i skole af kineserne, det omvendte gælder sådan set også, hvad førnævnte letbane/metro angår. Etiopien forlangte af Changchun Railway Vehicles, at mindst 80 pct. af arbejdskraften bag projektets virkeliggørelse skulle være lokal, hvad der vendte op og ned på mønstret for kinesiske udviklingsprojekter.

Måske har Etiopien skelet til Sydafrika, der længe har stillet strenge krav om andelen af sort arbejdskraft over for udenlandske entreprenører og virksomheder.

Ifølge Shen og Power har det ikke skræmt det kinesiske foretagende Jinko Solar væk fra Sydafrika, tværtimod. For denne solenergiproducent gik efter ikke bare som en engangsforeteelse at blive underleverandør til Sydafrikas kæmpestore grønne energipolitiske satsning, der går under forkortelsen RE-IPPPP. Jinko Solar ville have foden inden for som fast producent af såkaldt fotovoltaisk solenergi med egen fabrik i Cape Town. Fabrikken kostede 7,4 mio. dollar at opføre; til gengæld sidder Jinko Solar nu på den største enkeltandel af den vigtige solenergi-del i det samlede RE-IPPPP. Det forhold, at China Development Bank har sin egen Afrika-filial kaldet Sino-African Fund sikrede Jinko Solar en strømnet

finansiering, tilføjer Shen og Power. I det hele taget har RE-IPPPP mobiliseret en sværm af kinesiske giganter inden for såvel solenergi som vindkraft.

Kinas flagskib

OECD-rapporten opholder sig ved Etiopien som Kinas egentlige flagskib for grønne satsninger, eftersom Etiopien ikke rigtig har andet at byde på. Kina har opført elmaster til ledningsnettet og opbygget vandkraft, men er også gået helt nye veje med biomasse og spildvarme. Førstnævnte drejer sig om Welkait-anlægget, der opføres ved en sukkerfabrik, da man kan producere energi af sukkerrørsresterne. Anlægget vil først være klar i 2019, og vil da levere i alt 120 megawatt samt – nok så vigtigt – beskæftige 2.000 etiopiere. For Kina er motivet, at det ikke er rentabelt at producere sukker hjemme, så det er bedre at importere.

Reppie-spildvarmeanlægget, designet af britiske Cambridge Industries og under opførelse af China National Electric Engineering Company, har en kapacitet på 1.400 ton affald dagligt, hvoraf bystyret i Addis Abeba garanterer at levere halvdel. Det er dog uvist, om Reppie vil blive udnyttet til fulde. Hertil kommer Power-Chinas bidrag til at opføre Adama-vindmølleparken til glæde for lokale virksomheder. Den er udstyret med i alt 136 kinesiske turbiner (heraf 34 af de enorme Goldwind-turbiner med en diameter på 77 meter) og har 2.100 etiopiske ansatte.

Den grønne kinesiske nyorientering i eksporten til Afrika falder på et tørt sted. Elektricitet er vitterlig vejen ud af fattigdom, da pålidelig strømforsyning er forudsætningen for produktion og job i større skala samt uddannelse og sundhed. Det pudsige er det hovsa-agtige, der under overfladen kendetegner de kinesiske solgi-

ganters indtog på det afrikanske marked. Shen og Power dokumenterer, at deres Afrika-eksport for alvor røg i vejret i 2013 med en omsætning på 566,5 mio. US dollar, hvor den året før lå på sølle 1,5 mio.

Tidspunktet hænger snævert sammen med, at kineserne i tiden op til 2013 løb panden mod muren i EU og USA, der begge slog hårdt ned på Kinas subsidier til dens solenergi-industri. Den kinesiske stat måtte spænde et sikkerhedsnet ud under industrien, men da det kinesiske hjemmemarked kun kunne aftage under halvdel af dens anlæg, måtte solgiganterne nu kaste deres kærlighed på det Globale Syd, heriblandt altså Afrika.

Overkapacitet

Lidt det samme gør sig gældende i Kinas vindindustri, hvor staten aktivt byggede industrien op fra bunden med en helt uhørt protektionisme. Udenlandske vindpionerer blev mødt med et krav om at sikre, at mindst 70 pct. af komponenterne til prototyperne skulle fremstilles i Kina. Det gjorde, at Kina på kort tid fik skabt turbine-producenter i verdensklasse – som Goldwind samt Sinovel og United Power. Men problemet med vindenergien blev hurtigt de nye producenters enorme overkapacitet – Goldwind kom op på at producere turbiner med en ydelse på i alt 361 megawatt i 2013.

Det specielle ved Kina er nemlig den gigantiske skala-økonomi, som opstår i cocktailen af kommunistisk etpartistyre og et milliardstort befolkningsunderlag. Som en nødløsning måtte bl.a. Goldwind rette kikkerten mod de oversøiske markeder. Nok så sigende for den mentalitet, der hersker på direktionsgangene hjemme i Kina, citerer Shen og Power flere kinesiske erhvervsfolk for deres brug af ordsproget: "Selv en sulten kamel (dvs. det kinesi-

ske hjemmemarked) kan pukke mere end en nok så stærk hest!” Læs: det lovende, men underudviklede, ustabile afrikanske marked.

Hjemme i Kina er producenterne nemlig vant til rutinemæssigt at levere forsyningsanlæg i gigawatt-skala, hvorimod de i Afrika skal konkurrere med verdens stærkeste vindmølleproducenter om megawatt-‘småtterier’. Så da premierminister Wen tilbage i 2009 lovede Afrika ‘adskillige mindre solenergi-projekter’ var det både et løfte til afrikanerne og et spark i en vis legemsdel på det hjemlige erhvervs- liv, der skulle få dem til at skalere ned.

Fra geopolitik til geoøkonomi

Hvordan ser det så ud med forholdet mellem geoøkonomi og geopolitik? Ja, på den ene side er Kina stadig et kommunistisk etpartistyre, der i den grad er optaget af Kinas egen vækst og økonomiske fremgang som en måde at fremtidssikre regimets greb om den politiske magt. Så veteranen udi strategi og verdenspolitik Edward N. Luttwak ville afgjort betragte Kina som skoleeksempel på hans teori om, at geopolitik – dvs. sikkerhedspolitisk krigsførelse mellem stormagterne om territorier – i vore dage er erstattet af handelskrige og deslige mellem staterne. (From Geopolitics to Geo-Economics, 1990).

På den ene side agerer Kina stadig protektionistisk indadtil og offensivt udadtil som udtryk for en eksportdrevet industrialisering, idet Kina jo også er medlem af WTO. På den ene side afspejler Kinas fokus på energisektoren i Afrika Kinas manglende energiselvforsyning samt et princip om at sprede energiimporten på flest muligt leverandørnationer for ikke at komme i lommen på eksempelvis Rusland. Faglitteraturen taler ikke uden grund om slagordet ‘Going out’ som Kinas statslige

strategi for Afrika. På den anden side afviser Shen og Power blankt, at handelsministeriet MOFCOM styrer showet, når de kinesiske statsejede virksomheder agerer på det afrikanske marked.

Med andre ord er der ikke tale om en firkantet gammeldags merkantilisme fra Kinas side, men om en mere subtil globaliseret kapitalisme baseret på statsejede virksomheders faktiske autonomi på nær, at de indgår i globale eller lokale produktionskæder og spiller med og mod alverdens andre virksomheder. Kina er på godt og ondt en del af det 21. århundredes vilkår. Staten i Kina er stille og roligt blevet til en reguleringsstat ikke ulig den tyske eller for den sags skyld den danske.

Når det er sagt, hører det med til billedet, at de overordnede magthavere i Kina har en klar geopolitisk dagsorden i Afrika. Kina er meget bevidst om, at Afrikas afkolonisering har skabt en perlerække på 54 stater med markante stemmer og stemmeret i FN’s Generalforsamling. Uden officielt at stille betingelser for sine udviklingsprojekter satses Kina på at høste diplomatisk goodwill og vinde FN-stemmer over på sin side i diplomatiske tvister med Vesten.

] Kina er meget bevidst om, at Afrikas afkolonisering har skabt en perlerække på 54 stater med markante stemmer og stemmeret i FN’s Generalforsamling.

Kinas Afrika-diplomati med ledsagende udviklingsbistand begyndte nemlig i det små tilbage i 1960’erne. Det mest markante udtryk for Kinas særlige geopolitiske dagsorden er Taiwan-sagen eller rettere ét-Kina-politikken, som Kina strengt håndhæver. Før december 2016 var der tre lande i Afrika, der havde diplo-

matiske forbindelser til Taiwan: Burkina Faso, Swaziland samt Sao Tome og Principe. Men efter at have fået besøg af Kinas udenrigsminister i december 2016 brød Sao Tome med Taiwan, og Beijing fulgte op med løfter om at hjælpe Sao Tome og Principe med social og økonomisk udvikling. I juni 2017 blev det til plan for at erstatte fossile brændstoffer med vedvarende energi.

Ethvert autoritært styre som Kina har en iboende illiberal dagsorden gående ud på at fremhæve værdier som stabilitet og handlekraft fremfor demokrati, ytringsfrihed og menneskerettigheder. Af disse grunde har Kina ingen kvaler med at samarbejde med nogle af Afrikas mest brutale regimer, idet man gør 'ikke-indblanding' til den sande dyd. Den kinesiske Brookings-analytiker Sun Yun (2014) ser imidlertid denne dagsorden som værende lige så meget indenrigspolitik som udenrigspolitik.

Beijing håber på økonomisk vækst og anden fremgang for autoritære regimer i Afrika, simpelt hen fordi den kinesiske top mener, at det afstiver Kinas Kommunistiske Parti på hjemmebane og højner partiets legitimitet. Den kinesiske statskapitalistiske model markedsføres fra officielt hold, og overfladisk set har fx Sydafrika præsident Jacob Zuma taget den til sig.

Den afrikanske virkelighed

Men én ting er det officielle diplomati og de ønskedrømme, der driver ledelsen i Beijing; noget andet er den afrikanske virkelighed, som også europæerne og amerikanerne har erfaret.

I november 2015 slog det britiske ugemagasin *The Economist* under overskriften 'Chinese investment in Africa: Not as easy as it looks' således koldt vand i blo-

det, hvad angår bekymringen over Kinas økonomiske offensiv i Afrika. Førnævnte Brautigam, der generelt mener, at Kina gør mere gavn end skade i Afrika, udtaler, at kineserne har det med at tro, at Afrika fungerer som Kina. De stoler på afrikanske regerings tilsagn om, at de bare kan opføre et givent anlæg på det aftalte område, som så viser sig at være beboet af squatters, der har dyrket jorden i generationer og vundet hævde på ejendomsretten, eller lokale magthavere blæser på de aftaler, som regeringen har indgået.

Altså de samme problemer, som vestlige aktører støder på. Det spændende er, at de kinesere, der bider sig fast på det afrikanske marked, begynder at praktisere de samme løsninger som vesterlændinge tyr til. Nemlig at praktisere corporate social responsibility, det vil sige, at man indarbejder sociale og miljømæssige hensyn i det konkrete udviklingsprojekt, ansætter afrikanske direktører og sætter sig nøje ind i de lokale forhold – med andre ord udviser rettidig omhu.

Så selv om Vesten og Kina har modsatte geopolitiske interesser i Afrika, trækker parterne geoøkonomisk i det store og hele på samme hammel. Vel at mærke uden at afrikanernes interesser behøver at blive tilsidesat, de skal blot tænke i at stille krav om fx jobskabelse. Følgelig er konklusionen i den tidligere omtalte fælles OECD/International Energy Agency-rapport, at alle tre parters interesser er komplementære. Den slutter med følgende salut: "Triparty co-operation among African and OECD countries and China has the potential to deliver triple benefits".

Og hvad angår geopolitik, er det spørgsmålet, om ikke europæerne bør ophøre med at stirre sig blinde på Kinas problematiske geopolitiske dagsorden, da

den jo har et anstrøg af ønsketænkning. I stedet bør man rette blikket mod den geøkonomiske side af Kinas Afrika-politik som kimen til en fremtidig løsning på Europas akutte geopolitiske mærkesag i Afrika – flygtningestrømmen.

Om noget skal europæerne selv tænke i jobskabelse og klimapolitik – ja, globalisering og kapitalisme i deres Afrika-politik. Man fornemmer, at tyskerne med kansler Angela Merkel i spidsen er på det rene med denne vision. Den kom til udtryk

under G20-topmødet i Hamburg sommeren 2017, hvor der blev arbejdet på at skabe mere fodslag mellem Tyskland og Kina i verdenspolitikken.

Forud for mødet lancerede tyskerne en skitse til en Marshall Plan for Afrika. Hvad kineserne angår, kaldes deres nye enorme regionale satsning 'One Belt, One Road' eller Silkevejsprojektet undertiden for Kinas Marshall Plan.

○ ○ ○

Anvendt historie: Fra München-til Vietnam-syndromet

Af Niels Bjerre-Poulsen

Vi historikere ynder at kokettere med, at det vi gør i lige så høj grad er et håndværk, som det er videnskab. Og hvis vi skulle komme i bekneb for argumenter for vores uundværlighed, så kan vi altid citere den spanske filosof George Santayanas ord om, at “den, der ikke kender historien er dømt til at gentage den”.

Citatet fra Santayana udlægges som regel som en måde at sige på, at man skal lære af fortidens fejl – men hvilke fejl? Skal historien gøres anvendelig for nutidens beslutninger, må man lede efter relevante historiske paralleller – passende analogier. Er det en særlig del af den politiske beslutningsproces, som historikere kan og bør påtage sig?

Den amerikanske historiker Ernest R. May skrev i 1973 en bog med titlen “*Lessons of the Past; The Use and Misuse of History in American Foreign Policy*” (London: Oxford University Press, 1973). Her belyste han, hvordan amerikanske præsidenter og rådgiverne omkring dem i en række kriser havde forsøgt at forstå udenrigspolitiske problemer ved at finde og analysere passende historiske analogier. Det var Mays generelle indtryk, at disse beslutningstagere som regel brugte historiske erfaringer dårligt og sjældent ledte grundigt nok efter en passende analogi. Efter hans opfattelse var der her en oplagt

opgave for professionelle historikere.

Ernest May underviste senere selv et kursus i ‘anvendt historie’ på Harvard University, og i 1986 skrev han sammen med politologen Richard Neustadt bogen *Thinking in Time: The Uses of History for Decision Makers*.

Manifest for anvendt historie

Senere døde ideen om anvendt historie lidt ud i USA, men den er fornylig blevet genoplivet af to andre Harvard-historikere, Niall Ferguson og Graham Allison. Ferguson hævder, at de fik ideen, mens han arbejdede på en biografi om tidligere udenrigsminister Henry Kissinger, og i august 2016 udarbejdede de et manifest for anvendt historie.

Det opfordrede amerikanske præsidentkandidater til at oprette et råd af historikere i Det Hvide Hus efter de samme retningslinjer som det Council of Economic Advisors, der har eksisteret siden Anden Verdenskrigs afslutning. Et sådant råd skulle ‘anlægge historiske perspektiver på aktuelle problemer’. Med andre ord skulle rådet systematisk afsøge passende og brugbare analogier. Ferguson og Allison citerer i deres manifest Winston Churchills dictum, at “jo længere man kan se tilbage, desto længere kan man også se frem”.

Samme citat anvender historikerne Jo

Niels Bjerre-Poulsen er lektor ved Institut for Historie, Syddansk Universitet.

Guldi og David Armitage også i det manifest, de udgav for et par år siden: *The History Manifesto* (Cambridge: Cambridge University Press, 2014). Også her er det erklærede formål at promovere historikernes relevans i en tid, hvor de humanistiske discipliner er under politisk pres for at demonstrere deres nytteværdi. Guldi og Armitage fremhæver især historikernes evne til at placere begivenheder og deres konsekvenser i et længere tidsperspektiv, hvilket de hævder kan danne grundlaget for bedre politiske beslutninger.

Den slags er jo sød musik i mange historikers ører. Tænk, hvis et sådant råd af dygtige historikere havde et mandat til eksempelvis at forhindre uigennemtænkte militære interventioner. Tænk, hvis det kunne havde gjort præsident George W. Bush opmærksom på, at der var voldsomme historisk betingede spændinger mellem sunnimuslimer og shiamuslimer i Irak, og at man i den forbindelse burde overveje, om et regimeskifte udefra nu også var en god ide. Og tænk, hvis det tilmed havde fået præsident Bush og hans nærmeste rådgivere til at ændre deres planer.

Guldi og Armitage taler også om nødvendigheden af, at historikere påtager sig ansvaret for at tale magten midt imod – ‘speak truth to power’ – men deres erklærede mål er tydeligvis at gøre historiske erfaringer mere anvendelige for de selv samme magthavere, de skal tale imod. Spørgsmålet er, hvor ofte de to målsætninger i praksis er forenelige.

Historikere som vismænd?

Op gennem tiderne kan vi finde adskillige eksempler på historikere, der har anvendt deres viden mere instrumentelt. Man kan også pege på andre lande end USA, hvor regeringer har bestræbt sig på i højere

grad at inddrage faghistorikere i den politiske beslutningsproces. Et nyligt eksempel er de ansatte historikere i Storbritanniens Foreign and Commonwealth Office, som udenrigsminister William Hague i 2012 – både i bogstavelig og symbolsk forstand – hentede op fra kælderlokaler og placerede i ministeriets hovedbygning i Whitehall.

Såvel præsident Kennedy, som præsident Lyndon B. Johnson begrundede i høj grad deres udenrigspolitiske dispositioner ved at henvise til historiske erfaringer, og begge præsidenter havde faktisk dygtige historikere blandt deres rådgivere.

Spørgsmålet er dog i hvilket omfang, det er en realistisk karrieremulighed for historikere at fungere som vismænd for magtfulde politikere og guide dem til fornuftige udenrigspolitiske valg? I hvilket omfang er magthavere, når det kommer til stykket, villige til at høre på – endsi-ge rette sig efter – historikere, der taler dem midt imod i vitale sikkerhedspolitiske spørgsmål? Efter nogle års arbejde med Vietnamkrigens historie, herunder præsident John F. Kennedys og præsident Lyndon B. Johnsons beslutninger om at optrappe USA's militære engagement i krigen, er jeg skeptisk over for ideen om at formalisere historikers rolle som politiske rådgivere. Lad mig give nogle eksempler på, hvordan historien og historikere blev anvendt i Det Hvide Hus i de år:

Såvel præsident Kennedy, som præsident Lyndon B. Johnson begrundede i høj grad deres udenrigspolitiske dispositioner ved at henvise til historiske erfaringer, og begge præsidenter havde faktisk dygtige historikere blandt deres rådgive-

re. En af dem var Arthur M. Schlesinger, Jr., der blev en slags hofhistoriker for Kennedy. Han bemærkede engang, at George Santayanas aforisme om at være dømt til at gentage historien, hvis man ikke kendte den burde vendes om: "Alt for ofte er det dem, der faktisk kan huske fortiden, der er dømt til at gentage den", påpegede Schlesinger.

Var der en skelsættende begivenhed, som både Kennedy og Johnson kunne huske og ofte vendte tilbage til, så var det den aftale, som Storbritanniens premierminister Neville Chamberlains og Frankrigs Édouard Daladier i efteråret 1938 indgik med Adolf Hitler og Benito Mussolini i München – en aftale, hvor Storbritannien og Frankrig accepterede, at Nazi-Tyskland annekterede Sudeterland. Resten er, som man siger, historie, og 'München' blev siden et billede på, hvad Pentagon-strategen Dr. Fritz Kraemer engang kaldte 'provokerende svaghed'.

München-analogien

Beslutningstagere leder som regel efter to forskellige sæt af historiske analogier: De forsøger både at kortlægge konsekvenserne af at handle og konsekvenserne af ikke at handle. Når det gælder sidstnævnte kategori – undladelsessynderne – så blev München-aftalen den hyppigst anvendte historiske analogi i efterkrigstidens USA. Under den Kolde Krig var det en grundlæggende antagelse, at Sovjetunionens ekspansion havde den samme grundlæggende dynamik, som Nazi-Tysklands i 1930'erne. Begge regimer var totalitære og blev derfor set som ekspansive af natur. Lokale konflikter blev betragtet som dele af en større samlet plan, og en 'tilpasningspolitik' i disse konflikter ville blot fremskynde den fortsatte ekspansion.

Præsident Harry S. Truman (1945-

1953) beskrev i sine memoirer, hvordan han havde trænet sig selv i at se tilbage i historien for at lede efter fortilfælde for de problemer, han blev stillet overfor. Han var overbevist om, at sådanne fortilfælde udgjorde det bedste beslutningsgrundlag, og var der én krystalklar lære at udtrække af 1930'erne, så var det efter hans opfattelse, at tilpasningspolitik førte til krig, og at man derfor hellere måtte sætte hårdt mod hårdt tidligt, fordi problemet ellers blot ville vokse yderligere.

Samtidig med, at Frankrig stod til at lide sit afgørende nederlag i sin krig mod Viet Minh i Vietnam, lancerede Trumans efterfølger på præsidentposten Dwight D. Eisenhower i en tale den 7. april 1954 den såkaldte domino-teori. Teorien lå i direkte forlængelse af München-analogien.

Selve ideen om, at en konflikt i ét land kunne sprede sig og destabilisere nabolandene var selvfølgelig ikke ny, men Eisenhowers tale var med til at ophøje denne risiko til et princip: En trussel mod ét land i en region var en trussel mod hele regionen, og i sidste ende en trussel mod USA's nationale sikkerhed. Den svenske historiker Göran Rystad har under ét beskrevet München-analogien og domino-teorien som 'München-syndromet'.

Dette syndrom var også, hvad præsident Lyndon B. Johnson hyppigst henholdt sig til, når han skulle begrunde sin optrapning af USA's militære engagement i Vietnam. Et nederlag her ville "opmuntre og anspore dem, der forsøger at erobre alle frie nationer inden for deres rækkevidde", fortalte Johnson offentligheden, da han i marts 1965 sendte amerikanske tropper til landet, og han fortsatte: "Dette er vor tids klareste lære. Fra München og til i dag har vi lært, at bøjer man sig for aggression, så fører det kun til endnu større trusler".

München var ligeledes den foretruk-

ne analogi for de fleste af præsidentens ministre og rådgivere. Da udenrigsminister Dean Rusk i marts 1965 i en tale til Chamber of Commerce skulle begrunde behovet for at sende amerikanske landtropper til Vietnam sagde han:

“... Så hvad er der på spil? Hvad er vores forpligtelse i den situation? Kan vi her i dette rum glemme den lektie, vi lærte om krig og fred, da der kun gik 10 år fra annekteringen af Manchuriet til [angrebet på] Pearl Harbor; og omkring to år fra annekteringen af Tjekkosllovakiet til Anden Verdenskrigs udbrud i Vesteuropa? ... Vi lærte, at ved at udskyde spørgsmålet, blev resultatet kun mere frygteligt, holocaust mere forfærdeligt. Vi kan ikke glemme den erfaring.”

“Dette er vor tids klareste lære. Fra München og til i dag har vi lært, at bøjer man sig for aggression, så fører det kun til endnu større trusler”.

Dean Rusk bevægede sig her fra den konkrete historiske parallel til en mere principiel betragtning om totalitære styres forventede adfærd. Som han selv påpegede det i en anden tale, var Mao og Ho Chi Minh ganske vist ikke Hitler og Mussolini, men derfor burde man alligevel “ikke glemme, hvad vi har lært om aggressionens anatomi og fysiologi”.

Johnsons paralleller

München-syndromet var ikke Lyndon B. Johnsons eneste historiske pejlemærke i optrapningen af den militære indsats i Vietnam. Han var generelt mere interesseret i indenrigspolitik end i udenrigspolitik, men frygtede, at et udenrigspolitisk nederlag – ikke mindst et sydvietnamesisk kollaps – ville spænde ben for hans hjem-

lige politiske visioner. Den frygt begrundede han først og fremmest ved at henvise til sin forgænger præsident Harry S. Trumans politiske skæbne. Den havde tidligt i hans egen politiske karriere gjort et stort indtryk på ham. Måske var Johnson særligt opmærksom på historiske paralleller fordi også han, som Truman, var blevet præsident, da en populær forgænger døde i embedet (i Trumans tilfælde Franklin D. Roosevelt, i Johnsons tilfælde John F. Kennedy).

Fra det øjeblik Lyndon Johnson blev svoret ind som præsident efter mordet på John F. Kennedy i Dallas den 22. november 1963, overfortolkede han efter alt at dømme parallellerne til præsident Trumans situation. Blot nogle få timer efter sin tiltrædelse erklærede han: “Jeg vil ikke tabe Vietnam. Jeg vil ikke være den præsident, der ser Sydøstasien gå samme vej som Kina”.

Han så tilbage på de heftige politiske diskussioner i 1949 om ‘tabet af Kina’, og han mindedes, hvordan Republikanerne efterfølgende havde brugt påstået svagheit på den internationale scene som et påskud for at bremse Trumans hjemlige politiske reformprogram, the Fair Deal, i Kongressen.

Sammen med Sovjetunionens udvikling af en atombombe og Nordkoreas angreb på Sydkorea havde ‘tabet af Kina’ også banet vejen for den kommunistforskrækelse, der i 1950’erne blev kendt som McCarthyismen (efter Senator Joe McCarthy fra Wisconsin). Johnson frygtede, at en lignende højredrejning kunne ske igen, hvis et udenrigspolitisk nederlag gav Republikanerne en anledning til at angribe hans hjemlige reformer.

Som Johnson senere udtrykte det til en af sine rådgivere, George Ball: “George, du skal ikke tage dig af, hvad de små skide-

Som Johnson senere udtrykte det til en af sine rådgivere, George Ball: “George, du skal ikke tage dig af, hvad de små skiderikker på universiteterne foretager sig. Det store uhyre er de reaktionære elementer i dette land. Det er de mennesker, vi har grund til at frygte”

rikker på universiteterne foretager sig. Det store uhyre er de reaktionære elementer i dette land. Det er de mennesker, vi har grund til at frygte”.

At Neville Chamberlains skæbnesvangre møde i München, samt mindet om præsident Trumans skæbne var de to historiske analogier, som Lyndon B. Johnson mere end noget andet lod sig motivere af, fremgår tydeligt af hans erindringsbog *Vantage Point* fra 1971. Her skriver han blandt andet:

“... Alt hvad jeg vidste om historie sagde mig, at hvis jeg trak mig ud af Vietnam og lod Ho Chi Minh løbe gennem Saigons gader, så ville jeg havde gjort nøjagtigt, hvad [Neville] Chamberlain gjorde i Anden Verdenskrig. Jeg ville have givet en stor fed belønning til aggression. Og jeg vidste, at hvis jeg lod den kommunistiske aggression føre til erobringen af Sydvietnam, så ville der i dette land [USA] følge en endeløs national debat – en ondskabsfuld og destruktiv debat – der ville tilintetgøre mit præsidentembede, tage livet af min regering og skade vort demokrati. Jeg vidste, at Harry S. Truman og Dean Acheson havde mistet deres effektivitet fra den dag, hvor kommunisterne tog magten i Kina. Jeg var overbevist om, at tabet af Kina havde spillet en stor rolle i Joe McCarthys politiske opstigning, og jeg vidste, at alle disse problemer, samlet under et, var det rene kyllingelort sammenlignet med, hvad der kunne ske, hvis vi mistede Vietnam.”

Amerikansk exceptionisme

Hvis ‘München-syndromet’ tilsagde, at USA om nødvendigt måtte gribe mi-

litært ind og forhindre en kommunistisk magtovertagelse i Vietnam, så ledte man i Washington også efter relevante historiske eksempler på, hvordan det konkret kunne gøres – og måske lige så væsentligt, hvordan det ikke skulle gøres. I begyndelsen af 1960’erne studerede amerikanske beslutningstagere både franskmændenes erfaringer i Vietnam og briternes erfaringer i Malaya. Deres søgen efter analogier var dog ofte selektiv, og negative erfaringer blev oftest overtruffet af en følelse af amerikansk ‘exceptionalisme’.

Man så med velvilje på briternes erfaringer med oprørsbekæmpelse i Malaya, først og fremmest fordi det rent faktisk var lykkedes dem at nedkæmpe oprørerne. Hvad præsident Kennedy hæftede sig ved var, at Storbritannien havde gennemført omfattende økonomiske reformer og kombineret dem med en resolut militær indgriben med specialstyrker, der kun satte et lille ‘fodaftryk’ i landet.

Hvad præsidenten derimod gik let henover var, at det havde taget 80.000 britiske soldater og dobbelt så mange indfødte tropper 13 år at nedkæmpe en oprørsstyrke på omkring 10.000 mand. Oprørsbevægelsen FNL (Viet Cong) i Sydvietnam havde langt flere partisaner til rådighed. Kennedy og hans rådgivere ignorerede også, at oprørerne i Malaya af flere grunde – blandt andet den omstændighed at de var etniske kinesere – havde været nemme at adskille fra den øvrige befolkning. Rent logistisk havde det også været langt nemmere at bremse forsyninger til dem, end tilfældet var i Vietnam.

Et vigtigt element i oprørsbekæmpel-

sen i Malaya havde været opførelsen af såkaldte strategiske landsbyer, der kunne holde oprørerne ude. For at kunne trække direkte på disse positive erfaringer, inviterede den amerikanske regering derfor selve ophavsmanden til denne politik, Sir Robert Thompson, til Sydvietnam som rådgiver. Der var dog en afgørende forskel på omstændighederne i de to lande: I Malaya havde landsbyerne haft til formål at beskytte malayer mod de etnisk kinesiske oprørere. I Sydvietnam derimod var der ofte svært at finde ud af, hvem det var, man beskyttede mod hvem, og det var umuligt for myndighederne at vide, om FNL allerede var inden for landsbyernes palisader eller ej.

Omstændigheder af denne art slog dog sjældent folkene omkring præsident Kennedy ud, for de kunne altid vælge at henholde sig til, at USA militært og økonomisk var i en klasse for sig. Når det kom til stykket, trumfede exceptionalismen de historiske erfaringer.

Dette var også reaktionen hos præsident Johnsons nationale sikkerhedsrådgiver, McGeorge Bundy, da den franske udenrigsminister Maurice Couve de Murville i 1965 fortalte ham om franske erfaringer i Indokina og Algeriet og hævdede, at USA ikke kunne undgå et nederlag i Vietnam. Det udsagn fik blot McGeorge Bundy til at trække på skuldrene, for, som han efterfølgende sagde til præsident Johnson, var det "af indlysende grunde en trøsterig konklusion for en franskmand".

Bundys arrogante afvisning afspejlede en udbredt mistillid i Washington til Frankrigs militære og logistiske formåen. En talsmand for de militære stabshøveder havde året før grebet endnu længere tilbage i historien efter argumenter: Franskmandene havde måttet opgive at

bygge Panama-kanalen, påpegede han, mens amerikanerne havde gennemført projektet.

Der fandtes rådgivere både i Udenrigsministeriet og i Det Hvide Hus, som vedvarende advarede om, at USA kunne komme til at lide samme skæbne, som Frankrig havde gjort i Vietnam, men disse var i klart mindretal. Viceforsvarsminister John McNaughton advarede ligefrem imod, hvad han kaldte 'French-defeat syndrome' – angiveligt en tilstand, hvor man lod sig hæmme af bevidstheden om, at Frankrig havde tabt krigen i Vietnam. Han og andre rådgivere pegede blandt andet på, at Frankrig trods løfter om politiske reformer og øget selvstyre aldrig havde været i stand til at frigøre sig for rollen som forhadet kolonimagt. USA havde efter hans mening helt andre betingelser for at vinde 'hjerter og sind' i landet.

Forsvarsminister Robert S. McNamara var i midten af 1960'erne angiveligt stolt over, at krigen i Vietnam blev omtalt som 'McNamaras krig'. To årtier senere så han den imidlertid som en tragisk fejltagelse, der først og fremmest måtte tilskrives, at de amerikanske beslutningstagere havde vidst for lidt om Vietnamesisk historie og kultur.

Rådgiverne

Det er sandt, at der manglede viden om vietnamesisk kultur, men generel faghistorisk viden var der ikke mangel på – hverken i Kennedy-regeringen eller i Johnson-regeringen. Mens Kennedy havde Arthur M. Schlesinger blandt sine rådgivere, så havde Lyndon B. Johnson blandt andre Eric F. Goldman, der var professor i historie ved Princeton University og tilmed beklædte posten som præsident for Society of American Historians. Kenne-

dys stab talte også superhøgen Walt W. Rostow, der først havde været professor i amerikansk historie ved Cambridge University og siden professor i økonomisk historie ved M.I.T.

Det taler faktisk til Kennedys fordel, at han ikke lod sig imponere og overtale af Rostow, der besad en uforbeholden tro på, at mere amerikansk militær var løsningen på de fleste internationale problemer. Her var en økonomisk historiker, der mindre end et år efter, at han havde forladt sin stilling som professor, nu talte med den største selvfølgelighed om at bruge atomvåben både i Centraleuropa og i Sydøstasien.

Det blev hurtigt for meget for Kennedy, der i november 1961 fik Rostow forflyttet fra Det Hvide Hus til et nyt job i Policy Planning Council i Udenrigsministeriet. Over for Michael Forrestal, der var medlem af Det Nationale Sikkerhedsråd, begrundede præsidenten selv beslutningen med, at: "Walt er et springvand af ideer, og måske én ud af ti er aldeles fremragende. Desværre er seks eller syv af dem ikke alene ufornuftige, men tilmed farlige. Jeg beundrer hans kreativitet, men det vil være mere betryggende at have ham til at udfolde den et stykke fra Det Hvide Hus".

Gjorde Kennedy klogt i ikke at lade sig besnakke af Rostow, så kunne både han og Johnson til gengæld med fordel have lyttet mere til viceudenrigsminister George Ball, der ofte var henvist til en nærmest ceremoniel rolle som 'Rasmus modsat' blandt præsidentens rådgivere. På et møde i det Nationale Sikkerhedsråd i november 1961 advarede han eksempelvis Kennedy om, at topografien i Vietnam var totalt uegnet til det amerikanske militær, og at USA, hvis præsidenten besluttede at indsætte amerikanske landtropper, ville risikere, "at vi, inden der er gået fem år, har

300.000 mand ude i rismarkerne i Vietnams jungler og er ude af stand til at finde dem igen". Nok havde Kennedy selv sine forbehold over for at sende landtropper, men Balls vurdering syntes han alligevel var for langt ude: "Ja, George, du siges jo at være en af de klogeste fyre i byen", sagde han grinende, "men du er skør som ind i helvede! Det vil aldrig ske!" (i 1967 passerede antallet af amerikanske soldater i Vietnam 500.000).

Man må med skuffelse konstatere, at det ikke altid var faghistorikerne, der gav præsidenterne de mest velunderbyggede råd, men vi kan godt finde eksempler på gode beslutninger, som historikerne i staben af rådgivere havde konkret indflydelse på. En af dem er Kennedys accept af, at Laos i 1961 fik neutral status under en samlingsregering, hvor også kommunisterne fra Pathet Lao var repræsenteret.

Flere af præsidentens rådgivere havde ellers fastholdt, at den slags regeringer altid førte til, at kommunisterne før eller siden tog magten, men Arthur M. Schlesinger, Jr. fik angiveligt Kennedy til at acceptere en neutralisering af landet, blandt andet ved at henvise til Italien og Frankrig, hvor kommunisterne var kommet med i samlingsregeringer uden at kuppe sig til magten. Her anvendte Arthur M. Schlesinger, Jr. med held sin historiske viden til at få medhold.

At ikke alle rådgivere vandt samme lydhørhed i Udenrigsministeriet og Det Hvide Hus, vidner Paul Kattenburgs skæbne om. Han var det amerikanske Udenrigsministeriums førende Vietnam-ekspert. Han havde en ph.d.-grad i international politik fra Yale, og han havde i en stor del af 1950'erne opholdt sig i Sydøstasien. Under præsident Kennedy blev han formand for den såkaldte Vietnam Working Group.

Et møde i det Nationale Sikkerhedsråd,

den 31. august 1963, blev imidlertid skæbnesvangert for Kattenburgs videre diplomatiske karriere. Her fortalte han nemlig som den første præsidenten, at denne burde benytte den aktuelle krise i Saigon til at trække USA helt ud af Vietnam. Kattenburg, der havde kendt Sydvietnams præsident Diem i ti år, mente, at denne havde udviklet sig til en småtskåren diktator, der aldrig ville gennemføre de demokratiske og økonomiske reformer, den amerikanske regering fandt nødvendige for at sikre et selvstændigt Sydvietnam. Derfor ville det efter hans mening være den mindst dårlige løsning at sikre Vietnam samme neutrale status som Laos og derefter komme ud i en fart. Dette var også, hvad eksempelvis Frankrigs general de Gaulle havde foreslået samme år.

Måske er historikere sjældent i deres rette element, når de forventes at instrumentalisere deres viden og rette den mod et konkret politisk mål.

Argumenterne faldt hverken i god jord hos Kennedy eller i resten af kredsen omkring ham. Henvielsen til de Gaulle gjorde næppe sagen bedre. Nogle måneder senere blev Kattenburg overflyttet til arbejde, der ikke havde med den overordnede planlægning af krigsindsatsen i Sydøstasien at gøre. Dermed sluttede hans karrieres deroute dog ikke: Snart blev han sendt videre til en diplomatpost i Guyana. Hans pessimisme havde gjort præsidenten en bjørnetjeneste, lød begrundelsen, og det kom til at vare længe, før nogen igen fulgte hans eksempel med åbent at tale om alternativer til den eksisterende kurs.

Seksten år senere så Kattenburg tilbage på det skæbnesvangre møde og mindedes, at der ikke var en eneste af de øvrige tilste-

deværende deltagere, som vidste, hvad de talte om. De kendte hverken Vietnam eller dets historie, mente han.

Skal man tro Harvard-historikere James C. Thomson, Jr., der også i en årrække arbejdede med sikkerhedspolitik i Østasien for både Kennedy og Johnson, så havde hovedparten af de medarbejdere, der virkelig vidste nogen om forholdene i Indokina, forladt Udenrigsministeriet og Pentagon i første halvdel af 1960'erne. Når det gjaldt mulighederne for at forsvare et selvstændigt Sydvietnam, havde de typisk været blandt de mest pessimistiske i staben, og de var ofte blevet erstattet af folk, der – som det hedder på moderne dansk – havde 'ja-hatten' på.

En unyttig analogi

Det giver anledning til at gøre sig nogle mere generelle overvejelser om ideen med 'anvendt historie'. Måske er historikere sjældent i deres rette element, når de forventes at instrumentalisere deres viden og rette den mod et konkret politisk mål. Hvor meget det end ville stimulere vores faglige stolthed, så er der ikke belæg for at tilskrive USA's ulykkelige krigsførelse i Vietnam et fravær af dygtige faghistorikere i beslutningsprocessen.

En manglende historisk bevidsthed hos politikerne synes heller ikke at have været hovedproblemet – nærmest tværtimod. Om noget, så havde præsident Johnson snarere lært for meget – eller i hvert fald det forkerte – af historien.

Da det kom til stykket væltede dominerne ikke i resten af Sydøstasien ved Saigons fald i 1975. I Laos og Cambodja gjorde de ganske vist, men det var ironisk nok, fordi selve krigen i Vietnam havde bredt sig til disse formelt neutrale lande. I regionens øvrige lande, heriblandt Thailand, Burma, Indonesien og Filippinerne,

blev regeringerne derimod ikke undergravede som en følge af nordvietnamesernes sejr. Dominoerne faldt heller ikke i Europa, og skaderne på USA's troværdighed som supermagt var begrænsede.

'München' viste sig med andre ord ikke at være nogen nyttig analogi. Den havde blot fået de amerikanske beslutningstagere til at tage sig selv som gidsler og hævde, at supermagtens globale troværdighed afhang af Vietnamkrigens udfald. Det gjorde den tydeligvis ikke, da det kom til stykket.

Nok var supermagtens selvfølelse såret, men hos de fleste allierede var reaktionen på nederlaget mest en slags lettelse over, at krigen omsider var slut. Trods europæiske demonstranternes skilte med 'Yankee, Go Home!', havde den største bekymring hos de europæiske politikere hele tiden været, at krigen i Vietnam kunne trække ressourcer væk fra forsvaret af Europa.

Hjemme i USA fik vietnamkrigen dog konsekvenser. En af dem var, at den undergravede det økonomiske fundament for præsident Johnsons store hjemlige reformprogram, 'Great Society'. En anden var, at bestræbelserne på at skjule krigens reelle omkostninger i sidste ende blot havde øget den generelle mistillid til hele det politiske system. For præsident Johnson personligt fik den selvfølgelig også tragiske konsekvenser. Han blev ikke, som han selv frygtede, husket som en ny Neville Chamberlain, men derimod som en

mand der af overdreven frygt for at blive netop dét havde sat sit eget politiske projekt over styr.

'München' viste sig med andre ord ikke at være nogen nyttig analogi. Den havde blot fået de amerikanske beslutningstagere til at tage sig selv som gidsler og hævde, at supermagtens globale troværdighed afhang af Vietnamkrigens udfald.

'München-analogien' lever fortsat, men mest som et retorisk greb. Der har trods alt været relativt få konflikter i de mellem-liggende årtier, hvor den historiske parallel til Nazi-Tysklands angreb på Tjekkoslovakiet var oplagt (Saddam Husseins invasion af Kuwait i 1991 er dog blandt dem). Det er i højere grad krigen i Vietnam, der er blevet en passende analogi for efterfølgende konflikter og har dannet rammen om nye historiske 'lektioner'.

Til forskel fra 'München' har der dog været tale om en omvendt brug af historien. Målet med det historiske tilbageblik på Vietnamkrigen har typisk været at finde forskelle snarere end ligheder. For at vinde opbakning til brugen af militær magt har amerikanske ledere nemlig som det første måttet begrunde, hvorfor Vietnam ikke var en passende historisk parallel.

Anmeldelse:

Bag Gaddafi-diktaturets kulisser

Af Henrik Døcker

Livet i Libyen belyst gennem journalistisk kulegravning, en diplomats observationer, interviews med Gaddafis kvindelige slaver og erindringer fra en landflygtig libysk litterat.

Hisham Matar: **Hjemkomsten, fædre sønner og landet mellem dem.** Gyldendal, 297 sider.

Lindsey Hilsum: **Sandstorm.** Faber & Faber (London), 302 sider.

Patrick Haimzadeh: **Au cœur de Libye de Kadhafi.** Éditions Jean-Claude Lattès (Paris), 189 sider.

Annick Cojean: **Niemand hört mein Schreien** (orig.fr. **Les Proies. Dans le harem de Kadhafi**). Aufbau (Berlin), 296 sider.

Blandt diktatorer, der er faldet på deres gerninger – og det i bogstavelig forstand – kan Libyens Muammar Gaddafi nok regnes for noget af en original. Det betød ikke, at han havde mindre blod på hænderne, men han var på en måde diktatoren, der kom ind fra

kulden, ind til en vis – omend forbeholden – respektabilitet hos omverdenen. Siden han blev dræbt under det folkelige oprør mod hans terror-regime i 2011, har det dog været småt med bøger om livet under hans 42 år lange regeringstid.

Fire vidt forskellige skildringer giver imidlertid brikker til forståelsen af tilværelsen under barsk undertrykkelse og med megen frygt.

Henrik Døcker er journalist og forfatter med international politik og folkeret, herunder menneskerettigheder, som speciale.

Fra monarki til ‘folkemassernes styre’

Nyest er den libyske eksilforfatter Hisham Matars fra engelsk oversatte beretning om hans families afsavn og lidelser, om en årelang søgen efter sandheden om hans forsvundne far. Er dette i det væsentlige en familie-historie, så skiller den sig ud ved at levere vidnesbyrd fra en libyer, hvis familie på egen krop var ofre for det undertrykkende regime.

Matar, der siden 1986 har boet i London, har modtaget strålende anmeldelser for denne bog, af *New York Times* betegnet som én af 2016's bedste. Erindringsbogen har stærke litterære islæt, inspireret af forfatterens tanker frem og tilbage – til en barndom i den libyske hovedstad Tripoli, i landflygtighed i Egypten og mandomsår i London.

Den britiske tv-journalist Lindsey Hilsums bog med undertitlen: *Libya from Gaddafi to Revolution* giver den lange beretning fra 1969 til diktaturets fald. Alt så fra det militærkup, hvor den da 27-årige kaptajn Gaddafi styrkede den 79-årige Idris el Senussi, Libyens første og sidste konge, som – heldigt for ham – befandt sig i Tyrkiet til lægebehandling.

Hilsum var som korrespondent for tv-stationen Channel 4 News i Libyen for at dække det endelige opgør og oprør mod Gaddafi. Hun minder om, at der var flere andre forsøg på at styrte ham end det, der i 2011 blev hans ende. Han havde held til at overleve så længe ved et hårdhændet magtspil, også over for sine egne topfolk, han indgød frygt og befæstede magten ved uberegnelighed.

Libyen er så tilpas ukendt en størrelse, at det er værd at rekapitulere dets enorme størrelse: 1,7 mio. kvadratkilometer til 6,4 mio. indbyggere eller en befolkningstæthed på blot 3,5 per kvadratkilometer. I lyset af den dybe splittelse, landet i øjeblik-

ket er ramt af med mindst to ‘regeringer’ og talrige lokale militser, er det også vigtigt at erindre, at området – efter erobringer af fønikerne, grækerne, romerne, normannerne, osmannerne (tyrkerne) og italienerne – i flere århundreder var delt i territorierne Tripolitania mod vest, Cyrenaica mod øst, Fezzan mod syd.

Magtcentret lå dog sjældent ét sted, kongen boede fx ikke i Tripoli, men i Benghazi. I nyeste tid har Tobruk længst mod øst og tidligere blot kendt fra hårde britisk-italienske kampe under Anden Verdenskrig fået betydning som olieudskibningshavn og magtknudepunkt for general Khalifa Haftar, som bekæmper den internationalt anerkendte Tripoli-regering.

Det samfund, Gaddafi opbyggede, bestod ikke af statslige institutioner i almindelig forstand. Baseret på Gaddafis nok som omtalte ‘grønne bog’ dannedes revolutionære komiteer, der tyranniserede befolkningen efter forgodtbefindende, ind imellem i konkurrence med flere berygtede efterretningstjenester. Han behøvede ikke at forbyde politiske partier, det havde kong Idris gjort allerede i 1952, ét år efter sin tronbestigelse. For en sikkerheds skyld blev partidannelser betegnet som landsforræderi. Oppositionelle søgte udenlands, samtidig med at Gaddafi selv blev en international beskytter for alskens terrorister og oprørere i andre lande.

Kun den franske diplomat Patrick Haimzadeh, som 2001-04 gjorde tjeneste ved den franske ambassade i Libyen, kommer i sin bog *I hjertet af Gaddafis Libyen*, som den ville hedde på dansk, lidt ind på, hvor svag den libyske hær var. Som en samlet institution nedlagde Gaddafi den allerede i 1975 – han var bange for, at et stærkt militær ville lave kup, hvorfor han gav sine officerer i opdrag at danne

såkaldte militær-komiteer delvis baseret på stammetilhørsforhold rundt omkring i landets regioner. Hans hær skønnedes at have været på 50.000 mand, men slet udrustet med gamle våben. Diktatoren forstillede sig, at befolkningen udgjorde en slags 'sovende hær', som til enhver tid kunne mobiliseres. Viljen til at indgå i militærkomiteerne styrkedes ved at love unge mænd eksamensbeviser.

Militarisering af befolkningen

Matar fortæller i sin bog, hvordan hans far, der var højstående officer, sammen med mange kolleger umiddelbart efter Gaddafis kup blev fængslet – for så senere at få en diplomatisk post i udlandet. Tilbage i Libyen blev faderen efter nogle år beskyldt for at have reaktionære meninger – og derved tvunget til at flygte til Cairo.

Selv om Matar i realiteten var eksil-libyer, opretholdt han forbindelse til hjemlandet; fra 1990'erne, da forholdet til udlandet blev mindre anspændt, besøgte han ind imellem familiemedlemmer og hørte om de særprægede forhold. Om hvordan alskens adspredelser blev forbudt af Gaddafi: Film, biografier, teatre, fodbold med meget mere, eller hvordan drenge i skolealderen måtte trække i uniform og runde feltbanen, inden de begyndte skolegangen.

Den litterært 'gearede' Matar lader tankerne flyve hid og did, så læseren må selv samle 'buketten', som man nu bedst kan. Han minder således om landets korte historie på mere eller mindre egne ben. Selv erkender han, at alle de bøger, der er skrevet om Libyens nyere historie, kan stå på to reolhylder, den nyeste "er så tynd, at man kan stikke den i jakkelommen". Som et bytte for hvad man kunne kalde 'sen-kolonialismen', begyndte Italien – på jagt efter kolonier oven på et smer-

teligt nederlag til Abessinien (det nuværende Etiopien) i 1896 – i 1911 en brutal kolonial undertrykkelse af Libyen, som imidlertid mødte stærk folkelig modstand helt til 1922. Først efter Benito Mussolinis magtovertagelse i Italien i dette år lykkedes det med luftangreb på landsbyer og brug af giftgas at undertrykke befolkningen, hvoraf store dele blev forvist til koncentrationslejre i ørkenen.

Der er ikke tal på de tusinder, der vansomægtede i Gaddafis fængsler, på de utallige familier, der i årevis håbede på at kunne gense en slægtning, som engang var havnet bag fængselsmurene uden dom – mange kom med tøj og mad til mennesker, som var blevet henrettet adskillige år forinden. Fangerne blev i øvrigt plaget af transmission af Gaddafis taler fra kl. 6 morgen til midnat, på højeste volumen.

Inden en eventuel løsladelse skulle hver fange give en skriftlig undskyldning for at have modarbejdet 'den store leder'. Allerede i 1973 havde Gaddafi ophævet alle de love, der da gjaldt i landet. Han gik i fodsporene af den berømte franske revolutionære Proudhon, som erklærede "ejendom er tyveri", Gaddafi tilføjede fx: "Forretningsmænd er parasitter". Gennem nationalisering af banker og olieselskaber (uden at det dog fremgår særlig tydeligt, fx af *Sandstorm*) sikrede han økonomien trods voldsomme omkalfatringer.

Gaddafi skaffede sig efterhånden en solid opposition i udlandet, men sendte sine agenter ud for at uskadeliggøre den. Matar beretter om sin egen far, der blev bortført til Libyen fra Egypten for så at forsvinde i et af landets uhyggelige fængsler; Hilsum fortæller om en libyer i Libanon med samme skæbne. I de overfyldte fængsler vansomægtede tusinder, plaget af tortur, hjemsogt af insekter, på sultekost og påført diverse sygdomme ved manglende

hygiejne. Andre eksillibere blev skudt, atter andre hængt i al offentlighed i Libyen.

Fristed for terrorister

Gaddafis forhold til omverdenen var præget af åben støtte til terrorister i mange lande, før end begrebet var så udbredt som i dag, ligesom han beredvilligt gav husly (asyl) til hjemløse terrorister fra udlandet. Ingen af bøgerne giver dog nogen lertilgængelig oversigt over dette. Han støttede således oprørere fra Somalia i eksil i Etiopien, gav penge til dissidenter i Algeriet og hjalp landflygtige tunesere med at foranstalte sabotage i hjemlandet. Bistand blev givet til De røde Brigader i Italien, terrorister i Japan., IRA i Nordirland osv. osv. – listen var uendelig lang. Samtidig forsøgte han med vidtløftige planer at lokke både Egypten og Libanon til at indgå i statsforbund med Libyen.

Efter at et amerikansk passagerfly i 1988 var styrtet ned i den skotske by Lockerbie, blev det ved intenst efterfølgende politiarbejde afsløret, at en libysk efterretningsagent et par uger forinden havde købt babytøj i Malta; det lå i en kuffert, hvori også en kassettebåndoptager og sprængstoffet samtex havde befundet sig. En hemmelig CIA-efterforskning afslørede, at den libyske regering stod bag dette attentat – vel nok begyndelsen til enden for Gaddafis som international terrorismes 'bedste ven'. Da Libyen nu led under stadig skærpede sanktioner fra USA og FN plus faldende oliepriser, gik Gaddafi med til at sagen blev bragt for en skotsk domstol, sat i Holland.

Hovedattentatmanden blev idømt livsvarigt fængsel, men dog løsladt efter otte et halvt år, officielt på grund af sygdom. Den libyske regering betalte en erstatning til efterladte på ti mio. dollar pr. skadesramt familie. Da Gaddafi i 2003 indvil-

gede i, at Libyen skulle skrotte sit lager af masseødelæggelsesvåben, herunder kemiske våben – som muligvis var blevet benyttet mod Tchad i en grænsestrid – banedes vejen for en regulær rehabilitering fra paria-status i international politik.

Begyndelsen var dog gjort allerede i 1999, da internationale sanktioner mod Libyen blev hævet, og Storbritannien genoptog diplomatiske forbindelser med landet. Da Gaddafi så fordømte flyattentaterne mod USA den 11. september 2011, havde han bevæget sig over på anti-terrorismens front.

Han standsede således bistand til palæstinensiske anti-israelske formationer som Hamas og Hizbollah. Landet indledte, hvad man kan kalde en international normalisering, efter en isolation som ifølge Verdensbanken havde kostet det 18 mia. dollar, men efter Libyens egne beregninger 33 mia. dollar.

Slappedes undertrykkelsen også, så udviklede Libyen sig ifølge Hilsum fra et diktatur til en røverstat. Mens Gaddafis forvildede socialist-ideer – at staten reelt var afløst af 'folkets styre' – tidligere var det kit, der holdt hans statsdannelse sammen, var det nu den fri foretagsomhed hidtil forbudt som 'kapitalisme', der blev animeret.

Man kan også, som beskrevet af Haimzadeh, sige, at et klientilistisk system (tjenester og gentjenester) afløstes af udpræget familie-favoritisme: Hans egen familie eller stammefrænder satte sig på de fede forretninger, idet det dog ikke kunne undgås, at familiefejder gik over til meget voldelige sammenstød. Hans egne sønner benyttede således – akkurat som Saddam Husseins sønner – 'slående' argumenter. Gaddafi-familien besatte alle mulige job i samfundet, helt uafhængig af deres faglige kvalifikationer.

Gaddafis harem

Den franske journalist Annick Cojean kaster i sin bog (nu oversat til 20 sprog) lys på, hvad man roligt kan kalde Gaddafis harem. Mens omverdenen fandt det kuriøst, at den excentriske militærdiktator omgav sig med en kvindelig livgarde, var der i hans levetid ikke megen viden om de mange unge kvinder, som han holdt som sex-slaver.

Som medarbejder ved det ansete franske dagblad *Le Monde* dækkede Cojean oprøret mod Gaddafis styre i 2011. Det var ikke helt let at få kontakt med kvinder, der havde 'betjent' diktatoren, selv da han var ved at være slået. Hans ord var jo lov. Undertiden var han dukket op i hverdagslivet – på skoler, på skønhedssaloner, på udstillinger – og havde simpelthen udvalgt sig, hvad der faldt i hans smag.

Megen list blev brugt til at narre kvinderne ind i Gaddafis private lejlighed, én af dem fik at vide, at det ville føre til hendes fængslede brors løsladelse. Nogle af de kvindelige vagter havde som opgave at lokke fremtrædende kvinder ind til diktatoren, undertiden var hele familier hans ofre.

Den franske journalist interviewede også lærere, statsansatte, soldater, journalister og læger, som havde kendskab til misbruget. Uanset hadet til den afdøde diktator er emnet stadig ømtåleligt, og få libyske kvinder har ovovet at stå offentlig frem – i den muslimske verden hæfter skammen ved ofrene, fordi der var

tale om uægteskabelige forhold. Titlen i den tyske udgave er velvalgt: Ingen hørte skrigene fra de torterede og voldtagne... (Voldtægt er i øvrigt også tortur, som fastslået af Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol. Anmelderens bemærkning)

Slutspillet

Hele slutspillet – opstanden i Benghazi, militærets forsøg på at nedkæmpe det, FN's accept af en udenlandsk intervention begrundet i at beskytte befolkningen, Gaddafis flugt, massedeserteringer fra hans hær af libyske soldater plus de mange lejesoldater fra andre arabiske lande – dækkes minutiøst af Hilsum.

Hvad man kunne have ønsket sig er måske lidt vurdering af, hvor paradoksalt det var, at det internationale samfund besluttede sig for at intervenere netop i denne heterogene stat, så mægtig i udstrækning og så fattig på samfundsinstitutioner, og af den samhandel og det samspil, diktatoren fik opbygget med udenlandske firmaer, som nu øjnede mægtige forretninger efter alle de år, hvor den pro-terroristiske eneheriker havde været paria såvel politisk som økonomisk.

Hans synderegister var på den anden side så enormt, at ingen bog vel rigtig ville kunne rumme det. Men mange tråde er samlet og meget lys kastet over et regime, der i ondskab og nederdrægtighed tåler sammenligning med Saddam Husseins Irak.

Anmeldelse: Slagmarker mod syd

Af Birthe Hansen

For 25 år siden var de fleste bøger om Mellemøsten og den arabiske verden mest for fagfolk og særligt interesserede. I dag myldrer det frem med både bøger og anden information med et bredere perspektiv, samtidigt med at også nye områder opdyrkes.

Eugene Rogan: **Arabernes historie – fra Osmannerriget til det arabiske forår.** København, Kristeligt Dagblads Forlag, 2017. 740 sider.

Niels Arne Sørensen og Uffe Østergård (red.): **Langt fra Vestfronten – Første Verdenskrig i Middelhavsområdet.** København, Forlaget Orbis, 2015. 239 sider.

Der er fornylig kommet to spændende udgivelser på dansk: *Arabernes historie* af Eugene Rogan og antologien *Langt fra Vestfronten – Første Verdenskrig i Middelhavsområdet*, der er redigeret af Niels Arne Sørensen og Uffe Østergård.

Det er fortjenstfuldt af Kristeligt Dagblads Forlag at udgive *Arabernes historie* oversat til dansk. Den er på 740 sider og dermed noget af en mursten – faktisk

forsvandt min mobiltelefon, som jeg havde brugt som bogmærke, i den en halv dag under læsningen. Ligeledes er det fortjenstfuldt af Sørensen og Østergård at sætte fokus på Første Verdenskrig og Middelhavsområdet. Emnet rummer masser af stof til selvstændig behandling, og kombinationen på dansk er ny.

Begge bøger rummer masser af læseværdigt stof, men rejser også diskussioner

---

Birthe Hansen er lektor ved Institut for Statskundskab, Københavns Universitet.

– som det nærmest er hovedreglen med udgivelser, der behandler stof fra Mellem-østen.

Arabernes historie

Den britiske Oxford-professor, Eugene Rogan, har valgt at opdatere et af sine hovedværker, der oprindeligt er fra 2009, så det nu rækker fra Osmannerrigets sene faser til og med det arabiske forår. Det lyder umiddelbart som en god idé, da de seneste 25 år, herunder det arabiske forår, har bragt store og vidtrækkende forandringer til regionen. Desværre er det den ubetinget svageste del af bogen, og han skulle nok have holdt sig til det område, hvor han er virkelig kender og anerkendt, nemlig osmannertiden. Her har Kristeligt Dagblads Forlag i øvrigt allerede udgivet en glimrende ‘mursten’ fra hans hånd, *Osmannerrigets fald*.

Arabernes historie lægger hovedvægten på arabernes udfordring af det osmanniske styre, koloni- og mandatområdet og arabisk nationalisme. Om de første arabiske nationalister skriver Rogan, at de “stod over for næsten uoverstigelige forhindringer. Den osmanniske stat var overalt og slog nådesløst ned på ulovlig politisk aktivitet ... Det ville kræve en enorm omvæltning at løse osmannernes greb om den arabiske verden. Første verdenskrig blev den omvæltning” (p. 210). Osmannerrigets sammenbrud efter nederlaget i Første Verdenskrig gav plads til løsrivelse, grænseændringer og efter frenden også til britiske og franske mandatområder. Både briter og franskmænd mødte større arabiske modstand og nationalisme i mandaterne end forventet, og efter Anden Verdenskrig måtte de, også efter egen svækkelse som følge af krigen, opgive dette. Eugene Rogan skriver tørt: “Den eneste flig af trøst for briterne var, at

deres kolonirival Frankrig ikke havde klarret sig bedre i sine arabiske besiddelser” (p. 297).

De arabiske prøvelser var dog ikke forbi med mandatområdernes ophør, da FN i stedet vedtog delingsplanen for Palæstina. Der blev sagt nej tak til den palæstinensiske del, mens Israel accepterede og udråbte sig som stat i 1948 på det område, som FN’s delingsplan angav. Derefter angreb fire arabiske hære Israel.

Ifølge Rogan mislykkedes hensigten med angrebet, fordi de arabiske hære var små og uprøvede i 1948. Han kommer også ind på den arabiske splittelse. Disse to forhold er væsentlige for at forstå, hvorfor arabstaterne, der havde taget en beslutning om at angribe en ellers anerkendt helt ny stat, tabte som Goliat til David.

Drømmen om at omgå FN’s beslutning om en israelsk stat og dele byttet mellem sig var større end realitetssansen. Rogan beskriver også, hvordan den dårlige beslutning om den miserable krigsførelse udløste pres på de siddende arabiske ledelser i de angribende lande. Trods dette kan Rogans beskrivelse – med rette – opfattes som stærkt partisk og selektiv i forhold til Israel. Hans ærinde har imidlertid været, som titlen siger, at skrive den arabiske historie. Det er også fair nok, da man næppe kan skrive om hele verden, ikke en gang om en enkelt regions historie, på én gang. Udvælgelsen kræver imidlertid, at man enten har nogle forbehold eller nogle faste, eksplicitte kriterier for metode og udvælgelse af materiale. Dette kunne Rogan have gjort en del mere ud af.

Valget af fokus på arabernes historie bygger på de fællestræk, der trods alt er i den arabiske verden, herunder, den massive eksterne indflydelse gennem tiderne. Man kan dog også gennem læsningen få en fornemmelse af de mange forskel-

ligheder, stridigheder og konflikter, der har været blandt de arabiske folk og stater, som er nok så vigtige, hvis man skal forstå, hvorfor der er blevet plads og mulighed for den eksterne indflydelse.

Efter den kolde krig

Værkets sidste kapitel (14) hedder 'Efter den kolde krig'. Kapitlet burde ikke have været med, da det helt klart ikke er samtidshistorie, der er Rogans speciale. Kapitlet er præget af Rogans egne fortolkninger, som fremstår som meget 'hårde' fortolkninger, der er trukket meget langt. Den slags kan risikere at svække tilliden til en fremstilling. Her skal gives tre eksempler fra blot en enkelt side (p. 638)!

Den omtalte side befinder sig i fremstillingen af, hvad der skete efter Operation Ørkenstorm i starten af 1991, hvor en stor international koalition samlet og ledet af USA på FN-mandat tvang Irak ud af Kuwait. I nederlagets stund, hvor Saddam Hussein-regimet syntes svækket, gjorde de irakiske kurdere og shiamuslimer i syd oprør.

For det første: "Amerikanerne tilbød hverken støtte til kurderne eller shiamuslimerne, selvom de havde opfordret irakerne til at gøre oprør. I stedet vendte Bush-administrationen det blinde øje til", da de irakiske kurdere i den nordlige del af landet blev angrebet og forfulgt af Saddam Hussein-regimet. Faktisk havde daværende præsident Bush meldt ud, at oprør måtte irakerne selv klare – ikke at man ville støtte det, og USA vendte ikke det blinde øje til, men spillede en stor rolle i den flyveforbudszone, der skaffede kurderne hjælp og udstrakt autonomi.

For det andet: "Stillet over for en enorm humanitær katastrofe, som de selv var ophavsmænd til", skriver Rogan anklagende om amerikanerne i relation til Saddam

Husseins forfølgelse af de irakiske kurdere i den nordlige del af landet i kølvandet på regimets nederlag. Dette er både ikke rigtigt og en sammenblanding af holdning og forløb. Det var Saddam Hussein-regimet, der havde skabt katastrofen ved at lægge sig ud med hele det internationale samfund og dets regler, og det var regimet, der valgte at angribe og forfølge kurderne (hvilket typisk er blevet fortolket som et forsøg på at bevare magten i nederlagets stund). Regimets forfølgelse af kurdere var ikke ny jævnfør Anfal-kampagnen i 1988, hvorunder der blev brugt kemiske våben i Halabja.

For det tredje: "Efter det var mislykkedes at vælte Hussein med militære midler...". USA kunne nemt have væltet Saddam Hussein-regimet med militære midler, men valgte under etableringen af den nye verdensorden at holde sig til FN-mandatet (der stoppede før Bagdad!) og opbakningen fra den store koalition. USA havde gerne set regimet falde, men prioriterede at holde øje med Sovjetunionen i opløsning, tysk genforening og, hvad der her især er relevant, at knæ sætte regler i den nye verdensorden som, at man ikke må tage små naboer, fordi de har noget, man gerne vil have.

Som Oxford-professor skriver Rogan sig ind i en tradition med masser af historiske detaljer og stor passion for sit emne. Han skriver sig dog også ind i to andre traditioner, der ofte ses i UK: en politisk, hvor der fokuseres på det arabiske perspektiv, og en essayistisk. UK var blandt de 10 FN-medlemmer, der stemte mod FN's egen delingsplan for Palæstina i november 1947. Den politiske sympati for den arabiske verden relaterer sig både til historiske grunde og samhandelsmæssige hensyn. Det er også et britisk stiltræk at skrive mere essayistisk, end det er tilfæl-

det i USA og på det europæiske kontinent. En essayistisk stil kan nogle gange give sig udslag i manglende kriterier for udvælgelse af emner og kilder, samt i at historiske fakta nogle gange enten hober sig planløst op eller blandes vilkårligt med forklaringer. Dette er bestemt ikke uset, men i en historisk fremstilling må man forvente noget andet. Til gengæld er Rogans værk velskrevet og underholdende, hvilket jo bidrager til, at man faktisk får det læst, og det rummer masser af spændende historiske pointer og oplysninger.

Blandt konkurrerende titler på markedet om arabisk historie er den første af de to nærmeste nok *A History of the Arab Peoples*, der er skrevet af Albert Hourani, en nu afdød britisk forsker med libanesiske rødder. Dette, lidt ældre værk, fremstår stadig som dækkende. Det andet er Bernard Lewis' velskrevne *Mellemøstens historie i de seneste 2000 år*, der i 1998 blev udgivet af Gyldendal i en (lige så velskrevet og letlæst) oversættelse af Helle Lykke Nielsen. Lewis' værk er imidlertid mere problemorienteret, 'topical' som amerikanerne siger, og efter manges smag pakket for tæt ind i en kulturel fortolkningsramme. Det giver imidlertid et bud på, hvorfor den muslimske verden kunne rejse sig og århundredere senere kom i dyb krise.

Eugene Rogans værk udgør dermed den tredje mulighed, der nu også rækker bredere ud i en dansk oversættelse. Værket rummer således som nævnt både fordele og ulemper som værk. Og det er glædeligt, at valgmulighederne er blevet flere, og der er tilbud til forskellige smag og behov.

Første Verdenskrig i Middelhavsområdet

Hvor Eugene Rogan bruger en traditionel tilgang med vægt på den arabiske verden (og dermed tager udgangspunkt i sprog,

religion og kultur), vælger Niels Arne Søren og Uffe Østergård i deres antologi en mere utraditionel tilgang, hvor de sætter fokus på Middelhavsområdet, herunder Bulgarien og Armenien (der omkring Første Verdenskrig var anderledes afgrænsede). Antologien er udarbejdet med en bred vifte af forfattere med forskellige tilgange og baggrunde. På den måde får man både nedslag og søslag! Redaktørerne fremhæver i indledningen, at de lægger vægt på krigens politiske historie og de store konsekvenser, den havde for middelhavslandene.

Antologien rummer en indledning og 19 korte, fokuserede og formidlende bidrag. Hvis man vil have en længere og kronologisk fremstilling, kan man fx læse videre i David Fromkins detaljerige monografi *A Peace to End all Peace* om Første Verdenskrig og skabelsen af det moderne Mellemøsten, men det kræver god tid! I antologien får man til gengæld meget foræret: næsten alle kapitlerne er yderst læseværdige, går til sagen og formidler det vigtigste om deres emne. Her skal fremhæves nogle stykker, men mange kunne have været nævnt.

'Grækenlands lange første verdenskrig' af Mogens Pelt omhandler Grækenlands frigørelse fra Det Osmanniske Rige, 'den store idé' om græsk samling, og 'den store splittelse' om alliancetilhørsforhold under krigen. Den korte og koncise artikel starter med, hvordan en lille del af det nuværende Grækenland i 1830 blev anerkendt som stat efter at have været den første af slagsen, der rev sig løs fra Osmanneriget. Dette gav næring til at se løsrivelsen som første skridt mod at samle græskortodokse i området og fremme en national identitet, kendt som 'den store idé'. Under Første Verdenskrig måtte Grækenland forholde sig til, om man skulle vælge En-

tenten eller en form 'neutralitet'. Dilemmaet førte til 'den store splittelse', der opstod som en konflikt mellem kongehuset, der hældede mod Tyskland og en slags 'neutralitet', og premierminister Venizelos, der hældede mod Ententen. Et senere militærkup udfordrede kongen og delte landet. Derefter deltog Grækenland i Ententens Makedonien-offensiv. Under Versailles-forhandlingerne besatte Grækenland med stormagternes tilladelse og støtte et område i det vestlige Lilleasien omkring Smyrna, som de håbede senere at kunne annektere. Da tyrkiske styrker imidlertid senere besejrede den græske hær og fordrev græskortodokse fra Lilleasien, tog et Venizelos-tro militærregime magten i hele Grækenland, henrettede modstandere og styret blev ændret. Mogens Pelt slutter kapitlet med at anføre, at den store splittelse, og de dybe sår i græsk politik, den medførte, varede helt indtil, at Anden Verdenskrig skabte en ny splittelse mellem kommunister og systemtro, der udviklede sig til borgerkrig og varede til den militærjunta, der havde siddet siden 1967, faldt 1974. Stor respekt for denne formidling af noget af det meste komplekse stof fra Første Verdenskrig. Kapitlet giver både overblik og forklarer forløbet.

Mogens Pelt er også forfatter til kapitlet 'Det armenske folkedrab'. Kapitlet giver et fint overblik over 'det armenske spørgsmål' og de grusomheder, der blev sat i værk i foråret 1915 mod armeniere i Det Osmanniske Rige. Udførelsen beskrives for at vise, at der var tale om et egentligt folkedrab jf. kriterierne i FN's folkedrabskonvention frem for, som fx Tyrkiet hævder, et led i krigshandlinger. Det slutter med overvejelser om, hvorfor Tyrkiet hid-

til har nægtet at benævne grusomhederne som folkemord. Det er imidlertid ikke kun Tyrkiet, der har nægtet dette. Kapitlet kunne derfor være blevet endnu bedre, hvis denne diskussion havde været mere udfoldet og medtaget.

I kapitlet 'Storbritannien i Mellemøsten' af Uffe Østergård og Niels Arne Sørensen gives et destilleret overblik over den britiske tilgang til Det Osmanniske Rige under den Første Verdenskrig med vægten på briternes 'imperiale blik'. UK så den osmanniske trussel i et større perspektiv som en trussel mod frihandel, søveje og det verdensomspændende imperium. Selv om Det Osmanniske Rige var under opløsning og havde mistet besiddelser, dominerede riget stadig Mellemøsten og truede de britiske søveje. Forfatterne slutter kapitlet med at konkludere, at briterne sejrede til sidst, og at "Forbindelsen til Indien blev holdt åben, men prisen var høj. Mellemøsten var ikke en sekundær krigsskueplads, men helt afgørende for udfaldet af verdenskrigen" (p. 165).

Derudover er der kapitler om Osmanerriket og dets vej til Første Verdenskrig, krigens konsekvenser for landene i den vestlige del af Middelhavet, Gallipoli-felttoget, søkrigen i Middell- og Sortehavet, den tyrkiske debat om sejren ved Gallipoli-fronten, samt diskussioner af myter om Lawrence of Arabia og Gavrilo Princip.

Helhedsindtrykket er, at *Langt fra Vestfronten – Første Verdenskrig i Middelhavsområdet* er en meget vellykket antologi med kontante og læseværdige kapitler. Oven i købet i et meget læsevenligt bogformat.

Anmeldelse:

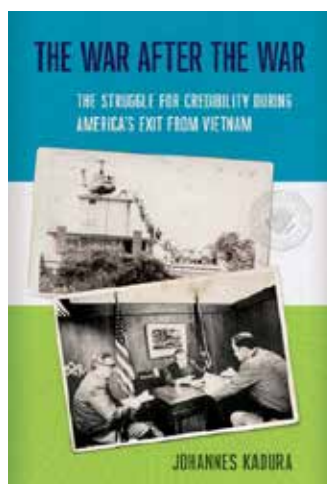
Nederlagets troldmænd

Af Erik Beukel

For præsidenterne Nixon (1969-74) og Ford (1974-77) var kampen for at afslutte krigen i Vietnam og opnå 'fred med ære' uden tabet af USA's troværdighed som at manøvrere i et stormfuldt farvand med synlige og usynlige klippe-skær.

Johannes Kadura: *The War After The War. The Struggle for Credibility during America's Exit from Vietnam.* Cornell University Press. Ithaca and London, 2016, 164 s. + noter, 55s.

30. april 1975 gennembrød sovjetisk byggede tanks fra Nordvietnams hær indhegningen til præsidentpalæet i Saigon. Præsidenten blev arresteret, og byen blev af sejrherrene omdøbt til Ho Chi Minh Byen efter det kommunistiske Nordvietnams legendariske leder, der var død få år før. For USA var krigen tabt, og det lignede en overvældende sejr for Sovjetunionen som Nordvietnams nærmeste allierede. Siden Paris-aftalen og våbenstilstanden i januar 1973 havde det været den amerikanske minimumsstrategi at bevare et uafhængigt Sydvietnam, og

det var ikke lykkedes. I de sidste timer før erobringen af præsidentpaladset var op mod 1.400 amerikanere og 5.500 sydvietnamesere blevet reddet ved hjælp af helikoptere ud til amerikanske flådefartøjer i Det Sydkinesiske Hav. Men tusinder af desperate sydvietnamesere blev ladet tilbage, og der udspandt sig hjerteskrærende scener af mennesker, som kæmpede for en plads på helikopterne – scener der

Erik Beukel er dr.scient.pol. og tidligere seniorforsker ved Dansk Institut for Internationale Studier.

blev vist på amerikansk TV. Bagefter blev op mod 65.000 sydvietnamesere henrettet, og ca. 200.000 sendt i såkaldte genopdragelseslejre.

De tragiske scener markerede afslutningen på bestræbelserne på at bevare et ikke-kommunistisk Sydvietnam og indføre demokrati i landet. En del amerikanere havde dog aldrig troet på denne form for værdieksport til samfund, der altid havde været autoritære. Siden 1968 havde den amerikanske krigsdeltagelse været stærkt omstridt i USA, og efter Nixon var blevet præsident i 1969 var han sammen med den nære rådgiver Henry Kissinger – som var dybt skeptisk over for ideer om demokratifremme – været tvunget til at finde ud af, hvordan man kunne slippe ud af dette morads uden, at USA's ære og troværdighed blev ødelagt.

Sideløbende med tilbagetrækning af amerikanske soldater fra Sydvietnam fulgte Washington en dobbeltstrategi: (A) opretholdelse af et selvstændigt Sydvietnam; da det efterhånden blev vanskeligere, fokuserede man på (B) en tilbagefaldsstrategi for at begrænse de skadelige virkninger for USA i den Kolde Krig.

Et selvstændigt Sydvietnam

De første måneder efter våbenstilstanden byggede Nixon-administrationens bestræbelser på at opretholde et selvstændigt Sydvietnam på, at Nordvietnams overtrædelser af våbenstilstanden kunne udløse et kraftigt amerikansk militært gensvar, som demonstreret af de såkaldte jule-bombninger af mål i Nordvietnam i slutningen af 1972. Disse bombninger, der var de mest intense siden Anden Verdenskrig, sigtede også på at berolige regeringen i Sydvietnam, der ikke brød sig om udsigten til en aftale med Nordvietnam. Vietnams betydning for USA's tro-

værdighed i den Kolde Krig blev fremhævet, men forestillingen om kommunismen som en monolitisk Sovjet-styret trussel var ikke afgørende. Modsat tidligere blev det erkendt, at der eksisterede en dyb mistillid mellem de to kommunistiske stormagter, og Nixon-administrationen forstod i høj grad at udnytte denne mistillid i trekants-diplomatiet USA-Sovjetunionen-Kina. Dominoteoriens forudsigelse af, at et nederlag i Vietnam ville udløse en kædereaktion i Sydøstasien – første gang fremført af præsident Eisenhower i 1954 – spillede primært en rolle i den amerikanske beslutningsproces umiddelbart før Saigons fald som et argument fra præsident Ford over for en modvillig Kongres.

Det var hele tiden et overordnet mål for administrationen at bevare handlefriheden, og den havde ingen illusioner om, at Nordvietnam ville overholde Paris-aftalen. Denne pessimistiske tolkning af aftalen blev dog mere holdt internt, mens man udadtil anslog en optimistisk tone, som da præsident Nixon proklamerede Paris-aftalen som en stor succes for det selvstændige Sydvietnam.

Tilbagefaldsstrategien

Efterhånden som situationen på landjorden i Sydvietnam blev yderligere forværret til ugunst for Saigon-regeringen, og præsident Nixons hjemlige position blev stadig svagere på grund af Watergate-skandalen, greb Det Hvide Hus mere og mere til det andet led i dobbeltstrategien: en tilbagefaldsstrategi, hvis/når Nordvietnams og Den Nationale Befrielsesfronts erobring af hele Sydvietnam ikke kunne stoppes. Administrationen begyndte at lægge afstand til Thieu-regimet, og skadevirkningerne for USA's prestige og styrke i den Kolde Krig, hvis Sydvietnam faldt, blev nu nedspillet, men uden at

modsætningen til tidligere påstande om vigtigheden af at bevare USA's troværdighed i den Kolde Krig blev alt for åbenlys. Der blev lagt vægt på, at der gik en 'passende tid' (decent interval) mellem Paris-aftalen og Sydvietnams kollaps. Selve udtrykket decent interval var uklart, men netop det talte for dets brug. I takt hermed blev betydningen af at forbedre forholdet til Sovjetunionen og Kina yderligere fremhævet.

Andre led i tilbagefaldsstrategien var indledt straks efter Paris-aftalen, da Henry Kissinger foretog en rundrejse til en række hovedstæder i Østasien for at forsikre allierede i Asien om USA's fortsatte støtte, påvirke Nordvietnam til at overholde Paris-aftalen – først og fremmest ved i Hanoi at gentage truslen om nye luftangreb – og konsolidere tilnærmelsen til Kina.

Kaduras bog giver et klart indtryk af, hvorledes afslutningen på USA's deltagelse i Vietnam-krigen og dobbeltstrategiens faser blev nært flettet sammen med amerikansk indenrigspolitik. Uden de stadige afsløringer af præsidentens myndigheds-misbrug for at begrænse offentlighedens kendskab til indbruddet i Demokraternes partikontor i Watergate-komplekset havde krigsmodstanderne i Kongressen ikke haft tilstrækkelig styrke til at samle det nødvendige flertal imod bevillingerne til krigen i Indokina.

Der argumenteres overbevisende for, at præsidentens ofte paranoide og ekstremt hemmelighedsfulde beslutningsstiler med at hindre Nixon i at beordre et militært svar på Nordvietnams overtrædelser af Paris-aftalen. Nixon ikke blot gravede sin egen grav, men forstærkede USA's militære impotens i Indokina.

Kissinger overtog i denne periode i stigende grad udformningen af den daglige udenrigspolitik fra en præsident, som

var fuldt optaget af at begrænse Watergate-skandalen. Kadura præciserer, at det er et åbent spørgsmål, hvor meget Kissinger vidste – eller ønskede at vide – om Watergate, men han så sagen som primært et PR-problem og ikke som et problem om forfatningens og lovgivningens grænser for Det Hvide Hus' magtbeføjelser. Den udenrigspolitiske realist fornægtede sig ikke!

For Det Hvide Hus blev det et kerneargument, at nederlaget i Indokina skyldtes Kongressens misbrug af Watergate til at stoppe bevillingerne til det amerikanske militær. Budskabet var, at karakteren af det amerikanske politiske system uundgåeligt var ødelæggende for en effektiv udenrigspolitik, og Kadura argumenterer for, at synspunktet faktisk afspejlede Nixon, Ford og Kissingers dybfølte frustration og vrede over, at administrationen var blevet forrådt af hjemmefronten. Men præsident Ford var samtidig forsigtig med at gå for langt med dette argument: nu var det på tide at hele den dybe splittelse i den amerikanske befolkning.

Grænser for troldmænds magt

En speciel side af virkningerne af det amerikanske nederlag blev bemærket i et internt notat til Kissinger i sommeren 1975: en omvendt dominoeffekt, idet USA's allierede i Asien efter Sydvietnams fald var mere opsatte på at fastholde det amerikanske engagement. Men var den oprindelige dominoteori ikke holdbar, kan beslægtede teorier ikke uden videre afvises: en så kløgtig iagttagelse som Singapores mangeårige premierminister Lee Kuan Yew har således anført, at det amerikanske militære engagement gav Sydøstasiens ikke-kommunistiske nationer tid til at udvikle sig. Holdbarheden af den teori er vanskelig at bevise eller modbevise.

Hvad angår Vesteuropa delte tilhængere af alliancen med USA ikke bekymringen for, at troværdigheden af alliancegarantien var blevet undergravet. Snarere var der en vis lettelse over, at USA opgav en meningsløs krig.

Kadura konkluderer, at tilbagefaldsstrategien i vidt omfang lykkedes, og at nederlaget i Vietnam havde begrænsede virkninger for det amerikanske alliancesystem: på det punkt var nederlagets troldmænd med præsidenten som 'øverste troldmand' ikke uden succes. Men da det drejede sig om at inddæmme Watergate-skandalen, var Tricky Dick en håbløs amatør. Også på diplomatiets område var der dog grænser for troldmændenes magiske evner. Grænserne for USA's magt blev erkendt af Det Hvide Hus og indgik i politikformuleringen med tilnær-

melsen til Kina og afspændingen i forhold til Sovjetunionen, der var en del af forudsætningerne for, at tilbagetrækningen fra Vietnam kunne lykkes uden de store internationale skadevirkninger. Med andre ord var det succesfulde trekants-diplomati afhængig af en ny erkendelse af egne interesser i Beijing og Moskva.

Bogen giver et fint indblik i Nixon- og Ford-administrationernes mangeartede problemer, som det er en god ide at repetere mere end 40 år senere. Med en præsident, som under valgkampen udviste en forbløffende troldmandskunst, er det spændende at se, hvordan præsident Trump vil håndtere udfordringerne i farvande, der ikke er mindre stormfulde.

○ ○ ○

Anmeldelse:

Diplomati i praksis og på trods

Af Louise Riis Andersen

Forventningerne til dansk diplomati er store. Ressourcerne stadig færre. Marcussen tegner et billede af et fag og en organisation, der er presset til det yderste.

Martin Marcussen: **Diplomati fra bar bund - Hverdagens diplomati på de danske ambassader.** Jurist og Økonomforbundets Forlag, 2017, 328 s.

Professor i international politik ved Københavns Universitet, Martin Marcussen, har skrevet en ny bog om embedsværket bag dansk udenrigspolitik. Bogen fremstår som et selvstændigt værk, men den kan også ses som et supplement til hans store værk *Diplomati: et portræt af den moderne udenrigstjeneste*, der udkom sidste år (se evt. Per Carlsens anmeldelse i forrige nummer af *Udenrigs*).

Udgangspunktet er den omfattende omstrukturering/sparerunde, der under overskriften 'Mere verden, mindre Europa – men mere EU' blev besluttet i 2014. Reformen indebar ud over lukning og reduktion af flere repræsentationer også åbning af nye ambassader på en række

vækstmarkeder og et øget fokus på det såkaldte økonomiske diplomati, dvs. handelspolitik og eksportfremme.

Nye ambassader

Som det fremgår af titlen – Diplomati fra bar bund – fokuserer bogen især på åbningen af nye ambassader: Hvorfor blev det besluttet at åbne netop i Nigeria, Colombia og Filippinerne? Og hvordan etab-

Louise Riis Andersen er seniorforsker hos DIIS. Hendes forskning fokuserer på internationale interventioner i skrøbelige stater.

lerer man helt konkret nye repræsentationer? Bogen følger denne proces meget jordnært og giver et overbevisende indblik i hverdagens små og store kampe for de 'entreprenør-diplomater', der stod for at finde egnede boliger, ansætte lokale medarbejder, etablere kontakt til de rigtige netværk i værtslandet og håndtere mere eller mindre urimelige krav og forventninger fra 'driftsorganisationen' hjemme på Asiatic Plads.

Men bogen stopper ikke her. Opstartsudfordringerne sættes i relief af en række fortællinger om hverdagen og rutinerne, som de opleves på 'gamle' danske repræsentationer i så forskellige lande som Tyrkiet, Kenya, Tyskland, USA, Thailand, Afghanistan, Brasilien, Egypten og Kina.

Det er med andre ord en bog, der kommer vidt omkring i det danske diplomati, og man fornemmer klart, at vi her har at gøre med en forfatter, der kender udenrigstjenesten godt. Faktisk så godt, at man kunne forledes til at tro, at Marcussen selv var diplomat. Men Marcussen er forsker, ikke praktiker, og det fornægter sig ikke i bogens omfattende analyseapparat og mange begrebsafklaringer. Hans ambition er ikke 'kun' at give indsigt i, hvordan småstatsdiplomati udføres i praksis, men også at finde en teoretisk ramme, der kan hjælpe os med at forstå forandringsprocesser i den på mange måder særlige del af den danske offentlige forvaltning, der udgøres af udenrigstjenesten.

Inspiration fra økonomiske teorier

Marcussen lader sig inspirere af økonomiske teorier om transnationale selskaber og de forskellige transaktionsomkostninger, der er forbundet ved at etablere sig fysisk i et land i forhold til at benytte sig af underleverandører. Som han selv peger på, giver den tankegang indtryk af en tekno-

kratisk beslutningsproces baseret på, hvad der kan betale sig i kroner og ører. Reformen i den offentlige sektor er dog nærmest per definition politiserede, og han supplerer derfor meget fornuftigt sin analyse med overvejelser om det politiske spil og de mangeartede interesser i og uden for Slotsholmen, der var med til at udstikke rammerne for omstruktureringen af udenrigstjenesten i 2014.

Desværre forbliver disse overvejelser en eftertanke. Jeg tror, han ville være nået længere med sin teoretiske ambition – og måske også med de empiriske analyser – hvis han havde taget udgangspunkt i mere klassisk forvaltningsteori og ladet samspillet mellem politikere, embedsværk og interesseorganisationer været omdrejningspunkt for analysen.

Det ville formentligt have gjort det muligt at nå endnu længere bag om reformprocessen og fx kaste lys over, hvordan og på hvilket grundlag det blev besluttet, at en opprioritering af det økonomiske diplomati var den bedste måde at anskueliggøre udenrigstjenestens fortsatte eksistensberettigelse.

Måske – og det er bare et bud – ville en sådan analyse vise, at det er svært at identificere et egentligt beslutningsmoment, fordi sporene til reformen nærmest udkrystalliserede sig selv som et resultat af tidsånden og 'nødvendighedens politik' i den svingdør af skiftende ministre og departementschefer, der kendetegnede Udenrigsministeriet i perioden 2012-14. Eller også ville analysen vise, at der faktisk blev truffet en beslutning, og at der var modstand og kritiske røster også internt i ministeriet, der kæmpede for, at fastholde det klassiske diplomati som udenrigstjenestens kerneopgave.

Under alle omstændigheder er det interessant, at blot tre år efter, at reformen

blev vedtaget, synes det som om, pendulet er på vej tilbage mod det klassiske diplomati og behovet for en bredere forståelse af danske interesser. I lyset af Trump, Brexit og verdens generelt skæve gang tror jeg, det er de færreste danske diplomater, der i dag ville omtale det økonomiske diplomati som udenrigstjenestens 'raison d'être' med helt samme selvfølgelighed, som de gør i bogen.

Det forhold, og hvad det betyder – fx om udenrigstjenesten står foran endnu en omfattende omstrukturering, eller om man kan og skal forsøge at tilpasse sig den nye globale (u)orden gennem gradvise justeringer – belyses ikke i bogen. Analysen standser i 2014, hvor de sidste feltrejser blev gennemført. Det er en selvfølgelig skam, men forståeligt nok. Et eller andet sted, skal man jo stoppe. Bag spørgsmålet ligger dog en principiel diskussion om, hvor dynamisk, omstillingsparat og fleksibel udenrigstjenesten skal være: Har diplomati – måske især i småstater og i tider præget af international turbulens – et særligt ansvar for at sikre, at nationen uadtil fremstår så stabilt, forudsigeligt og troværdigt som muligt? Og hvad betyder det i givet fald for forholdet mellem embedsværk og ministre? Hvor langt skal diplomaterne strække sig for at følge politiske vinde, og hvornår skal de holde igen?

Disse spørgsmål er fraværende i bogen, men de kunne med fordel have været taget op i de næsten hæslæsende overmenneskelige beskrivelser af de mangfoldige funktioner, en moderne diplomat skal varetage, og det omfattende kompetencekatalog, hun skal beherske for at kunne gøre dette.

Beundring og bekymring

Bogen er gennemsyret af lige dele beundring af og bekymring over den danske

udenrigstjeneste. Den er "skrevet om og til de danske diplomater, der hver dag ude i frontlinjen iværksætter dansk udenrigspolitik". Men Marcussens egentlige målgruppe er nok snarere de politikere, der har ansvaret for udenrigstjenestens økonomiske rammer. Det er i virkeligheden dem, han søger at påvirke, når han afslutter bogens første kapitel med at råbe vagt i gevær, fordi den danske udenrigstjeneste i dag ikke længere har den overskudskapacitet, der er nødvendig for "tilpasningsevne, strategisk analyse og taktiske kompetencer såvel som kreativitet" (side 23).

Det er et berettiget opråb. Men det havde tjent både bogen og udenrigstjenesten bedre, hvis Marcussen havde fulgt kritikken til dørs og vist, hvordan det manglende overskud konkret kommer til udtryk i diplomaternes hverdag og håndværk.

Den virkelighed, der beskrives i bogen, forbliver idealiseret. Og det gør den paradoksalt nok, fordi han for i høj grad lader diplomaterne tale selv – og oftest til citat. Selvom der lukkes en del kritik ud hist og her – især om de forskellige styringsmekanismer, Asiatiske Plads bruger for at holde ambassaderne på sporet – efterlades vi samlet set med en fortælling om "vældrevne ambassader, hvor der kan træffes beslutninger på en effektiv og løsningsorienteret måde" (side 99).

Som læser får man indtryk af, at det på trods af flere år med nedskæringer, omstruktureringer og usammenhængende politiske prioriteringer er lykkedes at få det hele til at lande på benene igen, så man er endt med "en dynamisk og professionel organisation, der samtidig er præget af høj medarbejdertilfredshed" (side 261).

Det er et pænt billede. Men det lukker reelt ned for diskussionen: Hvis Danmark stadig formår at 'kæmpe over sin vægt-

klasse, fordi de danske diplomater er så dygtige til at fokusere og prioritere, hvad er så problemet?

Problemet er – hvis man skal tro Marcussen – at det ikke kan være ved. “Små tegn på træthed er begyndt at vise sig i de ellers så solide bygninger”, som det i sin tid hed i introen til Lars von Triers Riget. Eller, som Marcussen formulerer det: Der er “anledning til at stille spørgsmål til organisationens fortsatte resiliens” (side 23). Det ville have været interessant, hvis han havde brugt sine omfattende feltstudier og brede baggrundsviden til at belyse, hvordan det påvirker den udenrigspolitik, Danmark faktisk fører ude i verden (i modsætning til den, der italesættes i København), at udenrigstjenesten er blevet beskåret med en tredjedel i perioden 2000-2019.

Danske diplomater bruger fx ifølge bogen mere og mere tid på at være synlige i Danmark for at “skabe forståelse for diplomatiets berettigelse hjemme” (side 70). Det må vel have en effekt på deres indsats ude. Men hvilken?

Loyalitet kontra åbenhed

At belyse den side af medaljen ville dog nok have fordret en højere grad af anonymisering af de interviewede diplomater i stil med den metode, Jesper Tynell brugte i bogen *Mørkelygten*, der udkom i 2014.

Ansatte i andre offentlige institutioner under pres – Forsvaret, Politiet, uddannelses- og sundhedssektoren – er ikke blege for at stå åbent frem med kritik af besparelser, de oplever som fagligt uforsvarlige. Men ikke diplomaterne. De taler ikke gerne til citat om fejl, de selv eller andre har begået, eller om opgaver, de ikke var i stand til at løse så godt, som de gerne ville have gjort, pga. travlhed, manglende overskud og alt for få hænder.

Hvorfor det forholder sig sådan, kunne man skrive en selvstændig bog om. Heldigvis er Marcussen meget produktiv, og man kan derfor håbe, at hans næste bog om dansk diplomati handler om organisationskulturen i tjenesten og fx stiller skarpt på udviklingen i de ledelsesmæssige principper og personalepolitiske incitamenter over tid. Forholdet mellem klassiske dyder som ‘loyalitet’ og ‘holdånd’ og nye værdier som ‘musikalitet’ og ‘åbenhed’ er afgørende for at forstå, hvordan moderne diplomater ser deres egen rolle og dermed også, hvordan de agerer i det stadigt mere minerede spændingsfelt mellem faglig bistand og politisk rådgivning. Der er med andre ord materiale nok til mindst endnu en bog fra Marcussen om dansk diplomati.

Ideen er hermed givet videre.

Anmeldelse:

Monopoltilsynet svigter på Idéernes Markedsplads

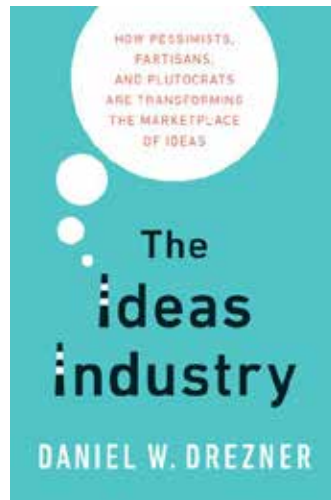
Af Peter Wivel

Amerikansk forsker laver faktatjek på det marked, hvor tonedannende meningsmagere angiver retningen for USA's udenrigspolitik – og dermed også for vores velfærd og sikkerhed. Akademiske intellektuelle viger pladsen for velbetalte 'tanke-ledere' med gribende enkle løsningsforslag. Kan det gå?

Daniel Drezner: *The Ideas Industry. How Pessimists, Partisans, and Plutocrats are Transforming the Marketplace of Ideas.* Oxford University Presse, 360 sider.

I 1997 sendte Clayton Christensen, en amerikansk økonom, en i bogstaveligste forstand epokegørende bog på markedet. *The Innovator's Dilemma: When New Technologies Cause Great Firms to Fail* lød dens alarmerende titel. Den ny teknologi, Christensen mente at have identificeret, betjente sig af 'disruptive innovation' – altså en omvæltning, der vender op og ned på gængse forestillinger om markedsbehov. Dens flydende struktur gør det umuligt at forudsige, hvilket marked den baner vejen for – og hvilket den lægger i grus, advarede Christensen.

Udgivelsen faldt tidsmæssigt sammen

med det kvantespring i amerikansk produktivitet, som it-industrien bidrog til op mod årtusindskiftet. På den anden side ventede vigtige sociale medier som Facebook (2004), Twitter (2006), WhatsApp (2009) og Instagram (2010).

Christensens idé sprængte hurtigt sine akademiske rammer og invaderede sammen med de ny medier politikens verden. Samfundets forandring lå i 'disruptive politics'.

Peter Wivel er korrespondent for Politiken i Berlin.

Er akademiske bidrag til den offentlige debat dermed definitivt ude af billedet som back up for beslutningstage-re? Må 'public intellectuals' vige pladsen for 'thought leaders', altså debattører, hvis idéer og tanker gør dem til samfundsdébattens ledere, skønt deres synspunkter mest af alt er reklamesøjler for deres egne, bedragerisk enkle synspunkter? Har fake views besejret real views på 'Ideernes markedsplads'?

Det spørgsmål nager Daniel W. Drezner, professor i international politik ved Fletcher School of Law and Diplomacy ved Tufts University, Massachusetts, og prominent blogger ved avisen *Washington Post*. Han besvarer det i sin seneste bog *The Ideas Industry, How Pessimists, Partisans, and Plutocrats are Transforming the Marketplace of Ideas*, der har fået glimrende anmeldelser i seriøse amerikanske medier.

Disruptive politics

Christensens managementteorier ligger i dag i ruiner, efter at andre forskere har påvist en række graverende faktuelle og metodiske fejl i hans skrift, konstaterer Drezner. Men de stortrives på en politisk markedsplads, som de ikke var skabt til at betjene, da demokratisk politik må og skal tage andre hensyn end dem, der styres af markedskræfterne.

En række faktorer bidrog til den succes, Christensens teori om 'disruptive innovation' høstede. Den ene store idé, der mener at kunne forklare alt, er i dag en sikker vinder. Desuden lancerede Christensen scenevant et trusselsbillede, og intet får folk til at løbe hidsigere i samme retning på såvel børs – som på debatmarkederne som pessimisme. Teorien markedsførte sig selv – og det var også meningen fra Christensens side.

Endelig tiltalte hypotesen USA's superri-ge entreprenører og igangsættere. De var overbeviste om, at deres succes ene og alene skyldtes deres personlige kreativitet og risikovillighed, mens de fortrængte, at samfundets infrastruktur, love og allerede eksisterende markeder gav deres hånd med. De var 'disrupters', og den tanke investerede de gerne millioner i.

Christensens teori oplevede, i sin politiske version og naturligvis utilsigtet, sin storhedstid under præsident George W. Bush, hvis chefideologer fortolkede angrebet på USA den 11. september 2001 ad samme baner. Supermagten USA forsikrede sine fjender, at den ville væbne sig mod ethvert forsøg på 'disruptive politics' og asymmetrisk krig med forebyggende slag, 'preemptive' strikes.

I dag troner Donald Trump, Bushs seneste efterfølger, i Det Hvide Hus. Aldrig har 'disruptive politics' fejret større triumfer.

Men hvordan er det kommet så vidt? Det giver Drezner sit bud på. Han er selv en 'public intellectual', der er vant til at udtrykke sig let og forståeligt for et stort publikum. Med udgangspunkt i sit fagområde, amerikansk udenrigspolitik, beskriver han den langsomme forskydning fra faglig kompetent information og vurdering til sensationelle og ensidige partsindlæg. De sidste når ud til det store publikum og dermed også til beslutningstagerne i Washington, hvor Vestens sikkerhed og økonomiske velfærd i vid udstrækning afgøres.

Drezner er ikke alarmist. Han har tillid til, at det bedste argument vinder i sidste ende. Men denne sidste ende ligger desværre ofte på den forkerte side af katastrofale beslutninger som fx præsident Bushs Irak-invasion i 2003 eller sammenbruddet på det amerikanske subprime-marked fra 2007 til 2010. Præsident Bush, hans

administration og det meste af det politiske etablissement overhørte kvalificerede advarsler og lyttede i stedet til toneangivende ideologer i deres egne rækker eller i medieerne.

Hvis det var et problem i 00'erne, er det ikke blevet mindre i dag. 'Disruptive politics' er kommet for at blive.

Viden og fordomme

Drezners bog er ikke en teoretisk afhandling. Som så mange andre udgivelser på det amerikanske marked for politisk litteratur tager den en ny tendens op, søger at identificere dens årsager og vurdere dens betydning, illustreret med centrale eksempler og paradigmer.

For udenrigspolitisk interesserede er bogen en fremragende indføring i den verden, fagets analytikere befolker. Teksten er en letlæst, levende og ekstrem faktanær overvejelse over vores efterhånden begrænsede muligheder for at fortolke den verdenspolitiske situation og dens trusler på en relevant måde.

Rollefordelingen mellem en 'public intellectual' og en 'thought leader' er groft sagt den samme som mellem viden og fordomme, mellem skepsis og præk, mellem tvivl og overtalelse. Den ene er kritiker, mens den anden tilbyder løsningsforslag. Alt sammen illustreret med et billede, hentet fra den antikke græske digter Arkhilokhos, der ordret siger, at "ræven ved mange ting, men pindsvinet én stor". Disse ord blev et paradigme i den britiske filosof Isaiah Berlins berømte essay *The Hedgehog and The Fox* (1953).

På det direkte plan er årsagen til, at tanke-lederen har forskubbet den intellektuelle debattør, at finde i tre parallelle udviklinger.

Den første er det autoritetstab, som offentlige myndigheder, universiteter, politi-

kere og medier har lidt. En del af skylden bærer disse institutioner selv. De afskærmer sig og ringeagter akademikere, der deler deres viden med offentligheden. Dertil kommer, at akademikere ikke er ret meget bedre til at spå om fremtiden end professionelle 'thought leaders'. Det ligger for så vidt i sagens natur, da verden reagerer på politiske tildragelser, der som regel alle skyldes god eller dårlig rådgivning.

Autoritetstabets forstærkes af, at prisen på en adgangsbillet til meningsmarkedet er faldet til nul i den ekstremt kritiske, hvis ikke direkte hadefulde offentlighed, der er opstået i og forstærkes af algoritmer på sociale medier, som Drezner i øvrigt ikke frakender værdi som samfundskritisk røst. Dertil kommer, at det ultrakonservative USA målbevidst går efter en minimalstat. Ved gode ord og betaling skaber plutokratiet, som Drezner kalder de superrige, en offentlighed, hvor minimalstat og 'USA først' er den ledende tanke.

Den anden årsag ser Drezner i polariseringen af amerikansk politik. USA's akademikere er langt mere liberale end offentligheden i øvrigt. Det gælder især inden for udenrigspolitik og i mindre grad inden for økonomi. Det betyder ikke, at de to fløje, højre og venstre, ikke begge kan udføre et professionelt stykke arbejde. Men hældningen til venstre gør det nemt for konservative tanke-ledere at ignorere akademisk kritik på meningsmarkedet. Liberale meningsdannere kan på deres side, ikke uden grund, kritisere konservative for at være forudindtagede, hvis de ikke i et og alt er betalt for deres meninger. Ingen af parterne lytter til hinanden.

Markedspladsen for ideer

Den tredje, sidste og måske afgørende faktor er den tiltagende og dramati-

ske ulighed i det amerikanske samfund. De superrige, plutokratiet, saboterer institutioner, der hidtil har sikret ikke bare magtbalancen i USA, men også landets kolossale forspring, når det gælder højere uddannelse, forskning og produktion af viden. Plutokratiet har skabt sin egen vidensproduktion og deres eget marked for idéer. Hvor der er marked, er der også profit, og hvis viden har værdi, må der også være nogen, der fastsætter den.

Drezner viser, at tænketanke, som tidligere tjente den amerikanske stats udenrigstjeneste eller forsvaret, i dag erstattes af mere eller mindre akademiske institutioner, der varetager private interesser, det være sig tænketanke, analyseinstitutter, tech-rugekasser eller konsulentfirmaer. De arbejder som regel direkte for sponserer eller på kontrakter, hvis de ikke varetager bestemte politiske interesser sådan som fx Heritage Foundation eller Cato Institute (hvor danske Flemming Rose, en typisk 'thought leader', er senior fellow). De har direkte forbindelse til beslutningstagerne, det har universiteter ikke.

Markedspladsen for idéer kårer vindere og marginaliserer tabere. I første division lå engang intellektuelle superstars som John Maynard Keynes, George Orwell, Bertrand Russel, Joseph Schumpeter, Wal-

ter Lippmann, George Kennan, John Kenneth Galbraith, Henry Kissinger og fx Noam Chomsky. Ingen af dem indgik i den markedsøkonomi, der nu dominerer scenen.

Længere nede har vi i dag en stribe 'public intellectuals', der er endt som 'thought leaders' på idéernes markedsplads. I dag anføres holdet af trio'en Thomas Freedmann, Niall Ferguson og Fareed Zakaria. De følger efter veteraner som Samuel Huntington, Francis Fukuyama, Paul Krugmann, Joseph Stiglitz og fx Thomas Piketty.

For Drezner er det afgørende ikke højre eller venstre, ikke valget mellem det forbedne eller det uforbedne. Markedsøkonomi hviler på, at bankerotte produkter forsvinder fra markedet. Virker det princip også på idéernes markedsplads?

Nej. Drezners bog viser, at tærsklen for fallit på denne markedsplads er faretruende høj. Akademikere oplæres i kritik, for kun kritisk forskning kan i sidste ende afgøre, hvad idéer kan forklare, og hvad de ikke kan forklare. På idéernes markedsplads gælder andre principper. Populære idéer, der sælger, kan selvfølgelig til enhver tid kritiseres. Men udryddet bliver de ikke af den grund. Ofte tværtimod.

○ ○ ○

Bognoter

Af Brita Vibeke Andersen

Borchert, Thomas: **Gebrauchsanweisung für Dänemark**. Piper 2017, 223 s.

Normalt omtaler vi bøger, der kan gøre vore læsere klogere på omverdenen. Men måske skal man engang imellem også vende blikket indad og stille spørgsmålet. "Hvordan ser udlandet egentlig på os?"

Det spørgsmål kan den tyske journalist Thomas Borchert, der siden 1983 har boet i og rapporteret fra Danmark, måske hjælpe os med at få svar på i sin humoristiske brugsanvisning til Danmark.

Branner, Hans: **Det politiske Europa. En grundbog om EU**. Columbus 2017, 196 s. 3. udgave af den efterhånden klassiske EU-grundbog *Det politiske Europa* er grundlæggende en helt ny bog. Strukturen er ændret, således at det centrale og obligatoriske EU-stof er dækket ind i et stort indledende kapitel 1. Her gives en samlet oversigt i koncentreret form af de vigtigste principper bag EU samt af EU's opbygning, politikområder og vigtigste aktuelle udfordringer. Kapitlerne 2-6 giver mulighed for at gå i dybden med temaer ud fra eget valg. Specielt skal nævnes kapitel 4, der fører udviklingen på fire vigtige politikområde à jour, og det stort set nye kapitel 5, hvor forfatteren identificerer fire store kriser, der i dag præger EU-samar-

bejdet. Kapitel 7 indeholder en opdateret gennemgang af Danmarks forhold til EU.

Grooss, Poul: **The Naval War in the Baltic 1939-1945**. Pen & Swords Book 2017, 416 s.

Østersøen var i løbet af Anden Verdenskrig skueplads for vedvarende voldsomme kampe. I *The Naval War in the Baltic* giver kommandør Poul Grooss en oversigt over krigen til søs og sammenfletter store begivenheder som fx Leningrads belejring, den sovjetiske kampagne mod Sverige i 1942, krigen i Finland 1939-1944, den sovjetiske befrielse af de baltiske stater, Tysklands evakuering af to mio. mennesker fra øst og det sovjetiske kapløb vestpå i 1945. Bogen giver også indblik i en række tidligere underbelyste emner som fx Sveriges samarbejde med Tyskland og tyskernes brug af Østersøen til at træne ubådsbesætninger til kampen om Atlanterhavet. Poul Grooss viser i sin bog, hvordan søkrigen i Østersøen var med til at forme Anden Verdenskrig på måder, som man indtil nu ikke har forstået fuldt ud.

Hansted, Morten: **Danske eventyr i Iran**. Gyldendal 2017, 263 s

I otte store kapitler fortæller journalist og forfatter Morten Hansted historierne

Brita Vibeke Andersen er medredaktør af *Udenrigs*.

om en række forretningsfolk og personligheder, der gennem tiden har søgt lykken i Iran. Fra Carsten Niebuhrs store arabiske ekspedition i 1761, der bragte ham til Persien i 1765, over danskeres impopulære jernbanebyggeri i de iranske bjerge i 1930'erne, der stadig regnes for en af de største ingeniørpræstationer i dansk erhvervslivs historie, til de nutidige historier om 'det danske bageri' i Teheran, der blev etableret i 1960'erne af en ung dansk lærerinde, og som i dag drives af hendes datter, og om den nu 77-årige Birte Koed, der har boet i Teheran siden 1961 og i over 50 år har solgt mejeriudstyr til Iran. Bogen er spændende og underholdende læsning, men den er også med til at nuancere billedet af Iran og vise, at det hverken hører hjemme på 'ondskabens akse' eller i den tusinde og én nats-idyl, som der ofte beskrives i rejsebrochurene.

Holm, Adam: **En by i krig. Scener og skæbner fra Damaskus.** *Kristeligt Dagblads Forlag 2017, 253 s.*

Siden 2011 har Syrien været hærget af borgerkrig. Mange har undersøgt, hvorfor oprørerne og jihadistene kæmper mod præsident Bashar-al-Assad, men færre har stillet spørgsmålet, hvorfor store dele af den syriske befolkning stadig støtter præsidenten. Adam Holm er flere gange under borgerkrigen rejst til Damaskus, hvor støtten til Assad er størst, for at finde svar på dette spørgsmål. Han har talt med gamle antikvitethandlere, unge aktivister, ofre og bøddler og regimets folk, og han har spurgt ind til deres liv, situation og betragtninger om krigen. I *En by i krig* tegner Adam Holm et personligt og udfordrende portræt af den smukke by, der er en af verdens ældste, og dens hårdt prøvede indbyggere.

Jensen, Bent: **Ruslands undergang. Revolution og sammenbrud 1917-1921.** *Gyldendal 2017, 529 s.*

Ruslands undergang er beretningen om et katastrofalt samfundsekspirement, om et kejserriges fald og om en ny, hidtil ukendt samfundstypes fødsel. Bent Jensen, dr.phil., forfatter og fhv. professor i historie på Syddansk Universitet, fortæller om zardømmets fald og bolsjevikernes vej til magten i et uroligt og tumultarisk Rusland. Hvad var baggrunden for, at bolsjevikkerne kunne tage magten? Hvordan kan man forklare årsagerne til, at de kunne vælte det gamle samfund? Og hvordan kunne de holde sig ved magten? I et særskilt kapitel behandles også den kulturevolution, som kommunisterne gennemførte, og den inddrager danske kilder, danske aktører og danske vinkler, hvor forfatteren finder det relevant.

Kelstrup, Morten, Dorte Sindbjerg Martinsen & Marlene Wind: **Europa i forandring. En grundbog om EU's politiske og retlige system.** *Hans Reitzels Forlag 2017, 566 s.*

Europa i forandring er en grundbog i studiet af EU, skrevet af tre af Danmarks førende EU-forskere. Tredje reviderede udgave dækker udviklingen helt frem til foråret 2017. Den sætter som de tidligere fokus på EU's politiske og retlige system, herunder bl.a. EU-institutionernes opbygning og funktioner, det europæiske samarbejdes historie, EU's demokratiproblemer, EU's rolle som international aktør samt det retlige og administrative samspil mellem EU og medlemslandene. Den ny udgave er udbygget i forhold til diskussionerne af EU's aktuelle økonomiske kriser og de dramatiske perspektiver i EU's udvikling, bl.a. som følge af Brexit. *Europa i forandring* er velegnet som grundbog for

studerende på de samfundsvidenskabelige universitetsuddannelser og mellem-lange uddannelser, men kan med fordel også læses af almindelige EU-interesse-rede læsere, der ønsker en både bredere og mere dybdegående indsigt i det europæiske samarbejde og dets betydning for Danmark.

Khaja, Nagieb: **Historien der ikke bliver fortalt. Om krigen i Afghanistan.** *Gyldendal 2017, 415 s.*

Historien der ikke bliver fortalt er en fortælling om den danske journalist Nagieb Khajas egne oplevelser i Afghanistan og hans afdækning af den efterhånden 15-årige konflikt. Nagieb Khaja rejste rundt uden at være tilknyttet en militær enhed, hvilket har givet ham ufiltreret adgang til lokalbefolkningen og mulighed for at forstå, hvorfor flere afghanere er begyndt at støtte Taliban-bevægelsen. Hans kompromisløse arbejdsmetode har dog haft en pris, fx da han i 2008 blev kidnappet af en lokal Taliban-gruppe i Helmand. *Historien der ikke bliver fortalt* er Nagieb Khajas fortælling om kidnapningen i 2008 og hele det dramatiske forløb før og efter. Men bogen er også et unikt portræt af det land og de mennesker, som krigen i Afghanistan berører – og som ofte udelades i den danske debat. Seks år efter udgivelsen kommer her en opdateret udgave af bogen med nye fortællinger fra Nagieb Khajas besøg i Afghanistan fra 2012 til slutningen af 2016.

Larsen, Henrik: **Teorier om dansk udenrigspolitik efter den kolde krig.** *Hans Reitzels Forlag 2017, 273 s.*

Teorier om dansk udenrigspolitik efter den kolde krig præsenterer en række centrale teoretiske forståelsesrammer for dansk udenrigspolitik og sætter fokus på, hvor-

dan dansk udenrigspolitik ser ud efter den kolde krig, når den betragtes fra disse forskellige perspektiver. Bogen tager udgangspunkt i, at der er en væsentlig større åbenhed i den teoretiske analyse af dansk udenrigspolitik end under den kolde krig, hvor den såkaldte adaptationsteori var dominerende, og den peger på de muligheder, dette giver, når man søger at forstå og analysere dansk udenrigspolitik.

Møller, Morten: **De glemtes hær. På sporet af de danske frivillige i Den Spanske Borgerkrig.** *Gyldendal 2017, 413 s.*

I *De glemtes hær* fortæller Morten Møller historien om de danske mænd, der meldte sig frivilligt i Den Spanske Borgerkrig. Krigen blev symbol på kampen mellem tidens ideologier, og Den Spanske Borgerkrig er en begivenhed, der har fået mytisk status i årtierne efter. Omkring 500 danskere meldte sig til De Internationale Brigader, draget af løftet om at deltage i noget større end dem selv. Morten Møller tegner et portræt af en gruppe mennesker, der nemt kunne have undgået krig. *De glemtes hær* giver mange nuancer til en krig, der tidligere har været domineret af en heroisk grundfortælling.

○ ○ ○

Om Selskabet

DET UDENRIGSPOLITISKE SELSKAB

Det Udenrigspolitiske Selskab er en privat, almennyttig forening. Den er stiftet i 1946 med det formål at fremme kendskabet til og højne interessen for udenrigspolitiske spørgsmål i Danmark. Selskabet er uafhængigt af såvel det offentlige og de politiske partier som af erhvervs- og organisationsinteresser. Det tager ikke stilling til politiske spørgsmål, men fungerer udelukkende som formidler af information, debat og kontakter.

Der er i øjeblikket omkring 1.000 personlige medlemmer. Yderligere 150 personer er medlemmer via et halvt hundrede firmaer og institutioner. Selskabet har en ungdomsafdeling U35 med ca. 200 medlemmer.

Det Udenrigspolitiske Selskab holder regelmæssigt møder, konferencer og andre former for arrangementer med fremtrædende danske og udenlandske talere. Arrangementerne, der er forbeholdt Selskabets medlemmer og særligt inviterede gæster, holdes som hovedregel i det centrale København.

Er man interesseret i at blive medlem, så send venligst en mail med en kort præsentation til udenrigs@udenrigs.dk
Læs mere på www.udenrigs.dk

PROTEKTOR

Hans Kongelige Højhed Kronprins Frederik

ÆRESMEDLEM

Uffe Ellemann-Jensen · tidl. udenrigsminister

RÅDET

Lykke Friis (bestyrelsens formand)*

Merete Ahnfeldt-Møllerup

Christian Friis Bach

Jesper Berg*

Victoria Bernstorff

Ingelise Bogason

Henrik Breitenbauch

Camilla Brückner

Uffe Ellemann-Jensen

Ulrik Federspiel*

Troels Frøling

Connie Hedegaard

Michael Jarlner*

Anne Knudsen

Suzanne B. Danneskiold Lassen*

Lukas A. Lausen*

Anna Libak*

Mogens Lykketoft

Siegfried Matlok

Ida Nicolaisen

Klaus Carsten Pedersen

Torben Möger Pedersen*

Nils Chr. Wang

*Indgår også i Det Udenrigspolitiske Selskabs bestyrelse

Om Udenrigs

UDENRIGS ER UDKOMMET SIDEN 1946

REDAKTION

Charlotte Flindt Pedersen (ansvarshavende)
Brita Vibeke Andersen

REDAKTIONSKOMITÉ

Louise Riis Andersen
Lene Frøslev
Hans Mouritzen
Marcus Rubin
Mette Skak
Anna von Sperling
Martin Selsøe Sørensen
Uffe Østergård

DESIGN OG TRYK

Design: Kiberg & Gormsen
Trykt hos GSB Grafisk

Udenrigs udkommer tre gange årligt.
Redaktionen afsluttet 06.11.2017

Abonnementspris 250 kr., institutioner 400 kr.

ISSN 1395-3818

UDGIVER

Det Udenrigspolitiske Selskab
Amaliegade 40 A, 1256 København K.
+45 33 14 88 86
udenrigs@udenrigs.dk
www.udenrigs.dk

DIREKTION

Charlotte Flindt Pedersen

SEKRETARIAT

Brita Vibeke Andersen

DET UDENRIGSPOLITISKE SELSKAB
THE DANISH FOREIGN POLICY SOCIETY